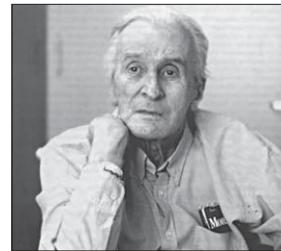

Заснаваная ў лістападзе 1906. Адноўленая ў траўні 1991. Выдавец: Фонд выдання газеты «Наша Ніва». Выходзіць штотыднёва, у пятніцы

Ня ўсё ў жыцьці апошні раз!

Падпіска на чацвёрты квартал падоўжаная шчэ раз, да 24 верасьня. Падпісны індэкс газеты «Наша Ніва» 63125. Падпіска для прыватных асобаў будзе каштаваць 4510 рублёў на месяц. Падпіска на шапкі «Белсаўздруку» ў Менску таннайшшая: 3340 рублёў на месяц. «Наша Ніва» — гэта 24 старонкі без чужога слова штотыдзень. Дык падпісвайся!

«Галоўную скрыпку іграў Адамовіч»

Валер Булгакаў пра Антона Адамовіча.

старонка 18

ПАЛІТЫКА

Ліст Фядуты Кангрэсу дэмакратычных сілай

Альбо перамагайце, альбо саступіце месца новаму палітычнаму пакаленіню. Лідэры «дзясяткі» мусіць пайсці ў адстаўку ў выпадку паразы адзінага кандыдата. Старонка 2.

З УСІХ СТАРОН

Нямеччына:

перамога гномаў

З пабудовай газаправоду па дне Балтыкі Расею ды Нямеччыну звязаў сапраўдныя ланцугі сяброўства. Адбудзенча гэта і пры «святафоры», і пры «Ямайцы», і пры «вялікай кааліцыі». Старонка 11.

РЭПАРТАЖ

Страшна далёкая яны ад народу

«Расея прагніла. Пушні зяя...аў» — пад такім лёзунгам расейская апазыцыя правяла 17 верасьня акцыю «Антыкапіталізм-2005». І скандавала: «Лукашэнка замест Пушні!» З Москвы — Лёлік Ушкін. Старонка 11.

ПРАЕКТЫ

Радзіма.org

Ідэя сайту належала Віктару Каліноўскому й Канстанціну Шастоўскому. Віктар — гісторык, але працуе ў страхавой сферы. Архітэктар Канстанцін — галоўным мастаком у выдавецтве. Дзякуючы спэцыфіцы сваёй працы Віктар аб'ездзіў усю Смаленшчыну й Бранішчыну. Старонка 16.

ЛІСТЫ ЗЪ ЛЕСУ

Севярынец пра гарбату

У кожным нумары «НН» — ліст Паўла Севярынца з паўночнай ссылкі. Сёння: «Тэст на «гарбату» Малое Сітна не прайшло». Старонка 6.

ДЗЕ ВАРТА БЫЦЬ

Сэзон аўкцыёнаў

16 верасьня адбыўся перадпродажны паказ калекцый жывапісу й срэбра. Аўкцыён «Парагіз» мае прайсыць 25 верасьня. Піша Сяргей Харэўскі. Старонка 23.

Чарнобыль, які мы прыдумалі?

Справа здача ААН і МАГАТЭ «Спадчына Чарнобылю: мэдыцынскія, экалягічныя і сацыяльна-эканамічныя вынікі» абавязчае пачатак новага дня для мірнага атаму. «Вынікі Чарнобылю хутчэй псыхалягічныя, чым фізіялагічныя». Тэма нумару — старонка 4.

Шалёны рост цэнаў на кватэры

Сярэдняя цэна квадратнага метра аднапакаёвак у сталіцы ўзяла сымбалічную планку тысячи даляраў.

На мінулым тыдні яна дасягнула 1017 даляраў за кв. м. Экспэр-

ты газеты «Недвижимость Беларусь» назначаюць, што павольны

рост цэнаў прадоўжыцца да канца году. Прычына — попыт пе-равышае прапанову на першас-нім рынке, нягледзячы на тое, што будаўніцтва жыльля ў Менску ідзе шпаркі тэмпамі — сё-лета мусіць быць уведзена мільён квадратных метраў. Рас-тутуць цэны і на другасным рынку.

Сярэдні кошт аднапакаёвай кватэры ў Менску — \$35 тыс. Падобныя цэны — у Празе й Заграбе, дзе сярэдні заробак вышэйшы ў разы. Сярэдні кошт двух-пакаёвай кватэры ў сталіцы складае \$46,6 тыс., трохпакаёвай — \$62,5 тыс.

Зыміцер Дрыгайла

Адкрыты ліст Аляксандра Фядуты Кангрэсу дэмакратычных сілаў

Альбо перамагайце, альбо саступіце месца новаму палітычнаму пакаленіню. Лідэры «дзясяткі» мусіць пайсьці ў адстаўку ў выпадку паражэння адзінага кандыдата. Такую рэзалюцыю пропануе на разгляд Кангрэс дэмакратычных сілаў Аляксандар Фядута.

Настав час палітычнай адказнасці

Дагэтуль палітычныя сцэнары ў Беларусі пісаліся ананімнымі «групамі таварышаў» і рэалізоўваліся ва ўмовах, калі кожны меў права сказаць усім: «Мы б выйграли, ды вы нам перашкодзі!». Ніводная група «сцэнарыстаў» не ўзгадняла сваіх дзеяньняў з дзеяньнямі іншых.

У 2006 г. такой магчымасці пераклаласці адказнасці на плечы іншых ня будзе. Кангрэс дэмакратычных сілаў будзе праходзіць згодна са сцэнаром, распрацаваным «дзясяткай», і гэта варта толькі вітаць. Бо ананімны сцэнар мае на ўвазе

калектыўную безадказнасць. Лідэры асноўных палітычных сілаў дэмакратычнай супольнасці навучыліся пераадольваць ідэалагічныя супяречнасці. Але ўменьне дамаўляцца — не адзіна якасць, якой варта валодаць палітыкам.

Я невыпадкова кажу пра аўтарскі характар распрацаванага сцэнару. Імёны членоў кіроўнага органу «дзясяткі» вядомы ўсім нам. Тому ў кожнага, хто лічыць сябе дэмакратам і будзе гатовы галасаваць за вылучанага згодна з распрацаваным і зацверджаным гэтымі людзьмі сцэнаром застасцца права чакаць, што гэтыя вядомы ўсім людзі заявіць сумленна: «Мы распрацавалі месавіта такі сцэнар і пропануем яго дэмакратычнай супольнасці таму, што верым у перамогу. Мы ня будзем абумоўліваць яго рэалізацыю спасылкамі на рознага кшталту перашкоды, бо ўлічылі іх. Мы гатовы ісці да канца і ў выпадку паразы гатовыя ўзяць на сябе палітычную адказнасць за гэтую паразу, абвясціўши аб сваёй адстаўцы з усіх статусных пасад у партыйях, рухах і грамадzkих організацыях, якія мы ўзначальваем. Мы будзем гатовы аддаць свае веды, свой вольфт, свае палітычныя сувязі

новаму пакаленіню беларускіх дэмакратоў, якое прыйдзе нам на змену».

Так рабілі нават такія вялікія палітыкі, як Гэльмут Коль і Лех Валенса. Зы імі заславалася павага аднапартыйцаў. А на змену ім прыйшлі новыя людзі, якія не паспелі наліпнуць на зубах выбарнікаў.

Я заклікаю арганізатораў Кангрэсу дэмакратычных сілаў быць сумленнымі і прынцыповымі да канца. Узяўшы на сібе палітычную адказнасць за распрацоўку сцэнару выбараў-2006, яны павінны абвясціць пра свою гатоўнасць пайсьці ў адстаўку ў выпадку, калі гэты сцэнар не прывядзе да перамогі. Яны атрымаюць усе лаўры ў выпадку перамогі адзінага апазыцыйнага кандыдата — і стрымоўць дадзеное слова ў выпадку яго паражэння. Но толькі гэта будзе азначаць, што яны вераць у рэалнасць пропанаванага імі сцэнару і гатовы ахвяраваць сваёй асабістай палітычнай кар'ерай дзеля яго рэалізацыі. Лідэры палітычных партый Беларусі павінны альбо перамагчы, альбо саступіце месца новаму пакаленіню.

Выказваючы сваю ўдзячнасць арганізаторам Кангрэсу за запрашэнне ўдзельнічаць у яго работе, я, на жаль, не змагу

скарыстаць гэтую магчымасць. Таму прашу разглядаць мой ліст як тэкст выступу па парадку вядзення Кангрэсу і заклікаю дэлегатаў, што падзяляюць яго асноўныя палажэнні, паставіць на галасаванье наступную рэзалюцыю.

«1. Кангрэс дэмакратычных сілаў заклікае ўсе палітычныя партыі, грамадzkія арганізацыі і ініцыятывы, прадстаўнікі якіх былі ўпаўнаважаны прыміць удзел у правядзенні Кангрэсу, аказваць усялякую падтрымку штабу вылучанага Кангрэсам адзінага кандыдата дэмакратычных сілаў, разглядаючы гэта як свой грамадзянскі абавязак, незалежна ад партыйнасці кандыдата.

2. Кангрэс дэмакратычных сілаў лічыць кіраўнікоў арганізацый і партый, якія ўваходзяць у склад пастаянна дзейнай нарады дэмакратычных сілаў («дзясятка»), асабісту адказнымі за рэалізацыю рашэнняў Кангрэсу і заклікае іх пайсьці ў адстаўку з усіх грамадzkих пасад у выпадку прававу пропанаванага і ажыцьцёўленага імі сцэнару і паражэння вылучанага Кангрэсам кандыдата.»

Прашу паставіць на галасаванье наступную рэзалюцию цалкам.

З павагай, Аляксандар Фядута

Сыпіс Клімковіча

Старастаў навучальных групаваў усіх факультетаў БДУ абавязалі падаць у дэканаты сыпісы студэнтаў-палякаў і літоўцаў.

Распараджэння рэктарату БДУ наконт гэтага не было. Сыпісы складаюць на падставе пісьма з аддзелу кадраў з адпаведнай просьбай.

Начальнік упраўлення кадраў БДУ Алег Клімковіч адказаў нам эмацыйна: «Хто мне даў указанье? Ніхто ня даў. Гэта я сам прыдумаў. Я начальнік упраўлення кадраў, разумееце? Я павінен аналізуваць, хто ў мене вучыцца, хто працуе і гэтак далей. Не шукайце ў гэтым палітычнага падтэксту».

Натуральная, нічога кепскага ў тым, каб аналізуваць склад студэнтаў па самых розных парамэтрах, ніяма. Але адна справа весць ўлік замежных студэнтаў, каб потым з гонарам распавесці пра колькасць краінаў, якія прадстаўлены ў БДУ, і зусім іншыя — складаць сыпісы беларускіх грамадзянай паводле іх нацыянальнасці. І чаму менавіта палякаў і літоўцаў? Які асаблівы падыход з боку кіраўніцтва ўніверсітэту можа быць да студэнтаў літоўскай ды польскай нацыянальнасці?

Акцыя кадравікоў БДУ будзіць трывогу, бо нагадвае пра савецкія часы. Тады вёўся ўлік грамадзян «нядобранадзейных» нацыянальнасцяў. Нешта падобнае рабілі і нацысты.

Сплюваная акцыя ўліку грамадзянай Беларусі асобных нацыянальнасцяў будзе мець катастрофічныя псыхалагічныя і маральныя наступствы. Яна перакрэслівае канстытуцыйныя прынцыпы роўнасці грамадзянай незалежна ад паходжаньня. Яна прымусіць беларускіх палякаў і літоўцаў хаваць сваё паходжаньне. Так пачыналіся найгоршыя старонкі гісторыі XX ст.

Алесь Кудрышкі

Неўрадлівы год: бульбы накопваюць на чвэрць менш, чым летасць. Сярэдні ўраджай складае 155 ц з гектара.

ПАШТОВАЯ СКРЫНКА АПАЗЫЦІІ

Д'ябал у дэталі

Па рассказы АГП атрымаў водгук Анатоля Лябедзкі на вынікі нямецкіх выбараў «Перамога хрысціянскіх дэмакратоў у Нямеччыне — галаўныя боль для беларускага рэжыму». Кіраўнік АГП піша: «У дэмакратычнай краіне вынік выбараў вызначае выбаршчык, а не якай-небудзь Ярошына з кампаніяй. У гэтым галаўнае адрозненне — парламэнцкіх выбараў у Нямеччыне ад таго, што мы назірамае у Беларусі падчас усіх «галасаванняў» з 1996 году». Усё так, але адлік несвабодных галасаванняў, бяз роўнага доступу да выбараў, трэба весць не з 1996 г., а з 1995 г. — першага незаконнага рэфэрэндуму і першых фальшаваных выбараў. Пасля ўварвання грамадзтвам забароны Лукашэнкі прапускаць у Вярхоўны савет кандыдатаў ад БНФ пачалося беззаконье. Закон немагчыма «трохі парушаць», так і гісторыю няможна «памятаць выбарана».

Уладзіслаў Шабановіч, Менск

Іншыя лісты з пошты Рэдакцыі на старонках 14—15.

Новы «Беларускі гістарычны агляд»

Выйшаў 11-ты том (сшытак 20—21) «Беларускага гістарычнага агляду» (400 старонак). Нумар пазначаны сънежнем 2004 г. У нумар увайшлі артыкулы Генадзя Сагановіча (пра ўдзел русін у Грунвальдзкай бітве), Валянціна Калініна (пра Яна Марыю Бэрнардоні), Юр'я Туровіка (пра дзейнасць Саюзу беларускай моладзі ў Нямеччыне) і інш. Гэта першы нумар незалежнага пэрыёду, які выйшаў пасля ганебнага звольнення з Інстытуту гісторыі ягона га рэдактара Генадзя Сагановіча.

Напішы пісьмо Севярынцу

Павал Севярынец адбывае свой тэрмін высылкі на крайній Пойначы Беларусі. Каб вырваваць з грамадзкага жыцця, яго закінулі ў глухі край. Там у радыюсе 30 км няма газэтнага шапіка й царквы, ня кожучы пра Інтэрнэт і мабільную сувязь. Але Паўлу можна напісаць на адрас:

Да запатрабаванья
Паўлу Севярынцу
П.а. Малое Сітна
211652
Полацкі раён

Пад пільным контролем з боку ФПБ

апынущца прыватныя
прадпрыемствы й інтэрэсы
працоўных. Рэпартаж
Зымітра Дрыгайлы
з V зъезду Фэдэрацыі
прафсаюзаў Беларусі.

«За салідарнасць, працу й
справядлівасць — разам» —
такі лёзунг быў расцягнуты над
сцэнай Палацу культуры прафса-
юзаў, дзе ў панядзелак — аўторак
прайшоў V зъезд Фэдэрацыі
прафсаюзаў Беларусі. А.Лука-
шэнка быў выбраны дэлегатам
на зъезд ад галіновага прафсаюзу
працоўных органаў кіравання і
ўзяў удзел у працы форуму ў ау-
торак.

Паважаныя таварыши

«Са съятам», — віталі адзін
аднаго дэлегаты зъезду. Склад
дэлегатаў у паройнанні зь міну-
тым зъездам зъмяніўся больш
чым напалову. З часоў Уладзі-
мера Ганчарыка — Франца
Вітка ў якасці кіраўнікоў праф-
саюзных арганізацый не ўтры-
маўся амаль ніхто. З настальгій
прыгадвалася, што за працу з
журналістамі на зъездзе тро-
гады таму адказвала Валянціна
Матусевіч, сёньняшняя старшы-
ня Беларускай партыі жанчын
«Надзея». Тады на форум у кан-
цэртнай залі «Менск» акредыта-
вали ўсіх ахвотных. Этім разам
вольнасцяյ не было. Недзяр-
жаўных журналістаў на зъездзе
аўтар не заўважыў (мо дрэнна
глядзеў), а сам патрапіў у Бел-
саўпраф таксама не праз прэс-
службу.

Сярод дэлегатаў — у асноў-
ным прадстаўнікі ўлады: чына-
венства з рабівіканкамамаў,
кіраўнікі прафарганізацый дзяр-
жаўных прадпрыемстваў, супра-
цоўнікі органаў дзяржкіравання

ад Менгарвыканкаму да КДБ,
парлямэнтары. Усе строга апра-
нутыя. Мужчыны — у добрых
строях з дарагімі гальштукамі,
жанчыны — у дзелавых касьцю-
мах. Дэлегатаў, маладзейшых за
сорак, можна было пералічыць
на пальцах. «Паважаныя тавары-
ши», як зъяўртаўся да іх Леанід
Козік.

Мінулы форум адбыўся ў
2002-м пазачаргова. Арганіза-
цыю, якая налічвае ў сваіх шэ-
рагах больш за чатыры мільёны
чалавек, давялося тэрмінова ра-
таваць. Ад улады. Шляхам
зъліцьця зь ёй. Экс-старшыня
ФПБ Франц Вітко пайшоў у ад-
стаўку добрахвотна ўзамен на
пасаду аташэ пасольства Бела-
русы ў ўэлайлай Баўтары. А выра-
тавальнікам было вырашана па-

ФПБ ініцыюе разгляд
новай рэдакцыі закону
аб прафсаюзах, згодна зъ
якім альтэрнатыўныя
прафцэнтры, хутчэй за ўсё,
страцяць легальны статус.

стасіца Леаніда Козіка, правера-
нага на пасадзе намесніка
кіраўніка Адміністрацыі презы-
дента.

Дзякую Шэйману

Козік вярнуў прафсаюзам са-
вецкія функцыі і статус. Прафса-
юзны склад памерам у 1% ад
заробку зноў спаганяюща праз
бухгалтеры. Гэта вялікая гропы.
Адзін адсотак ад сярэдняга
заробку ў 200 долях па краіне —
2 доляры. Памнажаем на 4
мільёны 90 тысяч сяброў ФПБ —
атрымліваем прыкладна 8 млн

180 тыс. доляраў штомесяц. Фэ-
дэрацыя — гэта 28 галіновых
прафсаюзаў, 6 абласных, Менс-
кая гарадская арганізацыя (якую
ўзначальвае Мікалай Беланоўскі —
ші не адзін з кіраўнікоў, які
працаўшчыкі з Ганчарыкам). Агульная
колькасць сяброў
ФПБ з 1 студзеня 2003 г. вырасла
амаль на мільён. Найбольш
вялікімі па колькасці арганіза-
цыямі з'яўляюцца прафсаюзы
працоўных АПК (755 тысяч сяброў),
адукацыі (больш за 550
тыс.), аховы здароўя (270 тыс.),
ЖКГ (251 тыс.), дзяржаўных устаноў (160 тыс.).

Нарэшце, прафсаюзы вярнулі
сабе права інспектавання пра-
цы. На сёньня па краіне працу-
юць больш за 54 тыс. грамадзкіх
інспектараў па ахове працы.

Прафсаюзнае «Новае радыё» ў
хуткім часе будзе вяшаць ня
толькі на Менск, але й на ўсю
краіну.

Прафсаюзнае багацьце кідала-
ся ў очы ў палацы, дзе пра-
ходзіў форум. Зали і прыбіральні
— усё блішчыць.

Асабліві клопат Козіка, пра
які ён гаварыў за гэтыя тры гады
шматкроць, — прафсаюзная
ўласнасць. Бізнес-жылка ў Козі-
ка развітая добра. Старшыня
ФПБ з задавальненнем аб-
вясціці дэлегатам зъезду ў спра-
вазадачным дакладзе, што месяц
тому прафсаюзы вярнулі сабе
апошні з аб'ектаў, адабраных
уладай «у часы заняпаду», —
спартовую базу «Воднік». А так-
сама за апошнія тры гады «пры-
раслі» прадпрыемствам па выт-
ворчасці мінэральны вады ў
Віцебскай вобласці, кансэрва-
вым заводам у Асілавічах, спар-
тыўна-стравковым клубам у Бар-
ысаве, турыстычным цэнтрам,
які быў раней піянэрлагерам імя
Марата Казея, пад Менскам. А

таксама падкрэсліў, каму трэба
дзякаўляць за гэта — Аляксандру
Лукашэнку й Віктару Шэйману,
які «у час актыўнага вяртання»
быў генпрокурорам.

Лукашэнка настойвае

Асноўныя напрамкі дзейнасці
ФПБ на найбліжэйшыя гады
выклалаў не кіраўнік фэдэрацыі, а
шарраговы дэлегат зъезду — тава-
рыш Лукашэнка. Дэлегат Лука-
шэнка атрымаў для выступу га-
дзіну — больш, чым сам стар-
шыня ФПБ Леанід Козік.

Лукашэнка настойвае на тым,
каб структуры ФПБ больш ак-
тыўна ўкараняліся на прыватныя
прадпрыемствы і бралі іх пад
пільны нагляд. «Ніводзін най-
мальнік, які не ў ладах з закана-
даўствам, не павінен ухіліца ад
кантролю прафсаюзаў», — сказаў
дэлегат. І расказаў, як гэта

будзе рабіцца: з дапамогай орга-
наў дзяржаўнага нагляду й кант-
ролю.

Па-другое, прафсаюзы й нада-
лей ня будуть займацца паліты-
кай у яе прэзыдэнцкім разу-
меныні. То бок «будуць не абараня-
ніць права людзей, а прадстаў-
ляць інтэрэсы працоўных». «Калі вы
рынецца абараніць права чалавека, вы
скоцицесь да таго, чым займаецца палітычна
апазыцыя», — сказаў Лукашэнка.
— ФПБ будзе адной з канструк-
тыўна настроеных арганізацый,
якія пракацуя на карысць
дзяржавы. Вось наша бачанье
сутнасці дэмакратыі й структу-
ры грамадзянской суполь-
насці».

Трэцім «крокам разъвіцца»
стане барацьба зь незалежнымі
прафсаюзамі. «Гэтыя арганіза-
цыі маюць мала супольнага з
прафсаюзамі. Іх больш вабіць
палітыкі, дакладней, палітыкан-
ства. Але грамадзяне, сябры гэ-
тых структур, — нашы людзі,
вы павінны вярнуць іх у шэрагі
фэдэрацыі», — загадаў Лука-
шэнка. Акцыі па вяртанні не за-
гарамі. Адной з іх стане раз-
гляд палатай прадстаўнікоў новай
рэдакцыі закону аб прафса-
юзах, які цяпер рыхтуецца ў
ФПБ.

I напрыканцы пра выборы.
Кожная імпрэза, у якой бярэ
удзел Лукашэнка, — складнік пе-
радвыборнай кампаніі, якая, па-
водле словаў самога прэзыдэнта,
не перарываеца ні на хвіліну.
Таму было заяўлена, што ў на-
ступнай пяцігоддзе мы выйдзем
на высокія рубяжы: узровень ся-
рэдняга заробку складзе 500 ды-
ляраў, узровень малазабяспечна-
сці скарочіца ўдвай, вёска
будзе пераўтворана, а валавы
ўнутраны прадукт павысіцца на
50%. Ура, таварыши!

Леанід Козік вярнуў прафсаюзам
савецкое багацьце і статус.

СЪЦІСЛА

Турмы паасобку

Урад унёс у парлямэнт
законапраект аб зъменах і
дапаўненіях у Закон аб
парадку ўтримання пад
вартай асобаў, асуджаных
да пазбаўлення волі. У

законапраекце прапануецца
асоба ўтрымліваць асобаў,
асуджаных упершыню, і тых,
хто асуджаны ўпершыню,
але ўчыніў

правапарушэнне па

неасцярожнасці. Ёсьць

таксама норма, паводле

якой законапарушальнікі

будзець ўтрымлівацца па

месцы жыхарства.

Судовае пасяджэнне

паводле справы

адміністратора царквы

«Новае жыццё» Васіля

Юрэвіча, якога вінаваціць

у правядзенні незаконнага

багаслужэння, перанеслы

на 23 верасьня. Судзьдзя

Маскоўскага раёну

Наталья Кузнецова

прыняла гэтае рашэнне з

прычынам недастатковай

колькасці съведкаў з боку

міліцыі. У сераду

падтрымала адміністратора

царквы, якую

Менгарвыканкам пазбаві

юрдычнага адресу,

прыўшлі 60 чалавек.

20 верасьня Менскі

гарадзкі суд (судзьдя —

Аляксандра Крапіўка) ліквідаваў

Беларускую эвангельскую

царкву. Кіраўнік царквы,

пастар Эрнест Сабіла праз

хваробу на пасяджэнні не

присутнічаў.

«Лукойлу» далі дабро

У сераду, 21 верасьня,

кіраўнік дзяржавы

сустрэўся з прэзыдэнтам

«Лукойлу» Вагітам

Алекперавым. Бакі

дамовіліся аб стварэнні

сумеснай расейска-

беларускай групы

экспратаў па пытаннях

супрацоўніцтва з расейскай

кампаніяй. Падчас

сустрэчы таксама было

разгледжана пытанне

інтэрпрактываў

забесьпячэння сывайнай

нафтаперапрацоўчых

заводаў у Мазыры і

Наваполацку.

Андрэй Лукьяненка

тавіч і іншыя грамадзкія
асобы, якія публічна заяў-
ляюць пра стварэнне яко-
га-колькве руху, — вось

сапраўдныя адрасаты».

Як на гэта мае рэагаваць

незалежнае грамадзтва?

Чарнобыль, які мы прыдумалі?

«Don't worry, be happy», — замежныя экспэрты рапаць нам не пераймаца з прычыны радыяцыі. Піша Алеся Кудрыцкі.

«Бачыш завод?» — спыталася мая знаёмая, паказаючы на будынкі з шэрага бетону ды комін на далягядзе. «Ага». — «Гэта наш Чарнобыль». Калі я начуў гэта, адразу зрабілася нахутульна. Пачуцьце небясыпекі вывітылася толькі тады, калі электрастанцыя зьнікла за паваротам аўтатрасы. Аварыя на атамным рэактары на «Трымайл Айленд» у Пэнсільваніі выклікала мізэрны выкід радыяцыі і вялізны рэзананс — 1979 г. застаўся ў мінульым тысячагодзьдзі, а памяць пра аварыю дагэтуль жыве сярод тамтэйшых людзей. І калі насьля 1979 г. праграму разъвіцца АЭС у ЗША ахапіў летаргічны сон, дык 1986 г. увёў у зацяжную дэпрэсію ўсю сусветную атамную энергетыку.

Справавадча «Спадчына Чарнобылю: мэдыцынскія, экалагічныя і сацыяльна-еканамічныя вынікі» можа быць тым пеўневым сълевам, які абвіпчае пачатак новага дня для «мірнага атаму». Аднак шмат хто, у першую чаргу арганізацыі, якія займаюцца аховай навакольнага асяродзьдзя, задаюць пытаныне: ці не прыкарміла таго пеўніка сусветнае атамнае лобі?

Загалоўкі замежных газет выпіманяюць аптымізм: «Вынікі Чарнобылю бачацца, хутчэй, псыхалагічнымі, чым фізіялагічнымі» («Бостан Глоуб»), «Чарнобыль: галечка і стрэс уяўляюць «большую небясыпеку» за радыяцыю» («Нэйчар»), «Чарнобыль: ёсё яшчэ катастрофа, але ўжо не такая, як нам казалі» («Атава Сытызэн»), «Уплыў Чарнобылю не такі змрочны, як прадказвалі раней» («Інтэрнэшнл Гэралд Трыб'юн»). Падобна да таго, што навукоўцы вынайшли самы просты спосаб змагання з чарнобыльскай катастрофай: яны перагледзелі яе вынікі.

«Выцверажальныя» звесткі
Над справавадчай працавала сотня экспэртаў, якія два гады правялі ранейшыя звесткі пра вынікі чарнобыльскай катастрофы. Выснова іх працы на 600 старонках была прэзентаваная на венскім форуме восьмі агенцтвам ААН, Сусветнаму банку ды прадстаўнікам урада Беларусі, Рәсей і Украіны. Фактычна выніковая заява — гэта кампрамісны погляд на чарнобыльскую праблему, адлюстраваныя пагадненіем, дасягнутага паміж усімі бакамі.

На думку МАГАТЭ, спэцыялісты якога бралі актыўны ўдзел у падрыхтоўцы справавадчы, Чарнобыль мае трэйлы: фізичны (на навакольле ды здароўе людзей), псыхалагічны, а таксама ўплыў на сусветную ядзерную энергетыку. Пра гэта ў Вене заяўлі генэральні дырэктар МАГАТЭ Махамед эль-Барадэй. Ён называў лічбы дакладу «выцверажальнымі»: непасрэдна ад уплыву высокай радыяцыі памерлі 50 выратавальнікаў, калі 1000 выжылі, атрымаўшы вялікія дозы радыяцыі на самой станцыі, яшчэ 200 тыс. ліквідатораў былі апраменены на працягу 1986—1987

г. Прыкладна 2200 з іх могуць памерці ад хвароб, выкліканых радыяцыяй. Навукоўцы не заўважылі прагнаванага раней значнага павелічэння выпадкаў лейкеміі пі іншых відаў анкалягічных захворванняў, акрамя раку шчытападобнай залозы. На апошні захварэлі калі 4000 чалавек, у першую чаргу дзеци і падлёткі. Аднак, паводле даных справавадчы, памерлі ад хваробы толькі дзесяць з іх.

Піце валіяр'янку

На думку навукоўцаў, большасць з тых, хто не захварэў дагэтуль, не захварэюць і ў будучыні. Яны лічаць, што па-за межамі «зоны адчужэння» ўзворенье радыяцыі больш не ўяўляе вострай небясыпекі для здароўя жыхароў «забруджаных» тэрыторый. З іх проблемамі варта разбірацца ўжо на фізыкам, а псыхолагам. «Якімі б цяжкімі ні былі гэтая вынікі, сітуацыя яшчэ больш пагоршылася праз супяречлівую інфармацыю і буйнамаштабную перабольшаніну — у прэсе і псыходанавуковых матэрыялах на тэму аварыі. Гэтак, напрыклад, зьяўляецца прагнозы пра магчымыя дзясяткі і сотні тысяч ахвяраў», — заявіў эль-Барадэй.

Аўтары справавадчы лічаць, што сапраўды зынічальнымі былі сацыяльныя вынікі аварыі. Пад 100 тыс. чалавек адсялілі тэрмінова, агулам адсялілі калі 350 тыс. чалавек. Для іх гэта быў вялізны стрэс, які нарабіў здароўю больш шкоды, чым радыяцыя.

Навукоўцы выявілі, што ў насельніцтве, якое трапіла ў зоны заражэння, у два разы часцей за норму выяўляеца назойлівае пачуцьце небясыпекі і яны больш скільны да дэпрэсіі. Гендырэктар МАГАТЭ наракае на тое, што людзі ў «зоне» лічаць сябе ахвярамі, а мусілі бі радавацца, што здолелі выжыць. «Як вынік, беднасць, праблемы з псыхічным здароўем, хваробы, звязаныя зь няправільным ладам жыцця, уяўляюць нашмат большую небясыпеку для насельніцтва забруджаных тэрыторый, чым радыяактыўнае выпрамяне», — кажа ён.

Што да сусветной атамнай энергетыкі, дык, паводле слоў дырэктора МАГАТЭ, вынікі справавадчы павінны давесыці, што атам можа сапраўды быць бяспечным.

Доўгачаканая сэнсацыя

Не зусім зразумела, чаму справавадча стала такай сэнсацыяй: спрагнаваць яе вынікі было зусім ня цяжка. Асноўныя палажэнні

Раней іх лічылі пацярпелымі, дык справавадча ААН прапаноўвае лічыць іх шчасльічыкамі, якім пашанцавала выжыць.

«Сярод жыхароў забруджаных раёнаў ня выяўлена зынічныя рэпрадукцыйныя здольнасці. Невялікі, але стабільны рост колькасці зарэгістраваных аномалій разыўцыца дзяцей відавочна звязана з вынікам паліпашэння іх рэгістрацыі і не звязаны з апраменяваннем».

Адсялілі больш, чым трэба
«За выключэннем 30-кіляметровай зоны вакол рэактару, а таксама некаторых аэраў і лясоў, узровень радыяцыі вярнуўся да прымальнага. Перасяленыя нанесла глыбокую псыхалагічную трауму 350 тысячам чалавек. Адсяленьне мела практичны сэнс для 116 тысячай жыхароў самых забруджаных тэрыторый. Перасяленыя астматы не нашмат скараціла долю радыяцыі, якую яны атрымалі».

Паводле справавадчы «Чарнобыль: сапраўдныя маштабы аварыі»

1990-х не стварыў бы хоць аднаго твору, прысьвеченага Чарнобылю. І калі ў прэсе маглі быць «перабольшаныні» ў лічбах, дык мастакі слова называлі Чарнобыль і апакаліпсісам, і катастрофай сусветнага маштабу. «А ў сістэмах дыспраўленах чарнобыльскі прысмак», — ад такіх радкоў і сапраўды жыць ня хочацца. Калі кіравацца лёгкай экспертаў ААН, дык выходзіць, што паэты нарабілі больш шкоды, чым цэзій ды стронцы.

Але справавадча мала гаворыць пра доўгатэрміновыя вынікі аварыі. Што пра іх скажаш? Хто ведае, што будзе з насельніцтвам зоны праз сто ці тысячу год? Раней мы лічылі за лепшы раз перастрахавацца і пазбягнаць зоны. Цяпер нам прапануюць пазбавіцца таго страху — маўляў, калі цяпер вынікі не такія страшныя, то, можа, і ў будучыні горш ня будзе. Але ці ня ёсьць гэта гульней у рулетку, дзе цаной пройгрышу будзе здароўе нашых дзяцей?

У справавадчы катастрофу называюць іншутральным словам «accident» — аварыя ці, калі пеклічны, — тэрыторыяльная катастрофа, правядзенне інфармавання насельніцтва для фармавання адэватнага ўспрымання радыяцыйнай ризікі засядаеца праблематычным, і гэта ня рэдка прыводзіц да перабольшвання ролі радыяцыйнай небясыпекі ў жыцці людзей».

«29 гадоў, а я — хворы на рак»

Сустаршыня «Маладога фронту» Сяргей Бахун, як і сотні ягоных аднагодкаў, мужна змагаеца з ракам шчытавіці.

Мы стаім на паўразбуранай бетоннай кладцы сярод спакойнага вожера. З-за соснаў даносіцца гук вады, якая вадаспадам ліеца з дамбы. Рэспубліканскі клінічны шпіталь мэдыцынскай рэабілітацыі больш падобны на дом адпачынку. Сяргжук Бахун усміхаецца і жартуе. Каб не сеутулена пастава (не даюць цалкам выпрастасць швіў) ды доўгі шнур на шыі, цяжка было бы здагадацца пра тое, што малады хлопец змагаеца з ракам шчытападобнай залозы. **Старонка 12.**

Святлана Алексіевіч: «Сьвет — гэта вялікі рынак»

Высновы чарнобыльскага дакладу ААН ставяць пад сумнёў апакаліптызм «Чарнобыльскай малітвы» Святланы Алексіевіч. Што пра гэта думае аўтарка? **Старонка 13.**

Разышліся ў высновах

У Менску прайшла прэсавая канферэнцыя па гарачых сълядах «чарнобыльскай справавадчы». Прадстаўніца ААН лічыць, што на забруджаных тэрыторыях можна нармальна жыць, але кіраўнік Дзяржкамчарнобылю Уладзімер Цалко заяўлі, што беларускі бок мае намер дамагацца частковага перагляду драфту справавадчы. **Старонка 13.**

Доўгі пачатак «БеСТу»

Ад гендиректара «БеСТу» Міхаіла Дземчанкі (справа) мала што залежыць.

Два тыдні таму Міністэрства спорту й турызму выступіла з ініцыятывай вызваліць ад выплаты ПДВ турыстычныя агенцыі, якія прымаюць замежных гасцей у Беларусі ды арганізуюць экспкурсійныя праграмы ў Беларусі. Атрымаюць таксама ільготы кампаніі, што разъвіваюць турыстычную інфраструктуру на вёсцы.

Цягам 2006—2010 г. Беларусь мае выдаткаць на рэалізацыю зацверджанай урадам нацыянальнай праграмы разъвіцца турызму 21,325 млрд рубліў. Сродкі павінны быць накіраваныя на прасоўванье нацыянальнага турыстычнага прадукту. Сярод задачаў праграмы — «забесьпячэнне систэмы новых падыходаў дзяржаўнага рэгуляванья ў турызме, павелічэнне ролі дзяржавы ў кіраванні галіной, прасоўванье беларускага прадукту на сусветны рынак турыстычных паслуг, разъвіцца малога прадпрымальніцтва».

Дзеля дасягнення гэтага трэба ўдасканальваць заканадаўства па пытаннях унутранага і ўзянога турызму, спрашчаць візваліць практэдуры, мытны й памежны кантроль. Здавалася, першы крок быў зроблены пры канцы чэрвені, калі палата прадстаўнікоў прыняла ў першым чытанні законапраект аб унісеньні зьмен у закон аб турызме. Апроч таго, Мінспорту (яшчэ за Сіваковым) унесла ва ўрад практэкт нацыянальнай праграмы разъвіцца турызму. Але той варыянт завярнуў асабіст А.Лукашэнка. Пярэчанье выклікала закладзеная ў праграме сума прыбылку ад турызму (\$400 млн штогод, што ў 30 разоў перавышае ўзровень мінулага году) і павелічэнне колькасці замежных туристаў — з 67 500 туристаў на год (2004) да 114 300 у 2010-м. Прэзыдэнт запатрабаваў павысіць колькасць туристаў у дваццаць разоў, а прыбылак у 300 разоў.

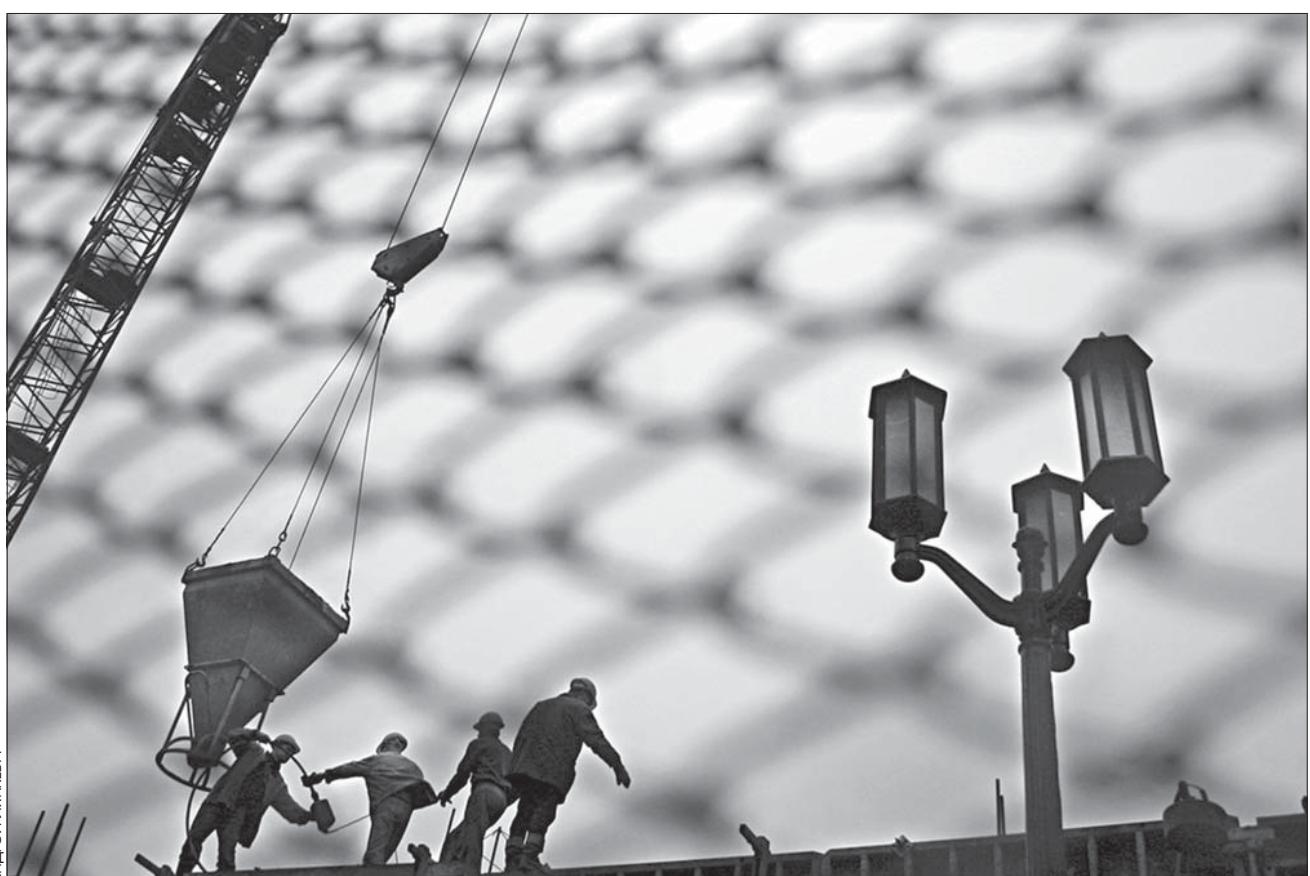
Турызм звязаўся чарговай галіной, у якой дзяржава плянуете наводзіць парадак. Але вопыт іншых галінаў паказаў, што, пачуўшы пра павелічэнне ролі дзяржавы ў кіраванні галіной, інвестары не съпяшаюцца ўкладаць у яе гроши.

Яўген Васілеўскі

Андрэй Ляжевіч

Грыгарыўскія праекты

Прэзыдэнт запатрабаваў павысіць колькасць туристаў у 20 разоў, а прыбылак у 300 разоў.

Гатэль «Эўропа» на плошчы Свабоды будзе ўсецца для замежных туристаў.

ГАСПАДАРКА СЪЦІСЛА

Шок для эканомікі Беларусі

«Для эканомікі Беларусі шокам можа стацьмагчыма выроўніванне цнаў на нафту», — пра гэта заяўлі 21 верасьня на брыфінгу ў Менску намеснік начальніка ўралейскага дэпартамэнту МВФ Балаж Хорват. Паводле чыноўніка, адзін з складнікаў эканамічнага росту Беларусі — розыніца паміж танным расейскім нафтам і экспартным коштам на атрыманыя зе нафтапрадукты. Сп.Хорват лічыць, што цана на нафту

будзе расці і з цягам часу дасягне сусветнага ўзроўню. Яшчэ адным шокам можа стаць скарачэнне эканамічнага актыўнага насельніцтва і росту колькасці пэнсіянераў, і гэта тэнденцыя будзе ўжо заўважная з 2007 г.

Сыпіс ліквідаваных турфірмаў

Міністэрства спорту й турызму апубліковала сыпіс з 100 кампаній, што пазбаўлены ліцензіі на турыстычную дзейнасць.

Большасць выпадкаў звязана зь нясвоечасовай падачай дакументаў, а таксама з адсутнасцю пранавоў кампаніяў адносна ўзянога турызму.

Цукровая вайна з Расеяй

Міністэрства эканамічнага разьвіцца Расеі пачало съледства ў дачыненні да беларускага цукру. Цукравікі Расеі жадаюць, каб расейскі ўрад увёў у дачыненні да беларускага цукру кампенсацыйнае мыта — \$149 за тону. Такім чынам расейскія вытворцы

прапануюць вырашыць праблему канкурэнцыі беларускага цукру з расейскім, доля якога на ўсходнім рынку складае 8%. Апроч таго, беларускі цукар больш танны (\$480 за тону, расейскі — \$540). Увядзенне мыты магчыма толькі пасля таго, як установяць памер шкоды, нанесенай расейскім вытворцам цукру.

Ізоў па ліцензію

Прыватныя мэдэрнты «Нардзін» і «Экамэдсэрвіс» падалі ў Міністэрства аховы здароўя заяўкі на

атрыманыне новых ліцензій на ажыццяўленыне мэдыцынскай дзейнасці. Цяпер «Экамэдсэрвіс» не працуе, «Нардзін» трymае толькі аптэкі. Іх ліцензіі былі скасаваныя калегій міністэрства аховы здароўя.

Біржа №3

Да канца году пры канцэрне «Белнафтахім» будзе створаная біржа нафтапрадуктаў. На ёй будзе адзін брокер — Беларускі нафтавы гандлёвы дом, заснованы нафтавымі біржамі будучы дзяржаўныя

прадпрыемствы — вытворцы нафтапрадуктаў. На сёняні ў Беларусі дзейнічаюць валютна-фондавая й таварна-сыравінная біржы.

ЗД

КУРСЫ ВАЛЮТ

на 22 верасьня:

1 амэрыканскі далар — 2 150 рубліў
1 эўра — 2 624,72 рубля
1 латвійскі лат — 3 770,28
1 літоўскі літ — 760,20
1 польскі злоты — 671,85
1 расейскі рубель — 75,75
1 украінская гривна — 429,42

Паводле Нацбанку

Тэрмін пачатку камэрцыйнай эксплюатацыі сеткі трэцяга GSM-апраратара ЗАТ «Беларуская сетка тэлекамунікацый» пераносіца на навызначаны тэрмін.

На скліканай 19 верасьня з гэтай прычыны прэс-канфэрэнцыі гендиректар кампаніі Міхаіл Дземчанка ў яго намяснік Сяргей Паблагуеў падкрэслілі, што згодна з сусветным досьведам камэрцыйная эксплюатацыя сеткі звычайна пачынаецца не раней чым праз паўгоду пасля мантажу абсталявання.

Але «БеСТ» сам скараціў тэрміны да 2—3 месяцаў — міністар сувязі і інфарматызацыі Ўладзімер Ганчарэнка настойваў, каб новы GSM-апараттар пачаў камэрцыйную эксплюатацыю сеткі 18 верасьня.

пагражаюты прыпыніць дзеянасць ліцензіі.

«БеСТ» выкананы патрабаваныне ня здолеў. Абсталяванне ад кітайскай кампаніі «Алькатэль Шанхай» яшчэ нават цалкам не паступіла. Яго мантаж пачаўся толькі два тыдні таму, калі Мінсувязі выдала «БеСТу» сэрыфікат на адпаведнасць кітайскага абсталявання.

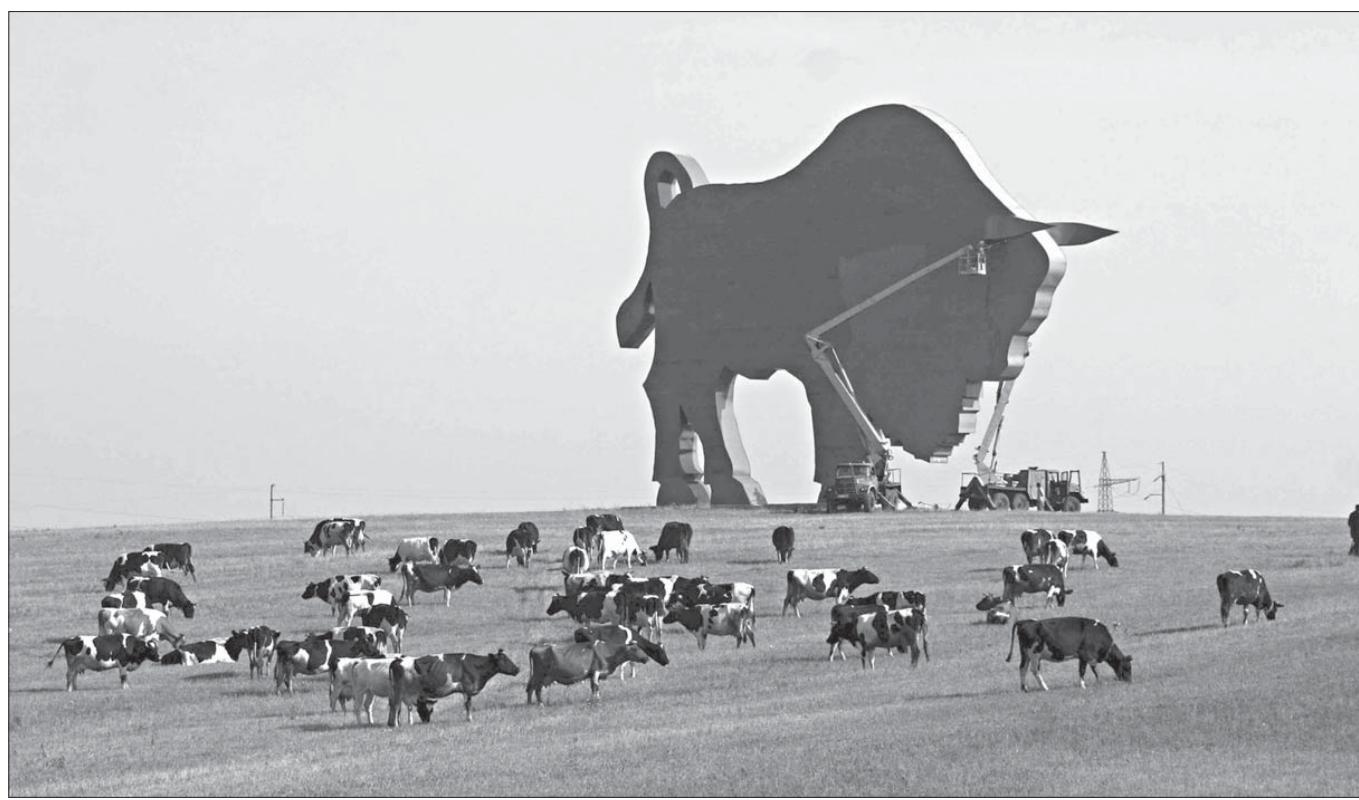
Дзяржаўныя установы не скарынавалі дзеянасці па стварэнні ўмоў для працы дзяржаўнай установы. Але пакуль усё скончылася шіха. Ліцэнзію ніхто не адклікаў, але і дакладны тэрмін пачатку працы «БеСТу» застаецца невядомы.

Зыміцер Дрыгайлі

ЗАТ «БеСТ» зарэгістравана ў лістападзе 2004 г. Заснавальнікі кампаніі — навукова-вытворчае дзяржаўнае аб'яднанне «Агат» (75 %) і РУП «Белтэлекам» (25 %).

з усёй краіны

Гіганцкага зубра на сутыку Берасьцейскай, Гарадзенскай і Менскай вобласцяў фарбуюць раз на два гады.

Знаходка французскіх магілай

Вядома, што Беларусь стала адной з вялікай брацкой магілай для войска Напалеона падчас кампаніі 1812 году. Да гэтага часу наша Бярэзіна зьяўляецца для французаў сынонімам самае жахліве катастрофы. І цяпер шляхі адступлення Банапартавых жаўнеруў можна прасачыць па безыменных пахаваньнях уздоўж бальшакоў і прасёлкаў.

Адно з такіх пахаваньняў было выяўлена жыхарамі вёскі Селішча Вялейскага раёну. Яшчэ коліс даўно пры распрацоўцы писчанага кар'еру работнікі натрапілі на чалавечыя пашткі, але тады ўлады не зацікаўліся іх паходжаннем, адно загадалі зъяніць накірунак выбару жвіру. Толькі ў жніўні гэтага году дзяржава вырашила заняцца пахаваньнем, прыслаўшы сюды адмысловы 52-гі

пошукаўцы батальён, які займаецца выключна росшумкай і перазахаваннем вайскоўцаў.

Тое, што Селішчанскае пахаванье асаблівае, стала зразумела ў першыя ж дні раскопак. «Французская магілла», як мясцовыя жыхары называюць любыя капцы, пачынаючы ад старажытных курганоў, у гэтым выпадку, як ні дзіўна, сапраўды пацвердзілі сваю назыву. Падчас раскопак былі знойдзены рэчы, што дазволілі беспамылкова вызначыць прыналежнасць пахаваных войскам Напалеона. Такім маркерамі сталі ядры, гузікі з лічбамі лінейных палкоў, гербамі, называемі гарадоў. Сярод найбольш цікавых інскрыпцый — «Republique Francaise», «Leipzig». Другой адметнасцю стала колькасць пахаваных — пад дзве сотні. І раскопкі яшчэ працягваюцца.

Паводле гісторычных звестак, у Селішчы 2 сінэжня 1812 г. спыніліся на ноч асноўныя часцы французскіх войскаў. Умовы паходу былі невыноснымі праз мароз і глад. Сотні жаўнеруў гінулі ад сіножкі калі адкрытых вогнішчаў. Дэзарганізацыя ў войску набыла гранічныя маштабы. Паводле ўспамінаў сведкаў тых падзеяў генэрала Армана Каленкура, хвяляваныні сярод салдат у Селішчы ўпершыню за ўсю кампанію 1812 г. закранулі нават звыштысць пінаваную гвардью Напалеона, чаго яшчэ ніколі раней не здаралася. Зранку з сінэжня, калі французская войскі пакідалі паселішча, узбочыны дарог былі ўкрытыя целамі памерлых ад холаду бедакоў. Тое, што жаўнеры загінулі менавіта ад голаду і холаду, пацвярджана адсутнасцю пашкоджанняў на костках і чарапах, знойдзеных у магіле.

На той час самі вайскоўцы ўжо на месці ні сілай, ні часу нават на самае простае — засыпаць мерцьвякоў замлэй. Сяляне ж, згодна з цыркулярамі ваенай адміністрацыі, прымусова займаліся пахаваньнямі ахвяр, адначасова зъбаочыты рыштунак і зброю, якія потым здавалі за гроши ў царскае войска. Апроч таго, і самі сяляне, якія былі даведзены да галоты французскімі рабункамі ды рассейскімі рэквізыты, спрабавалі несяк палепшыць свой гаротны матэрыйяльны стан за кошт рэчай памерлых. Гэтым тлумачыцца надзвычайная беднасць знаходак у Селішчанскім пахаваньні.

Вынікі раскопак плянунецца падвесыці на адмысловым пасяджэнні ў Гістарычнай майстэрні ў Менску, пра што будзе дадатковая інфармацыя.

Анатоль Сыцебурака

СЪЦІСЛА

Экспарт чмялёў у Расею

Беларускіх чмялёў з агракамбінату «Ждановічы» будуть экспартаваць у Расею. На сёнянія «Ждановічы» забясьпечваюць чмялямі ўсе цяплічныя гаспадаркі Беларусі. Гэтых кузурак выкарыстоўваюць для апрылення, што павышае ўраджайнасць.

Паводле «Інтэрфаксу»

Паквапіліся на мацу

У Аршанскі ГУУС звязнічыўся рабін Воршы (ураджэнец і грамадзянін Израілю)

з заявай, што з гаражу, які арэндуе мясцовая габрэйская грамада, невядомы скралі 120 бутэлек вінаграднага напою, восем скрыні з мацой, а таксама розную бытавую тэхніку, посуд ды іншае. Злачынцаў пакуль шукаюць. Аршанская габрэйская грамада налічвае звыш 300 чалавек, з большага сталага веку. Дзясяткі зь іх дармова харчуюцца за кошт ахвяраваньняў з Израілю.

Радыяктыўныя трубы

Некалькі тон радыяктыўных труб

вывезена з Воршы на могільнік ядззерных адкідаў. Дзесяць гадоў таму яны былі затрыманы на мяжы як кантрабанда ды апынуліся ў адным з хлявоў мясцовага РУУС у цэнтры гораду. Нават паслья таго, як іх вывезылі адсюль, радыяктыўныя трубы на вагах 8—17 мкр/г). Такое доўгае небяспечнае суседства не прашло дарма. Паводле сведчаньняў міліцыянаў, ім часта балела галава,

марыў сон. Дый сабакі, што гадаваліся кінолягамі ў тым жа хляве, доўга не жылі. А літаральна праўз сцяну знаходзіцца дзіцячы сад з пляцоўкай для гульняў. Кіраўніцтва РУУС вырашила здаць тых трубы на металалом. Але на вагах «Другчармэт» меліся дазымэтры... Для таго, каб вывезыці трубы з Воршы, быў створаны штаб з супрацоўнікамі МНС, міліцыі, праматамагляду. Цяпер на тэрыторыі, дзе знаходзіліся гэтыя злашчанская

трубы, праводзіцца дэзактыўцыя.

Яўген Жарнасек,
Ворша

Лягерны парадак

Пракуратура заяўляла крымінальную справу ў дачыненіні да 23-гадовага міліцыянта, супрацоўніка Савецкага РУУС Менску. Яго вінаваціць у тым, што падчас работы ў дзіцячым лягеры «Купалінка» (Валожынскі раён) ён перадаў дзве гумовыя дубінкі 17-гадовым юнакам, якія збівалі ім 10—11-гадовых дзяцей, а таксама раіў, як гэта лепей рабіць.

Паводле «Рэгіянальной газеты».

НАД ШУМАМ ДЗЁН

Спрадвечныя заняткі

ЗЬMIЦЕР
ПАНКАВЕЦ

Ці моцна зъянілася жыцьцё вёскі з пракаветных часоў? Нават з прыходам цывілізацыі ў выглядзе кампютараў, мабільнікаў, аўтамабіляў вяскоўцы не згаджаюцца мяніць свой звыклы лад жыцьця. І традыцыйнымі заняткамі застаюцца вядомыя з падручнікаў земляробства, жывёлагадоўля, паляваньне ў збіральніцтва. Толькі ў XXI ст. яны набылі свае асаблівасці.

Стараўжылы калгасу ў адзін голас кажуць, што за іхнія памяцьцю яшчэ ніколі ня жалі настолькі зляніні ячмень. Не было такіх ураджаяў ні да вайны, ні паслья яе, ні ў часы перабудовы. На мясцовым тэлебачанні адкрыта прызнаюць, што сёлетняга ўраджаю раёну ня хопіць, а збажыну давядзенца дакупляць у іншых раёнаў. Вось такая яна, статыстыка рэкорднага жніва-2005.

У барысаўскіх СМІ зявілася інфармацыя, што найболей чыстымі ад радыяці зонамі для збіральніні ягад у раёне зъяўляюцца Малое Стакава і Каstryца. Таму зусім не зъдзівіся, калі на Старым рынку нейкай маладзіці на пытаньне сталай гараджанкі «Адкуль чарніцы?» упэўнена адрапартавала: «З Каstryцы!» «Вы там жывяце?», — не здавалася пакупніца. «Так!» — «А Галю К. ведаеце?» Але і на гэтае пытаньне кемлівая паненка знайшла адказ: «Мы нідаўна там пасяліліся». Прадпрымальніца, што казаць.

З грыбамі яшчэ большы экстрым. У Барысаве лёгка трапіць пад кулью. Найлепшыя грыбы ў нашым вайсковым гарадку растуць на палігоне. Але хіба такая дробязь адштурхнє месцычай ад улюбёна ганенага заняцку? Таму не аднаму барысаўцу даводзілася па некалькі гадзін ляжаць пад агнём. Зусім як на вайне.

Яблыкам у каstryцкім калгасным садзе нават не даюць пасльець. Вартайніка каторы год німа. Усё адно марна. Прадпрымальнія вяскоўцы начня спіць, каб накалаці яблыку ды здаць на віна-гарэлачны завод. Ды толькі сэнсу, калі большая частка грошай пойдзе акурат на прадукцыю, згатаваную з тых яблык.

Адпачываць таксама трэба ўмечь прыгожа. Свята замяніў сабой «празынік». Празнік запаланіў людзкую съядомасць. Што празнаваць, няважна — ішь Дзень узяцця Бастыліі, ці Яблычны Спас, ці Новы год па ўсходнім календары. Была б нагода.

На сцяне барысаўскага хлебазаводу заўважаю наступны шэдэўр: «Барысав — 903». Круглая дата. А колькі ж яшчэ нагод для «празынікай» пратускаюць месцычы. Напрыклад, 428 гадоў, як Барысаву нададзена Магдэбургская права. Ці 213, як Барысаў атрымаў герб.

Нішто так не супаківае нэрви чалавека, як добрая рыбалка. Аднак і тут апошнім часам сталі рабіцца невытлумачальныя рэчы, асабліва ў начны час. Не адзін рыбак скардзіўся на нейкія пякельныя енкі, гукі, якія не глумачыліся простым розумам. Рыбакі зрываліся са сваіх месцаў і беглі дахаты. Аказаўся, што гэта ня чэрці граюць сваё вясельле, а ўсяго толькі бабры, што будуюць плаціны.

Зявілася багата лісіц, у лесе іх разъвялося як сабак. Не хапае ні раздольля, ні ежы. Вось і шалсюць. Кожны паляўнічы на пытаньне: «Каго-небудзь падстрэліў?» — паблажліва махае рукою — адно лісіці.

Пчолы — гэта мёд, а таксама добры здабытак для іх гаспадара. У вёсках ня так ужо шмат бортнікаў. Затое яны ўсе ў пашане. Не шануюць пчаляроў хіба што тыя гаспадары, гароды якіх знаходзіцца ля пасек. Без пчаліных укусаў не абысьціся. Вось і пужаюць пчаляроў, што абліюць кветкі якой атрутай, калі не перастануць джаліць. Але ці ж пчолам укажаш?

Каstryца (Барысаўшчына)

Берасьцейскія дыянісіі

16 верасня скончыўся 10-ты фэстываль нетрадыцыйнага тэатру «Белая Вежа». Зъ Берасьця піша Натальля Харытанюк.

Пазнаць іх праста. З мапамі ў руках, з усьмешкамі з усіх кантынэнтаў госьці фэстывалю вылучаюцца на фоне панурых берасьцейцаў. Яны прывезлы з сабою съяўта і всячыніцу...

сяляща, скроў: у тэатрах, трамвайных вагонах, бараах, а некаторыя нават — паводле старой цэнтральнай французскай заўядзенікі — на траве за помнікам Леніну. На рушце іх, калі ласка! ... Мімы, клоўны, акторы ў масках і бяз масак з Львова й Кызылу, Анталій Равэнсбургу, Лос-Анджељесу й Маладчына, варушыце Берасьця! Гэта я і вам, туўінскі госьць: падміргні дзьвюм замудненым кабетам, што стаць за мною ў чарзе...

«Забава» Мрожка

Іду на «Забаву» паводле Славаміра Мрожка ў пастаўноўцы будапештскага тэатру «Барка». На ўваходзе вітаюць два мімы ў фраках з пафарбаванымі ў белае тварамі. Лёгкімі рухамі яны малююць на паветры сэрцы і

пасылаюць іх разам з пацалункамі дзяўчатам у чаргу, рукающа зь дзецьмі...

Калі сцэны сустракаю апэратара Міколу з тэлеканалу «Лад». Пытаюся, што болей за ўсё ўразіла яго з папярэдніх фэстывалаў. Мікола называе «Калігулу» Горкаўскага тэатру зь Менску і «Наталку-Палтаўку» з Луцку. «У «Калігулу» і імпэратор, і ўсе ягоныя служкі былі байкерамі. Эфектна! Зусім іншыя эфекты ў «Наталцы-Палтаўцы» — казакі, вышыванкі і съпевы, съпевы, съпевы.

Працяг на старонцы 10.

Žygimont Vaza: кароль-эксперыментатар

Скрыпа, заснавальнік дизайнэрскага лэйблу «Tank Press», добра ведае, як прадаць той ці іншы прадукт. Аднак ён прынцыпова адмаўляеца рабіць уласную музыку прадуктам у прывабнай абгортцы. Піша Сяргей Будкін.

Групе, назва якое знаемая кожна му беларускаму мэліману, споўнілася 16 гадоў. Іх альбомаў не набудзеши у дыскарні, хоць даробак гурту баగаты. Яны старэйшыя за «генэралаў айчыннага року» «Краму» і «Нэўра Дзюбель». «Мы не хаваемся, праства наша жыццё не залежыць ад музыки», — кажа лідэр «Zygmunt'a Vaz'ya» Сяргей Скрыпнічэнка.

Скрыпа — адзін з рок-бунтароў пачатку 1990-х — даўно ўладкаваў сваё жыццё. Працаўнік у топавых рэкламных агенцтвах — «Saatchi & Saatchi», «ReMark», «Крынь». Апошніе здабыло сёлета «Кансага льва» на сусветным фэстывалі рэкламы. Узнагарод за дызайн рэкламнай прадукцыі ў яго болей, чым музычных альбомаў. Але музыку кідаць ня думае. Яго жонка, разам зь якой Сяргей заснаваў дизайнэрскі лэйбл «Tank Press», кажа, што на працу аддае 50% свайго часу, Скрыпа кажа: «А ў мяне судносіны музыка/рэклама — 100 на 100%».

Хоць Скрыпа добра ведае, як прадаць той ці іншы прадукт, сваю музыку ў «прывабнай абгортцы» ён прадаваць не зъбираецца і адмаўляеца называць свае творы «прадуктам». «Я даўно ўсё для сябе падзяліў. Ня маю гістэрыі наконт таго, каб рэалізаваць як мага болей сваіх дыскаў і касэт. Я падаю творы як ёсць і надта ахайна да іх стаўлюся, не хачу падкладвацца пад нейкія законы».

Некалі на Скрыпу паўплывала знаменства з адным з заснавальнікаў групы «Бонда» Іванам Маркавым. Тады, у 1987 г., 16-гадовы хлопчык моцна ўразіўся выступам гэтага гурту. Пасля размовы з Маркавым стаўленыне Скрыпы да музыкі каардынальна зьмянілася: «У адзіны момант усе савецкія гурты папросту зьніклі зь съядомасці. Я адчуў сябе чалавекам Усходній Еўропы».

Праз некаторы час і зъявіўся Zygmont Vaza — сталы ўдзельнік

нелегальных фэстаў накшталт «Fuckin Communism». У першай праграме яны грали пароды на беларускую савецкую літаратуру, вясёлыя, а часам рамантычныя песьні ў рэчышчы польскай «Lady Pank». «Нічога не зъмянялася для мяне ў музыцы за гэтыя 14 год. Як самасць вяджакаўся тады, так раблю і цяпер. Хіба што ў прафэсійным пляні вырасълі», — зазначае Скрыпнічэнка.

Апошні альбом «Кайн» — дзяўяты на ліку. Скрыпа лічыць яго адным з самых дасканальных. Альбом вытрыманы ў стылі, які можна акрэсліць як гардблоз, і слухаецца на адным дыханні, хоць песень, карацеўшых за шэсць хвілін (усяго 56 хвілін), там няма. «У гэтай праграме адбіліся мае назіранні за знаёмы, роліцы на тое, што адбывалася ў краіне і ў май жыцці падчас запісу». Адна зь песень альбому — «Лякарня» — стала інтэрнэт-гітом на fromby.net.

Сёлета групу напаткалі зъмены — раней «Zygmont Vaza» граў утром, цяпер іх шэсць. Далучыўся яшчэ адзін гітарыст і два жаночыя вакалы — Маша «Яр» і музычны аглядальнік Вольга Самусік. Вольга дэбютавала на сёлетнім «Басовішчы» ў якасці вакалісткі, чым нямала зьдзіўляла сталых прыхільнікаў групы.

Скрыпа надта схільны да эксперыментатару. 12 год таму ён запісаў альбом «Камбінат» насуперак усім правілам запісу цяжкай музыкі. Выйшаў адзін зь першых у беларускай музыцы індустрыйных альбомаў зь дзіўным і нехарактэрным гучаньнем. «Я ўпэўнены, што кожнае правіла мае свае выняткі. Галоўнае ведаць, чаго ты хочаш дасягніць, а зрабіць гэта можна рознымі спосабамі».

Скрыпа не пакутуе пра тое, што яго гурт мае лякальную папулярнасць: «Нехта вырабляе мадэлі самалётаў у вольны час, а я раблю музыку. У нас ёсць кола прыхільнікаў, якое сфармавалася яшчэ на пачатку 1990-х, і мы можам дазволіць сабе займацца сваёй улубёной справай».

Лідэр «Zygmont'a Vaz'ya» рыхтуе да выдання незвычайную, па яго словам, праграму, на запіс якой нахіліўся, калі ўбачыў выступ вулічнага тэатру ў Чэхіі. Гэта саўндрэкт да спектаклю «Цар Максіміліян». Музыка вырашыў не эксплюацаваць этнічных здабыткаў і зрабіць «музыку жарстчайшай» з дапамогай сынтэтарных гукаў, басу і бубноў.

Сяргей Будкін

Лякарня

У тэлевізары шмат съяўтаў,
А па радыё — канцэртаў.
Атрымалі ляўрэаты
Колькі значкаў і капэртаў.

Зайдрасьць, хціасьць, сум, галечка
Напаткалі зноў цябе.
Прызначаеш мне сустрэчу,
Ўсё адно — калі і дзе.

Я не хачу ў лякарню!

Зноў ты кажаш пра каханье,
Што ня машака яго,
Што на съпіца на съітаны,
Што прысыніла зноў Яго.

Я не хачу ў лякарню!

Ўсе твае праблемы — звонку,
Кажаш мне ў сто першы раз.
Ты — чароўная скаронка,
І таму ўесь съвет для нас.

Я не хачу ў лякарню!

Альбомы групы «Zygmont Vaza» «Кайн» і «Contrabanda» можна замовіць праз www.zygvaza.net.

Дзяржаўны клопат

Гульня ў чужыя гульні

**РУСЛАН
РАВІКА**

У аўтобусе пачуў, як падлёткі абмяркоўвалі кампутарную гульню. Адзін павучаў другога, як правильна наступаць, якое войска ствараць і як «зарабляць» на яго патрэбы грошы. Гаворкі ѿша аб расейскай гульні пра выгнанне шляхты з Масквы ў 1612 г. Гэтак беларускі дзецінц ратуюць расейцаў ад войска сваіх продкаў, узначальваючы апалчэнне Мініна і Пажарскага, трываючы у аблозе Крэмля з «польскімі акупантамі». Памятаеца, гульню «Вольфэнштайн» з этычных меркаваньняў ніколі не прадавалі ў Нямеччыне, бо як гэта нямецкія дзеткі будуть страліць па фашыстоўскіх салдатах — сваіх дзядкаў?

Беларусам гэткія прынцыпы невядомыя, як зрешты і гісторыя Бацькаўшчыны. Толькі адзін раз мне пашчасьціла згуляць «за сваіх»: у расейскай «Казакі: апошні дадав каралёў» ёсьць кампанія за «палаїкаў», дзе трэба выратаваць Эўропу ад турэцкай экспансіі. Гэткая імправізаваная Хоцінская бітва. Хоць нікакі гістарычны сапраўднасці няма — ствараеш войска, адбіваеш турэцкія атрады да атакуеш мусульманскія паселішчы. З гэткім жа посыпехам стваральнікі гульні маглі б замяніць палаїкаў на расейскі спэцназ ці амэрыканскіх рэйнджараў. Можна згуляць за Польшу ў кампаніі «Гонар шляхічча» — сутычкі з швэдамі й туркамі. Але на tym жа дыску можна паваяваць і за казакаў у «вызвольнай вайне ад польскага прыгнёту». Адзінай беларускай гульня, якую я бачыў ў ў якую гуляў, — гэта просыценская «Менск», напісаная пры канцы 1990-х беларускімі аматарамі.

Беларускія кампутаршчыкі зъяджаюць за межы краіны ды працаўнікі на расейскія амэрыканскія фірмы. Паводле аднаго такога праграміста, праца над добрым прадуктам цягнецца амаль год.

Хай сабе ня можам з-за нястачы грошай рабіць гульні, дык маглі б рабіць пераклады на беларускую мову чужых гульняў. Але калі гэтага няробіцца, значыць, вытворцы ня бачаць патрэбы. Згадваеца кампанія па беларусізацыі мабільных апэратараў. МТС пад цікам зрабілі беларускую вэрсію. Яна слаба абнаўляеца, а змешчаная там інфармацыя тыгчыць 20% расейскай вэрсіі. А мы, задаволенія, супакоіліся... Значыць, так гэта беларусізацыя нам была патрэбная. Ці пра зъбеларушваньне мабілак колькі было размоваў, але якаснага перакладу гэтак і не стварылі ды не разаслалі па вытворцах.

Беларусы знаходзяцца на задворках цывілізаціі, съвету. Нават курды, што ня маюць дзяржавы, у тэхнічным прагрэсе пайшли далей. Колькі год глядзяць два свае спадарожніківія тэлеканалы, купляючы кампутарную праграму на роднай мове. Нават дублююць тытуры на DVD... Но кожны курд дзесяціну сваіх прыбыткаў аддае на нацыянальную справу.

Нам застаецца толькі й ганарыца крэмневай даліна ды дасягненнямі беларускай навукі, гуляючы ў цацкі суседзяў ды ўсталёўваючы на мабілках расейскую ці ангельскую мовы.

Баранавічы

Вольная ад ланцугоў

АНАТОЛЬ КІВЧУК

Яе вершы арганічныя, як беларускі фальклёр. **Аляксандар Фядута** пра Людку Сільнову.

Памяць пра паэтычных папярэднікаў — накшталт аковаў, што замінаюць палёту. Людка Сільнова — адна зь нямногіх беларускіх паэтак, якія і памяць гэтую мае, і аковамі яе не лічыцца.

Сільнова бліскуча начытана. Гэта адчуваецца не з пераліку імён, што згадваюцца паэткай у вершах, а з ценяйу, якія яны адкідаюць, густых і зразумелых тым, хто ведаюць.

Імя тваё — золку пунсовы колер,
Мілы!
І стрэлы лятуць з усіе ў чыстым полі
Сілы!

Гэта — амаль Цвятаева.

Сільнова на лаўры «беларускай Цвятаевай» не прэтэндуе, хаця блізкасьць паэтычных стыхій відавочная для непрадузятага чытача. Сільнова ўвогуле ні на што не прэтэндуе. Паэтычныя вобразы выліваюцца зь яе самі сабой, нібы даводзячы, што ня рыфма робіць паэта паэтам, а менавіта вобраз.

На чырвоным сънезе
Зялёныя
Ручай паплылі.

Гэта — з падсвядомасці. Зялёныя ручай, што плынуць па чырвоным сънезе, — самае страшнае, што можа прысыніць чалавек, вымушаны штодзень сузіраць дзікаватую гаму дзяржайнага сцяга сваёй краіны. Як зялёныя зьмеі, што выплыўваюць на акрываўлене белае палотнішча, каб заткаць сваімі ніткамі яго ўсё.

Смеласць — ня меншая, чым у Цвятаевай.

Навек мне запомніцца
Аднін з таго воінства —
Юнак, падперазаны зямлёй,
А бровы — як птушка
Над Белай зямлём!

Гэта здаецца і зусім цытатай з «Лебядзінага стану».

Але парадокс у тым, што — не цытата, а ўласнае, асабіста адчувае і перажытае.

Гайнэ пісаў калісьці: «Першы, хто парашуя жанчыну з ружай, быў вялікім паэтам, другі — звычайнym ёлушнем».

Праўда Гайнэ. Мы, мужчыны, — эпігоны нават у кахраны. Кожная жанчына адчувае па-свойму, а таму і ў Паэзіі застаецца своеасаблівай, натурыйтай і непаўторнай.

Юнак, падперазаны зямлёй,—
Смарагд зялёны душы майд,—
Гары майд старажытная тайна,
Скарб і аўтар: перамен абязынне.

Гэта не зямля абвілася вакол юначага стану, а яна — Жанчына. І не рука, а ўся яе існасьць абвілася, нібы прадчуваючы — Шчасце.

А Шчасце — ёсьць?

Сіла Сільновай акурат у прадчуваныні таго, што Шчасце ёсьць, але мімалётнае, адыходзячае, зынікальнае — як тая ж зямля, яку не ўтримаць у руках.

Пры гэтым яна застаецца Беларускай. Яе вершы арганічныя, як беларускі фальклёр. Прычым на тое, што доўгі час выдавалася за фальклёр беларускім тэлебачанынем: калі паўтара дзясятка бабулек садзіліся ў здымачным павільёне, да іх прыходзілі трыв-чатыры равеснікі-дзяды, і ўся гэтая пэнсіянэрская грамада спрабавала паказаць бурную весяльсць з таго, што выдавалася за «вячоркі», — хаця «вячоркі» падвadle задумы сваёй — для маладых, не для тых, хто памятае, як адчувалі, а для тых, хто адчувае і, даруйце за пахабшчыну, можа. Дзякую Рыгору Кісялю, які некалі прыкрыў на тэлеэкране гэтую праграму, што кампраметавала ідэю нацыянальнага адраджэння. У паэзіі Сільновай адчуваецца фальклёрная аснова, пазбаўленая старэчага маразму.

Што новага ў кахраны?
Ты вынайшла, жана?
Яно — Другіх гуканьне,
А съвету стан — Вясна.
«Жавароначкі, прыляціце!
Зямлю—матуху абудзіце!
А зімачку забірьце,
Бо Зімачка надаела...»
Жавароначкі,
Ваяры, духі староначкі,

Музыкі нябесныя,
Чакаю штовесну!

Альбо:

Эта вогнішча
А ці стод?
Адгукніся,
Всёлы бог!
Пакладзі
На блакітны спод
Яблык съвету —
Клубок дарог.
І — дыхні,
Каб пачаўся рух,
Залатое
Скрапі съвято

І ўтвары

Чарадзеіны круг:

Паўтары мяне,

Як было!...

Сярэдні зіміні
Ляплю Цябе — са сънегу,
Съвяточнасці і съмеху.
І ты — вясёлы! — як бы
Пляменык Сынежнай бабы.
Ня важны, не срэдзіты,
А круглы, нібы шар.
Ня вочы — антрацты!
І моркавачкі пажар!

Дзіўны аб'ект для палымяных паучуцьцяў: у любы момант можа растваць і зінікнуць. Але калі сапраўднае кахраны зінікла — як раз-такі як польмы, — што застаецца рабіць?

І зылісця Блакітны зі сінім
Так лёгка, як не было
Ні шматабяцальнай сілы,
Ні тога, што звяў «сліо».
Я — знаю: яго згубіла
(Здагадка прыйшла наўпрост:
Я, пэўна, яго любіла)
Кашула, што навырост...
Ён вырваўся — страшны, кволы,
Раздэбрты надвое, голы.
Ужо скіраваны ўніз,
Крывёю прахаркаў: «Сыс!...»

Больш дакладней выявы трагедыі нерэа-

лізаванага паучуцьця, няхай нават і з агаровкай — «Я, пэўна, яго любіла», — у беларускай паэзіі, бадай што, няма. Ні ў клясічнай, ні ў сучаснай. І гэтая страшная карціна — разадранага надвое ад лішку паучуцьцяў, ад пакуты нараджэння вершу — паэта, які адзіны па сіле свайго — чыста мужчынскага — паэтычнага таленту быў бы здолны стаць упоравень з Сільновай — таксама — амаль цвятаеўская. У беларускай паэзіі, паўторымыся, няма аналяту.

Няма аналяту тому, што ў пазіі Сільнова застаецца жанчынай — але ня бабай. Яна ня тужыць, ня скардзіцца на свой бясконца маркотны лёс, а піпа вершы проста таму, што думае вершамі, адчувае вершамі, гаворыць вершамі. Паэзія — яе натуральнае асяроддзідзе існаванья.

Так для птушкі натуральна лунаць у небе. І калі ўжо быць птушкай, дык — арлом.

Гарэлі зоркі ў вышыні —
Згаралі ў прывідным агні.
А ты ў Паўночны край паехаў,
Не адгукнесься ані.
Шлю SMS у далачынь:
«Сумуюць Прыпяць і Гарынь!»
І без арла няма Эдэму.
Эдэм быў поўны толькі зь ім...»

А для жанчыны натуральна — кахаць Арла. Таму што кахаюць толькі — Першага, Найлепшага, Наймацнейшага. Калі паучынаюць шкадаваць, то гэта — ужо зусім іншае паучуцьцё, якое да кахраны амаль ня мае дачыненія.

Яго завуць Вечер.
Ён з вёскі Сем Арлоў
І першы на савеце
Абуджаных вястроў.
Люблю яго далоні
І позірк, нібы лёд,
Сівыя гурбы-скроні
І мэту навылёт!
Калі на ноч кладуся
У халодную пасыцель,
Мяне цалуе ў вусны
І кідае камель
Зямлі... Но мне на савеце
Ён першы мік вястроў!
Яго завуць Вечер.
Ён з вёскі Сем Арлоў.

Цвятаева выбрала для сябе птушку-Лебедзя, Сільнова — птушку-Арла. Розыніца істотная. Марына адчуваала ў сабе самай сілу, ставіла нароўні калі паэта, дык Пушкіна ці Маякоўскага, мужчынаў сапраўдных і — вартых. Сільнова ня прагнє сілы, наспуперак прозывішчу, што мяжует з пэўдантымнасцю паводле ступені сваёй знакавасыці. Яна жанчына. Жанчынай жадае заставацца, і нават нацыянальную гісторыю перапісвае па-жаночаму.

Паўночная сталіца!
Багіня і вайчыца:
Блізьнят узгадаваць,
А потым — абарнунца
Клубком зыміных вуліц
І ў Вечнасці растаць...

Гэта — пра Вільню, вольную, вечную, загадкавую і — жаноцкую. Вільня для Сільновай — ня столькі беларуская Мэка, колькі беларускі Рым — адсюль вайчыца ў яе вершах. І як вайчыцы ўсё роўна, кім вырастуть узгадаваны ёю вайчаняты, абы жылі, так і Людцы аднолькава, каму трапяць на вочы выпущаныя ёю ў свет вершы: працэс важнейшы за вынік — абы чыталі.

І яна — вольная. Вольная ад ланцугоў абавязковай для кожнага «хр-р-рэстаматынага» паэта тэматыкі. Вольная ад меркаванняў крытыкі, якай — калі нават увогуле існуе ў Беларусі — не заўважае паэткі Сільновай.

Яна сама вызначае ўласны статус.

Я для цябе — вецер,
Я — замак халодны, пусты
І самы ўліны на савеце...
І ці азірнесься ты
На шоргат асеньняга вецыца?

Я б — азірнўуся.
А вы?

«Кіно – гэта кансэрва»

Фільм Галіны Адамовіч «Божа мой» атрымаў прыз на фестывалі ў Карлавых Варах. З кінарэжысэркай гутарыць Андрэй Расінскі.

«НН»: У ліпені Вы атрымалі прыз у Карлавых Варах за карціну «Божа мой». Што гэта за фест?

Галіна Адамовіч: Гэта прадстаўнічы фест з удзелам вядомых рэжысэраў. Жывая трансляцыя на ўсю Чэхію, презыдэнт краіны — і то, што гучыць на закрыцці слова «краіна Беларусь», вельмі важна.

«НН»: Герайня карціны «Божа мой» — скульптарка, якая робіць надмагільныя помнікі. Наколькі сумяшчальныя хрысьціянства й кіно?

ГА: Няма супяречнасці паміж рэлігіяй і кіно. Мая герайня верыць. Я ведаю людзей, якія ў 70 гадоў пачынаюць піць — ад пустэчы, ад бессэнсоўнай, ад таго, што ня так празыў, ня з той жанчынай, ня там працаўаў. У яе старасць прыгожая. І гэта прытым, што ў яе ня самы паспяховы ў сацыяльных адносінах сын. Але паглядзіце, як яна прыгожа, цярплюць гэта празыўае.

«НН»: У савецкія часы лічылася, што дакумэнтальныя карціны — гэта ідэалічныя зброя. Як Вы гэтай пасткі пазбываеце?

ГА: Мы самі пішам для сябе сцэнары. Тэлебачаныне сапраўды здымаете велізарную колькасць дакумэнтальных фільмаў, якія ні да кіно, ні да дакумэнталізму ня маюць дачыненія. Пракат згубіўся, ніхто нашых фільмаў ня бачыць. Як балет дзесяці там ці камэрная музыка — сто чалавек ходзяць на тэя канцэрты. Таму ніхто надта ня ўмешваеца. Могуць сказаць аб прыніцці карціны: «Народу такое кіно ня трэба»... Ехала я ў Малдову на фестываль праз Жлобін — пачуцьцё смурное: лавачкі памянялі ў цэнтры гораду, ліхтарыкі памянялі — людзей памяняць забылі. Ходзіць агрэсіўная моладзь, апранутая ў таннуюю кітайскую вопратку, з

чыпсамі, зь півам, штурляе съмецьце там, дзе сядзіць. Спорт — добра, хакей — выдатна, але ёсьць яшчэ больш важныя рэчы, больш глыбокія. Народ... Я таксама народ, мой апэратор — народ. Мы ж ня з Марсу прыляцелі. Мы ўсе нарадзіліся тут, жывём тут... Калі майдзі здымачнай групе падабаеца тое, што мы робім, чаму гэта не павінна падабацца камусыці яшчэ? Важна зрабіць бачным нябачнае жыцьцё людзей.

«НН»: Як гэта?

ГА: На фільме «Божа мой» апэраторам была Таціана Логінава і быў асистэнт апэратора. Ён адказваў за камэрку, і, калі Логінава адварочвалася, націкаў на кнопкі і штосьці там падзымалі. Выйшла дванаццаць гадзін матэрыйялу, і я ня памятала, дзе чыё. Але калі пачала расціпсваць матэрыйял, кажу сабе: «Што гэта? Гэта ж ня Логінава здымала». Здаецца, карцінка як карцінка, усё ў фокусе. Але вось пусты кадар — вось ён не запоўнены ані думкай, ані пачуцьцем — як застаўка на беларускім тэлебачаныні. Як гэта фіксуецца? Як душа апэратора, які разумеес, што ён робіць, якую гісторыю апавядзе, — як яна перадаеца і стужцы таксама, як гэты плян робіцца непустым?

«НН»: Вашы карціны практична нягледжаныя. Аўтарка іх міэрная. Як паводзіць сябе чалавеку ў сітуацыі такога маўчанія?

ГА: Трэба сеяць, паліваць: вырасьце, ня вырасьце паслья нас — гэта ўжо ня наша пытаныне. Мы апрацоўваем сваю дзялянку... Я жыву побач з філярмоніяй, часта бываю на канцэртах. І я бачу: гадамі адны ўся ж людзі. Калі прыбраць знаёмых музыкі, сваякоў кампазытара, то залі будзе практична пустая. Хаця ў нас двухмільённы горад. Што рабіць? Ды нічога — працягваць працаўца і жыць. У майдзі сітуацыі гэта яшчэ прасцей, бо кіно — гэта кансэрва. І за дзесяць гадоў мая карціна «Божа мой» не састарэзе.

«НН»: Калі ж зменіцца наш народ?
ГА: Гэта праца не аднаго пакалення.

Трэба сеяць, паліваць.
Вырасьце, ня вырасьце
паслья нас — гэта ўжо
ня наша пытаныне.

АНДРЭЙ ГЛЯЖЕВІЧ

Галіна Адамовіч — рэжысэрка-дакумэнталістка. Нарадзілася ў 1969. У 1994 скончыла Акадэмію мастацтваў (майстэр Віктар Даушук). Аўтарка фільмаў: «Палюбі мяне чорненыкім» (1994), «Фаўст Арлена» (1997), «Геній месца» (2002), «Божа мой» (2004) — прыз на каталіцкім кінафестывалі «Магніфікат», прыз у Карлавых Варах.

Берасьцейскія дыялнісці

Працяг са старонкі 9.

Побач мяне сядзіць малады выкладчык ангельскай мовы з університету. З папярэдніх фестываляў ён прыгадвае «Эдыт Піяф» Рамана Віцюка, якая адкрывала пазалеташнію «Белую Вежу», голас Веранікі Плотнікавай, падобны да голасу самой сцяявачкі. «Берасьцейцы былі настолькі ўзрушаны, што ішлі на сцену і дарылі, у каго што было — кветкі, шакаладкі, духі». Сёлета сп. Яўген пабываў на «Рамэ і Джульєце» кішынёўскага тэатру «Лучафэрул» (у 2002 годзе яны ўзялі «Гран-пры»), але ні Джульеты, ні Рамэ там не было. Толькі маці Джульеты, лэдзі Капулецкі, змагалася з сваімі комплексамі і адпомысціла лёсю праз сява дачку.

Нарэшце, Мрожак.

Тры хлопцы выбіраюцца на баль. Яны чулі, што там будзе весела. Але залі для сцяяту пустая і цёмная. Хлопцы пачынаюць разважаць, чаму ім нявесела. Ад каго гэта залежыць? Мо ад іх саміх? Мо весела там, дзе іх

няма? Урэшце, адзін з іх, каб развеселяць сяброў, хоча павесіцца. Эта ягона жарт. І дзесяць у залі сапраўды съмешна, — іх веселяць цырковыя фокусы на сцене ды недарэчны пераклад з вугорскай мовы. Ня ёмка, што большасць гледачоў зусім даросла Мрожка — дзесяці.

Берасьцейцы

Мая аднакурсніца Галія прыгадвае першую «Белую Вежу», калі яна была не нашмат старэйшая за гэтых школьнікаў. «Першы спектакль быў пра Рагнеду і Ўладзімера па Дудараў, і ён абурыў усіх ліцэісту. Бо Ўладзімер у ім выйшаў нібы герой». Тады, напачатку, выбар быў невялікі — у 1996-м усяго пяць тэатраў прыехала. Сёлета ў Берасьце зъехалася ўжо 40 тэатраў.

Ня ўсе папулярныя. Некаторыя зусім маладыя, як львоўскі тэатр «Уваскрэсеньне» ці створаны ў 2002-м тэатар лялек «Патудань» з Пецярбургу... Але ўсе — зь нетрадыцыйнымі пастаноў-

камі. Гэта прынцып «Белай Вежкі».

Алене пашанцавала. Яе хлопец працуе сівятаапэраторам, і яна зь ягона кабінету пабачыла ўжо восем спектакляў, на дурніцу. «Яшчэ ў старэйшых клясах, — кажа яна, — мы не прапускалі ніводнай пастаноўкі. Дзе яшчэ ў Берасьце пачуеш ужывую замежныя мовы?»

Берасьцейцы ідуць, каб пачуць мовы і адчуць сцяята, і зьдзіўлена адкрываюць новае ablіččam. Галоўны герой — хлопец, які адзін з усёй сям'і ўратаваўся. Перапытваю, ці яны разумеюць маю беларускую мову. «Так і трэба, — запэўнівае Лусынэ. — Вельмі прыемна чуць беларускую мову».

На «Пачвары» людзі плачуть да апошняй сцэны. Галоўны герой, выратаваўшы і патрапіўшы ў ЗША, падчас прыступу выразае на старым здымку сваёй вялікай сям'і твары сваіх родных. У яго перад вачыма ўсё яшчэ стаіць карціна расправы туркай: яны адrezалі ўсім дарослым галовы і павесілі іх на вяроўцы для бялізны. Цяпер, каб вярнуцца да чалавечага шчасця, герой мусіць запоўніць прагалы на здымку новымі ablіččamі.

«Месцавая пачвара»

На «Месцавую пачвару» схо-

дзяцца армяне. Загаворваю зь дзяўчынай з вялізнымі вачымі. Яе завуць Лусынэ. Яна ўжо ведае, пра што спектакль: пра генацид армянаў. Галоўны герой — хлопец, які адзін з усёй сям'і ўратаваўся. Перапытваю, ці яны разумеюць маю беларускую мову. «Так і трэба, — запэўнівае Лусынэ. — Вельмі прыемна чуць беларускую мову».

Адчуваеш сябе, нібы ў Сярэднявеччу на імпрэзе вулічнага тэатру. Усё раптам пачынае рухацца. Падчас выступу грэкаў даходзіць да містыкі: зьяўляюцца свае бажавольцы. Нейкая жанчынка каля мяне пачынае надрыўна крычаць «Сатана», паказваючы на атэнскага акрабата на хадулях. Яе хутка адштурхоўваюць. На сцэне грае музыка. Жанглеры, фаервэрк, хадулы, агонь, зорнае неба...

Сцяята скончылася, а пераможцаў няма. Сёлета запрошаны ўсе пераможцы папярэдніх дзесяці фестываляў, таму конкурсу не было. Зъехаліся найлепшыя. Паслья апошняга спектаклю пачынаеца залева. Мы чакаем на маршрутку пад дашком тэатру. Побач праходзіць хлопец з знаўмым ablіččam. Грацыёзнымі рухамі ён малое ў паветры сэрца і кідае яго нам. Гэта мім з Атэнай...

Паслья апошняга спектаклю пачынаеца залева. Мы чакаем на маршрутку пад дашком тэатру. Побач праходзіць хлопец з знаўмым ablіččam. Грацыёзнымі рухамі ён малое ў паветры сэрца і кідае яго нам. Гэта мім з Атэнай...

Перамога гномаў

Выбары ў Нямеччыне:
малыя партыі спраўляюць
баль.

Гэта былі выбары, на якіх кожны абвесьціў сябе пераможцам. Сацыял-дэмакраты — бо набралі больш, чым ім прарочылі сацыялісты. ХДС/ХСС (225 галасоў) — бо набралі больш за сацыял-дэмакрату (222). Лібералы (61) — бо набралі рэжордную для сябе колькасць галасоў. «Зялёныя» (51) — бо здолелі захаваць падтрымку выбарцаў. «Ляўпіца» (54) — таму што трапіла ў парламент усяго праз два месяцы пасля таго, як аўгустаўская ў адну партыю.

Але калі перамаглі ўсе, значыць пераможцы няма. І калі ён зьяўцца, пакуль невядома. Сацыял-дэмакраты нават разам з «зялёнімі» ня маюць дастаткова галасоў, каб прызначыць кіраўніком дзяржавы свайго чалавека. Але ж і хрысьціянскім дэмакратам бракуе сілы. Розыніца палягае ўтым, што ў «чырвоных» ёсьць свой чалавек на пасадзе — Герхард Шродэр. Ён

ужо заявіў, што сыходзіць са сваёй пасады не збіраецца — прынамсі, пакуль новасфармаваная парлямэнцкая большасць ня вырашиць інакш.

Вясёлкавы парламэнт

Расчараваны ў вялікіх партыях, немцы аддаюць свае галасы малым. Цяпер палітычнаму бамонду давядзеца прыдумліць вытанчаныя схемы кааліціяў, каб стварыць хаця ў адноса стабільны ўрад. У Бундэстагу 613 месцаў. Каб мець магчымасць прызначаць канцлеру, трэба мець больш за 307 дэпутацкіх мандатаў. Тому магчымыя наступныя варыянты.

«Вялікая кааліція» — «чорная» плюс «чырвоная». Разам ХДС/ХСС і сацыял-дэмакраты маюць 447 месцаў у Бундэстагу. Аднак як спалуччыць разам галоўных палітычных супернікаў? Тому «вялікая кааліція» разглядаецца як самы апошні варыянт. Хоць нямецкая палітычна культура яе не выключает.

«Святлафор»: «чырвоная» + «жоўтая» (СвДП) + «зялёны».

Раней Свабодна-дэмакратычна партыя ішла ў тандэме з ХДС/ХСС. Ці ўжывеца яна ў спрацаванай кааліцыі «зялёных» і «чырвонах? Такі досьвед яна ўжо мела ў пачатку 1980-х.

«Ямайка» (спалучэнне колераў нагадвае сцяг віспы ў Карыбскім моры) — «чорная»+«жоўтая»+«зялёныя». Тут ужо «зялёным» давядзеца ўклінівца паміж салодкай парачкай ХДС/ХСС ды лібрэлаў. Магчымай праблемай можа быць жаданыне «чорных» падвойжыць тэрмін дзеяння атамных электрастанцыяў, што не падабаецца «зялёным».

Цікава, што супрацоўніца зь Левай партыяй Оскара Лафантэна (напісадкамі камуністаў) і «чорных», і «чырвоная» прынцыпова адмаўляюцца.

Беларускі інтэрн

У найбліжэйшыя чатыры гады рэзкіх кроакў ад Нямеччыны можна не чакаць: палітыка ўраду трох партыяў будзе кампроміснай, а палітыка ўраду «вялікай кааліцыі»

супярэчлівай і хаатычнай.

З аднаго боку, гэта дасыць больш магчымасці ўспышыці праблемамі беларускім лабістамі нейкім чынам упływaць на пазыцыю Нямеччыны — у новым Бундэстагу будуть напіматы больш прыслухоўвацца да голасу меншасці. Аднак чакаць большай антагаванасці ў справы Беларусі наўрад ці варта. Немцы будуть разъбірацца з сваім ўнутранымі праблемамі.

Замежжа мала цікавіць немцаў, значыць і ўрад ня будзе пераймацца актыўнай замежнай палітыкай. Прыклад — дэбаты Герхарда Шродэра з Ангелай Мэркель. Яны доўжыліся паўтары гадзіны, але толькі 5 хвілін з гэтага часу былі прысьвачаныя праблемам замежнай палітыкі, і тое выключна пытанню сяброўства Турцы ў ЭЗ.

Кансэрватыўныя колы шмат крытыковалі Шродэра за тое, што ён збудаваў асаблівыя дачыненія з Парыжам ды Москвой, грабуючы інтаресамі новых сяброў ЭЗ ды «трансатлантычным сяброўствам». Аднак у той час, калі Фрыдберт Плогер, адзін з галоўных дарадцаў хрысьціянскіх дэмакрату па пытаннях замежных сувязяў, рэзка крытыкуе вось «Парыж—Берлін—Москва», Ангела Мэркель пазыбігае паўтараць яго слова на публіцы. Як і Шродэр, яна называе

Харызматык Шродэр уратаваў безнадзеянія выбары.

партиэрства з Расеяй «стратэгічным». З пабудовай газаправоду па дне Балтыйскага мора Расею ды Нямеччыну звязаць саправудныя ланцугі сяброўства, што цяжарам лягнуть на краіны, якія знаходзяцца паміж дзвюма «стратэгічнымі партнёрамі». Адбүдзенца гэта і пры «святлафоры», і пры «вялікай кааліцыі». Тому палітычныя ляпсусы ў стылі расейскамоўнай «Німецкай хвалі» для Беларусі маюць шанец зрабіцца не выняткам, а правілам.

Алесь Кудрыцкі

Страшна далёкія яны ад народу

«Расея прагніла. Пуцін зая...аў» — пад такім лёзунгам расейская апазыцыя правяла 17 верасня акцыю «Антыкапіталізм—2005». І скандавала: «Лукашэнка замест Пуціна!» Рэпартаж з Масквы Лёліка Ушкіна.

Расейскі марш «Антыкапіталізм» — поўны постмадэрн: капіталісты спачуваюць чырвоным, бамжы танчачь з панкамі танец «пога», памяркоўныя беларускія рэвалюцыянеры растуць. «Moscow Times», буржуазнае выданыне, якое чытаюць расейскія япі і клеркі замежных фірмаў, закончыла рэпартаж з акцыі гнеўным наездам на міліцыю. Газэце, бачыце, не спадабалася, што ахойнікі парадку зьбілі панка, які роў «Мачы систэму!».

Расейскі «Марш свободы»

Пяць гадоў таму група маладых «анпілаўцаў» прыйшла да высновы: маскоўскае «бабіна лета» мусіць абуджакі гармонія клясавай барацьбы. Так і ўзнікла ідэя маршу «Антыкапіталізм» — кожную восень дэфілюваць па Бульварным кальцы, вымагаючы рэстаўрацыі СССР. У першым шэсціці ўзялі ўдзел пару сотняў маладых камуністаў ды панкаў. Апошнім больш падабалася не пэрспэктыва рэанімацыі Саюзу, а абіянцы арганізатарамі халяўныя канцэрты з узделам Летава.

Ньюсмайкерам «Антыкапіталізму» стаў у 2003 г. — калі нацболы з дапамогай «кактэйлю Молатава» пратаранілі лінію АМОНаўцаў. Цераз год на акцыю выпаўзла ўся левадыкальная і альтэрнатыўная тусоўка Масквы. Падрыхтавалася тады і міліцыя — карэвакол калёны дэмманстрантаў складалі вершнікі. У такім пачэсным эскорце «антыхапіталісты» прайшлі на прызначанае месца, а паслухаўшы рокераў, мірна разышліся па хатах.

Іх адказ «Нашым»

Марш-2005 чакалі з нецярпеньнем. На-

пярэдадні невядомыя атакавалі аргкамітэт на «Аўтазаводзкай». Ды як атакавалі! На акцыі давялося пабачыць адну з ахвяраў наётут — хлоццу бойсбольнымі бітамі зламалі абедзве руки. Журналісты адразу высунулі вэрсю: справа футбольных фанатаў, якіх вэрбуюць «Пуцінгенд». З «чырвонага шабасу» марш сёлета ператварыўся ў акцыю супраць пагрозы пушынскага аўтарытарату.

На месца збору ўдзельнікаў маршу задоўгага да яго пачатку пачалі зьяжджацца журналісты — самі маніфэстанты яшчэ спалі. І пакуль яны чысыцілі зубы, апраналіся ды трэсцілі ў мэтро, я пасыпець абміняцца апошнімі навінамі з калегамі па цэху.

Высыветлілася, што затрыманых фанатаў падчас бойкі на «Аўтазаводзкай» выцягваў з міліцыі прадстаўнік крамлёўскай адміністрацыі. Хадзілі таксама плёткі, што сёлета марш зафундаваў Дзмітры Рагозін з «Радзімы», інакш наўрад бы такія раскручаныя гурты як «Приключения электроников» або «Наів» пагадзіліся выступіць на мітынгу.

Паселі ў лужу

Нарэшце апазыцыянеры пашыхтаваліся ў калёну. Тут былі маладыя зюганавуцы (камсамол), моладзевая філія партыі «Родзіма» (гэтыя — яўнія прайдзісцівты), «Авангард Чырвонай моладзі» (АКМ) і нацболы, што праўда бяз Эдзічкі. «У яго цяпер новая каінка, кіназорка і, натуральна, яму не да бацькі з капіталізмам», — зъедліва іраніза-

валі ў калёне. Асобны мабільны блёк стваралі панкі і тусоўшчыкі. Яны хаатычна хадзілі туды-сюды. Гэта ўсё было ўпакавана ў ачапленыне міліцыі.

Пачаўся сапраудны дождж. Ужо рушылі, як узынік інцыдэнт, які і стаў кульмінацыяй усяго мерапрыемства. АКМ-цы выкінулі расыцяжку «Расея прагніла. Пуцін зая...аў». Мянты апаратыўна канфіскавалі транспарант. У адказ кіраўнік «Авангарду» Карчагін заяўіў, што марш не стартуе, пакуль яму ня вернуць «прыватнай уласнасці». Найбóльш радыкальныя адмарозкі паселі на зямлю (у лужы!), счапіўшися рукамі. Мянты забегалі, у іх мазахі пачалі пракручваша сюжэты рэпартажаў навінаў: «Марш не адбýваўся, бо міліцыя канфіскавала ва ўздельнікаў транспарант «Расея прагніла. Пуцін зая...аў». Расыцяжку вярнулі з умовай, што маніфэстанты на будзцца яе дэмманстрацыя.

Наступным разам у Кіеве

Урэшце, марш пачаўся. Дождж залупіў яшчэ мапней, і шэсціце набыло цікавы фармат. Уздельнікі, а таксама міліцыянты ў «таптуны» час ад часу забягалі наперад, каб знайсці нейкую кавярню ды сагрэцца гарбаткай — продаж альлаголю ў квартале забаранілі. Пасля зноў вярталіся ў палітычныя працэсы. У пунктах грамадзкага харчавання панавала незвычайная атмасфера. За аднымі столікамі размаўлялі пра тое, што ісці на штурм прыёмнай прэзыдэнта, за суседнім — пра тое, каго і як «вязаць».

Цераз гадзіну дзіўнае шэсціце дасягнула мэты — пляцу Кірылы і Мятода. Прайшоўшы праз працэдуру асабістага кантролю, маніфэстанты зрабілі людзкое паўкола вакол сцэны. «Приключения электроников» скончылі граці гіт 1980-х «Цудоўнае далёка», аддаўшы мікрофон аратарам. Дождж ліў як з вядра.

Выступы народных tryбунаў былі стэрэатыпныя — у духу адвечных пытанняў «Хто вінаваты» (улады, Пуцін, «Што рабіць» (рэвалюцыю і адраджаць СССР). Рабочы квартал засыпаваў «Ленін, партыя, камсамол». Панкі і бамжы, бязь іх ніяк, зъіліся ў брутальнym танцы «пога». Час ад

часу біямасу танцораў заносіла ў бок, і яны чаплялі створаны плот з бар'ераў. Адубельня ад холаду і дажджу міліцыянэры ахвотна чавасцівалі іх дубіналам. Арыштавалі 20 чалавек. Па сканчэнні акцыі ў кавярні «Кітайскі лётчык» ад багемнай браціі даведаўся цікавую навіну: маскоўская палітэхнолягія быццам кінула вялікія грошы, каб арганізаваць выезд расейскіх нацболаў 24 верасня на «Антыкапіталізм» у Кіеву. Аплациць дарогу і пражыўшы. Сэнс зразумелы — падгадзіць Юшчанку.

Мы расьцём

Падчас маршу я пабачыў «закат над балотам» у калёне АКМ. Час ад часу зь нетраў «Авангарду» скандавалі: «Лукашэнка замест Пуціна!». Шчыра кажучы, больш эфектнага антыпіяру беларускага кіраўніка я ня бачыў. Буржуа глядзелі на аматараў ракіроўкі Пуцін—Лукашэнка як на вар'ятаў, мянты — як на заклітых ворагаў.

Пасля акцыі ўзяў у нацболаў-суічынікі, што прыхалі падтрымаць расейскіх таварышаў, экспрэс-інтэрвію.

— Наколькі вы блізкія з «расейскімі таварышамі»?

— У нас падобныя задачы. Такія ж праблемы існуюць і ў Беларусі. Калі мы будзем адзінія, мы пераможам, і ўсё ў нас атрымаема.

— Расейскія нацболы падтрымалі Аранжавую рэвалюцыю, а ў нас наадварот займаюцца бацьцьбой з апазыцыяй.

— Яны падтрымалі на Юшчанку, а парыў народу да пераменаў. Як сказаў Лімонаў, рэвалюцыянэр мусіць любіць эвалюцыю.

— Але вы лічыце сябе рэвалюцыярамі, аднак да пануючага рэжыму ляжильныя.

— Мы ў памяркоўнай апазыцыі. У нас ёсьць і супярэчнасці з Лукашэнкам. На прыклад, мы змагаемся зь бюрократыяй, чыноўнікамі.

— Як канкрэтна?

— У акцыях

«29 гадоў, а я — хворы на рак»

Мы стаім на паўразбуранай бетоннай кладцы сярод спакойнага возера. З-за соснаў даносіцца гук вады, якая вадаспадам ліеца з дамбы. Рэспубліканскі клінічны шпіталь мэдыцынскай рэабілітацый больш падобны на дом адпачынку. Сяржук Бахун усьміхаецца і жартуе. Каб не ссутуленая пастава (не даюць цалкам выпрастацца швы) ды доўгі шнур на шыі, цяжка было б здагадацца пра тое, што малады хлопец змагаецца з ракам шчытападобнай залозы.

Наши людзі рэдка ходзяць да доктара

«НН»: Вы ўсьміхаецеся — хапае пачуцьця гумару?

Сяргей Бахун: Пасыяя апэрацыі пяць дзён хадзіў як трансформэр — з шыі тырчала трубка, прымацаваная да дрэнажнай бутэлочки. Падбародзьдзе страціла адчувальнасць: напружана, крыху закранулі нэрву. Дык дактары сказали больш ўсьміхацца, каб распрацоўваць мышцы твару.

«НН»: Як Вы даведаліся пра сваю хваробу?

СБ: Заўважыў хваробу зусім выпадкова — распух лімфавузел. Пайшоў да хірурга. Той кажа: «Пагрэш! антыбіётыкаў папрымаеш — і разыдзеце». Я пару разоў пагрэў, але адчуў, што нешта ня тое, пайшоў да другога хірурга. А той: трэба тэрмінова здаць аналізы — вялікія праблемы могуць быць. Я зрабіў усё, як ён сказаў, і мяне накіравалі ў Берасцейскі анкалягічны дыспансэр: ультрагукавое дасьледаванне выявіла злакасную пухліну шчытападобнай залозы.

Многія выпадкова заўважаюць хваробу — насы людзі рэдка ходзяць да доктара. Мужчыны з «зонамі» расказвалі мне, што ад няма чаго рабіць хадзілі да нямецкага аўтобуса Чырвонага Крыжа, што ездіць па вёсках. Правяраліся — і нечакана для сябе апыналіся ў шпіталі.

«НН»: Ці цяжка было ўсьвяніці сваю дыягноз?

СБ: Калі мне сказаў, што чаек апэрацыя, немагчыма было паверыць. 29 гадоў, а ты — хворы на рак. Але дзякуючы падтрымцы родных, сяброў удалося маральна настроіцца. Калі мяне везьлі на апэрацыю, адсылаў эсэмскі ды размаўляў па тэлефоне.

Мілінкевіч прывёз фаршыраванага шчупака

«НН»: Як праходзіла апэрацыя?

СБ: У Менску мне сказаў, што апэрацыю трэба рабіць не пазней чым праз тыдзень. Сябры з Францыі прапаноўвалі зрабіць апэрацыю ў сябе. Але доктар сказаў: «У цябе замала часу, нават візы зрабіць не паспееш». Апэрацыя трывала трох гадзін. Выразалі ўсё, але няма гарантіі, што ня будзе паўтору. Пасыяя тыдзень у дыспансэры патрымалі і накіравалі на рэабілітацыю. Даведаўся ад суседзяў па палаце: нават пад наркозам я размаўляў па-беларуску.

«НН»: Ваша хвароба была

Сустарышыня «Маладога фронту» Сяргей Бахун, як і сотні ягоных аднагодкаў, мужна змагаецца з ракам шчытавіты.

ненаспядзянкай для ўсіх. Ці заўважылі людзі навокал Ваша зынкненне?

СБ: Ачуняўшы, уключыў тэлефон — а там поўна эсэмсак. І кожны кажа, чаму мне яшчэ трэба жыць! Уладзімер Арлой тэлебанаваў, расказваў, як сам адходзіў пасыяя апэрацыі. Алесь Мілінкевіч прывёз фаршыраванага шчупака ды заліўны язык. Ніколі ня думаў, што такі заняты чалавек знайдзе час на мяне. У такіх ситуацыях прывярояеща сіборобства: здавалася, былі самыя добрыя дружбакі, а вось за месяц ні разу не патэлефанавалі. А тия, каго лічыў проста знаёмыі, моцна падтрымліваоць.

Ніводнага лета ў дома

«НН»: Адкуль Вы родам?

СБ: З вёскі Майсеёўка ў Акцябрскім раёне, на Гомельшчыне. У часе вайны там была знакамітая партызанская Рудабельская рэспубліка. Потым восем год праўжылі ў Парэччы Жыткавіцкага раёну, пасыяя пераехала ў Вен

9 съмерцяў на 4000 выпадкаў

«Выяўлена калі 4000 тысячаў выпадкаў раку шчытападобнай залозы, перш за ўсё сярод дзяцей. У выніку хваробы зарэгістравана толькі 9 съмяротных выпадкаў — доля тых, хто выжывае, блізкая да 99%».

Паводле справадзачы «Чарнобыль: сапраўдныя маштабы аварыі»

радыяцый?

СБ: Бацькі давалі нам ёд і штогод вывозілі на вакацыі. У 1986 г. я са старэйшым братам быў на адпачынку ў Мардовії, маці з малодшай сястрой пасехалі ў Краснадарскі край, а бацька — у Брагінскі раён. Цэлае лета жылі адно без аднаго. Летам 1987 г. мяне вазілі ў Башкірью. Пасыяя па розных санаторыях, абы толькі не знаходзіцца летам на забруджанай тэрыторыі. Аніводнага лета дома не правёў.

«НН»: Ці ёсьць праблемы са здароўем яшчэ ў каго-небудзь з Вашай сям'і?

СБ: Пакуль, дзякую богу, ня выяўлена. Бацьку як ліквідатора кожны год правяраюць. У брата два сыны — яны на ўліку ў анкалягічным дыспансэрам.

Гомельскія — больш шчырыя

«НН»: Што такое Чарнобыль для Беларусі?

СБ: Гэта бяды наша. Севярынец сказаў бы — наш крыж. Хаця і не па нашай віне.

«НН»: Ці вінаваціце каго-небудзь у гэтай катастрофе?

СБ: Вінавата савецкая сістэма, імперыя, якая патрабавала ва ўсім «тэмпы». Чарнобыль — сымбал развалу гэтай сістэмы, яе беспэрспектыўнасці і таго, што нават семдзесят гадоў яе існавання будуть адгукавацца нам стагодзьдзямі. Я вінавачу кіраўніцтва ССР — за тое, што яны сцьвярджалі, што ўсё добра, нічога ня здарылася.

«НН»: У апошній справадзачы ААН гаворыцца, што перасяленыя выклікала ў насельніцтва вялізныя псыхалагічныя праблемы. Наколькі цяжка даўся пераезд вашай сям'і?

СБ: Вінавата савецкая сістэма, імперыя, якая патрабавала ва ўсім «тэмпы». Чарнобыль — сымбал развалу гэтай сістэмы, яе беспэрспектыўнасці і таго, што нават семдзесят гадоў яе існавання будуть адгукавацца нам стагодзьдзямі. Я вінавачу кіраўніцтва ССР — за тое, што яны сцьвярджалі, што ўсё добра, нічога ня здарылася.

«НН»: А што самі думаеце пра даклад? Ці згодны, што выпікі катастрофы не такія цяжкія, як мы лічылі раней, і што стрэс нарабіў больш школьнікам, чым радыяцый?

СБ: Сапраўды, стрэс быў. Але лепш атрымаць такі стрэс, чым

.....

Лёс ліквідатораў

«Сярод жыхароў паднёўных тэрыторый Беларусі выпадкаў вострай промневай хваробы няма. Сярод больш чым 200 тысячай ліквідатораў цягам іх жыцця можна чакаць калі 2200 съмяротных выпадкаў, выкліканых радыяцыйай. Агульны лік съмерцяў сярод насельніцтва па прычынах, так і іншай звязаных з Чарнобылем, у будучыні можна зламацца 4000 чалавек».

Паводле справадзачы «Чарнобыль: сапраўдныя маштабы аварыі»

жыць, ня ведаючы, што здарылася, харчавацца бруднымі прадуктамі, лавіць рыбу, атрымліваць радыяцыйно. Добра, каб вынікі аварыі сапраўды былі менш небяспечныя. Але грамадзтва не да канца зразумела небяспечнасць аварыі. Кіраўніцтва краіны гэтага не разумеє — паглядзіце на тое ж разъмеркаванье ў «зону», на прадукты, якія ў ёй вырабляюцца, а потым прадаюцца па ўсёй Беларусі.

«НН»: Ці часта бываеце ў родных мясцінах?

СБ: У мяне там родныя засталіся, сябры. Цягне туды. Людзі засталіся з праблемай сам-насам, я ня ведаю, чым дзяржава дапамагае гэтым людзям. Людзей пеконваюць, што ўсё добра. Вось яны і ходзяць у грыбы, вырошчаюць садавину-гародніну. Мы заклікаем знаёмых ды родных хация б сваіх дзяцей на аздарапленне ў чыстыя раёны вывозіць, але іх ужо пераканалі, што тут можна і трэба жыць. Ім кажуць, што ў некаторых вёсках радыяцыйнават менш зрабілася. Некаторыя вераць. Можа, ім ад гэтай хлусні лягчай жыць робіцца.

Жыцьцё працягваеца

«НН»: Каб Вы былі прэзыдэнтам, якую б вялі палітыку адносна вынікаў чарнобыльскай катастрофы?

СБ: Трэба прыцягваць міжнародную дапамогу, тых жа японцаў, якія сутыкаюцца з праблемай радыяцый. Трэба прыцягваць на вакуку для вывучэння шкоды радыяцыйнават. Ніколі б не дазволіў вырабляць у чарнобыльскіх раёнах сельгаспрадукцыю.

«НН»: Ці маеце Вы намер вярнуцца ў палітыку?

СБ: Я ўжо вярнуўся. Усе ў май аддзяленні, нават цэлы паверх чытаюць незалежную прэсу. Калі я бачу, што чалавек мае неадэкватнае ўяўленне пра сітуацыю, глядзіць на жыццё вачымі дзяржавай пропаганды, дык я не могу маўчаць. Можа, на шкоду сабе — міне няможна размаўляць гучна — тлумачу людзям. Родныя кажуць, што мне варта ссыці з палітыкі, паберагчы здароўе, але забраць у мяне грамадзкое жыццё — значыць забраць ўсё жыццё.

«НН»: Хвароба зымніла Вас?

СБ: Калі паведамілі дыягназ, над усім задумаліся. Было шкадаванне пра тое, чаго ў жыцці не паспееў. Хочацца сям'і, дзяцей, працягнуць роду. Хочацца дачакацца беларускай рэвалюцыі. Ёсьць для чаго жыць.

«НН»: Што б Вы сказали тым, каго таксама напаткалі такая хварoba?

СБ: Ні ў якім разе не здавацца. Трэба змагацца, жыццё працягваеца, нас чакае шмат справаў. Хвароба — гэта прыпынак, на якім абавязкова трэба спыніцца, бо іншак можна зламацца зусім. Але спыніўся і пайшоў далей. Сябры пытаюцца: «Што б ты выбраў — пасядзець, як Севярынец, ці пахварэць?» Лепей ужо турма, чым такая хвароба.

Гутарыў Алесь Кудрыцкі

Чарнобыль, які мы прыдумалі?

У Менску прайшла прэсавая канфэрэнцыя па гарачых сълядах «чарнобыльскай справаздачы». Прадстаўніца ААН лічыць, што на забруджаных тэрыторыях можна нармальна жыць, але беларускі бок мае намер дамагацца частковага перагляду драфту справаздачы.

Уладзімер
Цалко
і Джыган
Султанаглу
назгодны ў
ацэнцы
наступстваў
Чарнобылю.

Чарнобыль нічога не зъмяніў

СЯРГЕЙ
ХАРЭУСКІ

Чарнобыль мала што зъмяніў у беларускім съвєтглядзе. Ня вольны крыйніць «ратуйце!», беларус па ранейшаму знаходзіць, каму дзякаваць. Мэтады ліквідацыі наступстваў самае вялікае тэхнагеннае катасдрофи ў гісторыі чалавецтва толькі закансэрвалі найгоршыя рысы беларускага мэнталітэту: безыніцыятыўнасць, легкадумнасць, эгаізм, бязвольнасць, скільнасць да ўтрыманства, адсутнасць самакрытычнасці іроніі. Нават поўны съмартнасці жуды, беларус да апошняга чакаў нейкага ражэнья свайго лёсу зверху. Нават пагроза жыццю ўласных дзяцей ня выгнала яго з убогай, але сваёй хаты. А ў сваёй хатцы можна і ў... цца. Дапамога моцна спазынілася, а часам і не дайшала. Час быў змарнаваны. Урэшце зъмянілася ўсё, што магло зъмяніцца, апрач беларускага бачаньня съвету.

Тузін інтэлігентаў спрабавалі біць у званы. Але іх паводзіны, як і спрадвеку (...а той першы нешта піша верши...) выклікалі адно падазронасць у мільёнаў тых, каго ўлада кінула на вытвор лёсу. Я добра памятаю настрой людзей пасля Чарнобылю на Краснапольшчыне, куды мяне адправілі настаўніцаць. Там панавала поўная апатыя. Дэпрэсія проста матэрыйальная напаўняла паветра. Спрабы пагаварыць пра культуру, палітыку ці нават рэлігію натыркаліся на непрыхаваную агрэсію. Толькі маладзейшыя людзі, прыкладна ад шаснаццаці да дваццаці, усур'ёз перажывалі за сваю будучыню. Але ня бачылі шляху вырашэння. Бо тады гаварыць усур'ёз, напрыклад, пра эміграцыю, не выпадала.

Вынікі тae псыхалагічнае траўмы недаследаваныя. На Гарадзеншчыне колькасць анкалягічных захворваньняў не ніжэйшая, чым на Гомельшчыне. Но ў забруджаных раёнах робяць усё для прафілактыкі менавіта гэтай групы захворваньняў. Но адно анкалёгія лічылася й лічыцца патэнцыйным кашмарам пасля Чарнобылю. А колькасць псыхічных, нэуралягічных ды наркалягічных хваробаў нікто не аналізуваў! Хіба можа чалавек застасцца здаровы, пасля таго як яго настрашилі немінучымі наступствамі для іхных дзяцей, зарылі ягонае котлішча бульдозэрамі, пазбавіўшы нават магілаў дзядоў, пару разоў перасялілі з месца на месца ды ўрэшце забыліся?... Як захаваць здаровай душу, калі табе плаціць «грабавыя» й раз-пораз ставяць на табе мэдычныя досьледы?

Разам з хвялю перасяленыя Беларусь страціла вялізарныя пласты духоўнае й матэрыйальная культуры. Я сам быў сведкам таго, як міліцыяны ганяліся ў Веткаўскім раёне за марадэрамі з Рэспублікай, якія сіпліўвали з пакінутых беларускіх хатаў... лішты. Багатая іх аздоба, уласцівай адно нашаму Пасожжу, аказалаася способам нажывы. Што ўжо казаць пра тысячи абразору, вышыванак, кераміку, каванак... Іх вывозілі зладзе ўва ўсе бакі. За калючым дроматам у радыяцыйнай пустэліні аказаўся сотні помнікаў археалёгіі й архітэктуры. У хаосе наступстваў Чарнобылю, у брацкіх магілах вёсак дазваньня загінулі мільёны артэфактаў нашае цывілізацыі.

У выніку некалькіх бессыстэмных перасяленыяў былі парваныя незылічоныя сваяцкія, суседскія, рэгіянальныя повязі.

Калясальныя страты панесла культура старавераў Пасожжа. Расыярушыся ў парахнё багацейшы фальклёр нашага ўсходняга Поўдня. Назаўжды замоўкі галасы зьнішчаных вёсак. Гэтыя страты ні аплаціць, ні кампенсаваць немагчыма.

А беларусы гэтак і не зъмяніліся. Прышарпеліся, прыжыліся, прызыгчаліся. Да подласыці свайго начальства, да цынізму палітыкаў, да абыякавасці съвету. Но ні ў год Чарнобылю, ні праз дваццаць гадоў пасля таго беларусы ня мелі ня маюць магчымасці адкрыта гаварыць самі пра свае крыўды й беды. Ніяк яны ня могуць упльываць на свой лёс. Узяць яго ў свае руки. Яны маюць толькі крыйчэць ад роспачы... у душы.

Разышліся ў высновах

Джыган Султанаглу, кіраўніца прадстаўніцтва ААН/ПРААН у Беларусі:

Эксперыты запэўніваюць, што шкода здароўю людзей і навакольнаму асяроддзю была меншай, чым пра гэта звычайна казалі. Людзі на закранутых тэрыторыях, за невялікім выключэннем, могуць весьці нармальнае жыццё. Эксперыты ні ў якім разе не жадаюць прымененіць чалавечую трагедыю, якую перажываюць людзі на гэтых тэрыторыях. Але Програма развязвіцца ААН надзвычайна заклопачана эканамічным развязвіцём гэтых рэгіёнаў і будзе накіроўваць сваю дэйнасць у гэтым накірунку. Програма CORE мусіць іграць у Беларусі нават большую ролю, чым цяпер. Яна накіраваная на зьдзізіненне асноўных парадаў Венскага форуму: спрыяньне развязвіцю мясцовай ініцыятывы, прадстаўленьне людзям магчымасці будаваць сваю будучыню.

Якаў Кёнігсбэрг, старшыня Нацыянальнай камісіі па радыяцыйнай абароне, удзельнічай у падрыхтоўцы справаздачы ў якасці эксперта ад Беларусі:

Проблема Чарнобылю скончыцца толькі тады, калі з моманту аварыі пройдзе не менш за 300 год. Тады распадуцца асноўныя радыянукуліды — цэзій і стронцый. Да гэтага часу проблема застанецца, і ў гэтым эксперыты адзінадушныя. Што да таго, што ўсё нібыта «добра і вясёлка»

— нічога падобнага, нельга так лічыць. Але трэба разумець, што дзякуючы высілкам, якія былі зробленыя ўрадамі Рэспублікі Украіна і перш за ўсё Беларусі (у нас быў самы маштабны комплекс заходаў), удалося пазыбеніць тых жахлівых наступстваў, якія маглі б быць.

Іосіф Багдзевіч, дырэктар Інстытуту глебазнаўства і аграрнай Акадэміі навук Беларусі, удзельнік падрыхтоўкі справаздачы:

Форум падкрэсліў, што ў дзіявох краінах — Рэспубліцы і Украіне, дзе зыніліся заходы па абароне ад радыяціі, утрыманье радыянукулідаў у прадуктах падыгсаліся. У Беларусі ж за апошні час утрыманье зынікаеца. Мы пацярпелі больш за ўсіх, але надзялялі больш увагі праблеме. Калі пачаць укладаць у гэта менш сродкаў, зноў стане горш.

Алена Купчына, начальніца ўпраўлення гумантарнага супрацоўніцтва і правоў чалавека МЗС Беларусі:

Беларуская дэлегацыя ў Вене здолела зафіксаваць разуменне, што неабходна дапрацаўваць праект выніковага дакументу па тых пытаннях, якія ў той ці іншай ступені не задавальняюць нашыя краіны. Перш за ўсё гэта датычыцца рэкамэндацыяў урадам пацярпелых дзяржаваў. У канцы верасня адмысловая міжведамасцкая група сформулюе гэтыя заўгады, і мы накіруем іх у сакратарыят МАГАТЭ ў

Вену. Канчатковы дакумент толькі ў сярэдзіне каstryчніка набудзе свой фінальны выгляд.

Уладзімер Цалко, старшыня Камітэту па праблемах наступстваў катасдрофи на Чарнобыльскай АЭС пры Савеце міністров:

Прыняты ў Вене рэкамэндацыі носяць агульныя характеристы, і ўжываць іх у кожнай з трох краінаў мэтазгодна з улікам нацыянальных асаблівасцяў. Для Рэспублікі Украіна праблема звязана з недахопам сродкаў, якія паступаюць на заходы па зыніжэнні дозавых нагрузкі на насельніцтва. Ва Украіне існуе цяжкасць, звязаная з надзеянасцю ўкрыцца на 4-м блёку ЧАЭС. У Беларусі праблема Чарнобылю — гэта праблема нацыянальнага ўзроўню, што вызначае і агульнанацыянальныя маштабы мерапрыемстваў па яе пераадоленіні. Прызнана неабходным працягнуць мэдыцынскія даследаваніні, засяродзіць намаганні на вывучэнні раку шчытападобнай залозы і іншых відаў раку, а таксама катаркты і сардзична-сасудзістых паталёгіяў.

Выпрацаваныя два велізарныя навуковыя даклады, але іх нідзе не друкавалі. Іх яшчэ нідзе ніяма. Усе спасылаюцца на гэты драфт — рэзюмэ, але яно мае палітычнае адцененне. Высновы рабілі зусім іншыя людзі. Сюды мы будзем уносіць заўгады. Навуковая справаздacha — гэта навуковая справаздacha. А мы дакажам зусім іншы пункт гледжання».

Запісаў АК

Святлана Алексіевіч: «Съвет — гэта вялікі рынак»

Высновы чарнобыльскага дакладу ААН ставяць пад сумнёў апакаліптызм «Чарнобыльскай малітвы». Святлана Алексіевіч. Што пра гэта думае аўтарка?

«НН»: Спадарыня Святлана, на апошнім «чарнобыльскім» форуме ў Вене была выказана думка, што вынікі катасдрофи не такія сур'ёзныя, як лічылася. У книзе «Чарнобыльская малітва» Вы пішаце, што катасдрофа стала нацыянальным бедзтвам для Беларусі. Ці напісалі Вы такі твор цяпер?

Святлана Алексіевіч: Я акурат гэта і раблю — для перавыдання ў многіх краінах дапоўненай вэрсіі «Чарнобыльской малітвы», прымеркаванага да 20-гадзіндыя катастрофы. У шэрагу краін

кніга будзе выдадзена ўпершыню. І мая філізофія абсалютна не зъмянілася. Я думаю, што мы не ўсьвядомілі Чарнобылю, чалавецтва яго не ўсьвядоміла. Беларусам даводзіцца адказваць за ўсё. На жаль, яны як былі, так і засталіся чарнобыльскай лябараторый. А што да справаздачы МАГАТЭ — трэба ясна ўсъвядамляць, што съвет рабіцца больш правым, да ўлады прыходзяць паўсюль адпаведныя ідэі. Існуе сусьветнасць атамнае лобі. Съвет — гэта вялікі рынак, і ўсе падыядзяц сябе як дачаснікі.

«НН»: Як зъмяніў Чарнобыль беларусаў за гэтыя 20 гадоў?

СА: Я думаю, што з гэдзішча чарнобыльскай праблемы, якая несупастаўна з чалавечым жыццём, калі ўяўляць сабе, што распад многіх радыяактыўных рэчываў здаймае дзясяткі, сотні тысяч год, дык два дзясяткі год — гэта вельмі

маленькі тэрмін. А ў Беларусі супалі дзівье катасдрофи — гістарычна-сацыяльная і чарнобыльская. Апынуўшыся ў пастцы, у рэзэрвацыі гісторыі, беларусы ў цэлым не ўключыліся ў асэнсаваньне таго, што зъ імі насамрэч адбылося.

Праблему зъяўлялі на мэдыцынскі ўзровень, на эканамічны, палітычны. У эліты не знайшлося моцы, каб гэта ўсьвядоміць, не было адпаведнага інтэлектуальнага капіталу. Зрэшты, яго і ва ўсім съвеце ня так і шмат.

Съвет настолькі рабіцца апакаліптычным, настолькі ён рухаецца па нейкай сіпраўлі самазынштажэння, што, калі б зъявіўся Талстой ці Дастаеўскі, яны б разбіраліся з чалавекам, а не з Чарнобылем. А ўжо праз чалавека — Чарнобыль. Чаму чалавек увогуле па прыродзе сваёй — самагубца? Тэма Дастаеўскага.

Гутарыў Але́с Кудрыцкі

Дурням трэба казаць, што яны дурні

АЛЯКСАНДАР АГЕЕЎ

Артыкул Віталя Сіліцкага «Дзе выгадуецца новых Быковых?» («НН», №31, 19 жніўня) нагадаў адзін выпадак. Чатыры гады таму я стажыраваўся ў ЗША, і ў Мінэапаліс быў зладжаны сэмінар-прэзентацыя нашай краіны.

Аляксандар Агееў – дэпутат Магілёўскага гарсавету

Адзін з амэрыканскіх журналістаў заяўві: «Я вычытаў у Інтэрнэце, што беларуская і расейская мовы вельмі падобныя. Навошта вам змагацца за адраджэнне беларускай? Ва ўмовах глябалаізацыі пераход на расейскую адкрывае перад вами новыя магчымасці. Дый незалежнасць Беларусі — толькі перашкода глябалаізацыі». Завісла паўза. Рашины знойдлося нечакана хутка. «Перакладзі, калі ласка», — папрасіў я перакладчыка па-беларуску. Ён, эмігрант з Санкт-Пецярбургу, паглядзеў на мяне здзіўленем: «Не понимаю».

Гэта нам — беларусам і расейцам ў Беларусі — здаецца, што мовы наших народаў такія блізкія. А расеец з Піцера ня

змог зразумець простую фразу: «Перакладзі, калі ласка». Бо ён ня жыў у нашай культурнай прасторы.

Больш нечаканай для мяне стала гутарка з амэрыканцам Томам, у якога я тады жыў. Том сказаў, што я няправільна адказваў на пытанні: «Патрабна было проста сказаць, што бяз мовы нацыя слабее і гіне, а таму і нармальнае развязцё дзяржаўны немагчымае. А калі гэты дурань не зразумее, дык ён ва ўмовах глябалаізацыі хутка вымушаны будзе вучыць кітайскую. Дурням трэба казаць, што яны дурні!»

Я не адразу прызнаў правату Тому, але сёньня падаеща, што ён меў рацю. Нашыя талерант-

насьць, рахманаśць, боязь пакрыўдзіць расейскую меншасць у Беларусі ўжо прывялі да таго, што яна стала моўнай большасцю.

Рашэнне «Нямецкай хвалі» ўскрыла нарыў. За проблемамі дэмакратызацыі палітычнага жыцця неяк на другі плян адышлі проблемы культурнай і моўнай, але яны якраз і вызначальныя. Тэзісы ж аб пропагандысцкіх перавагах расейской мовы вельмі спрэчныя. На ўласным досьведзе пераканаўся, што падчас выбарчай кампаніі беларускамоўнаму кандыдату лягчэй запомніцца выбаршчыку, а гэта палова посьпеху, было лягчэй менавіта дзяякуючы нешматлікімі ў гарадах Магілёўшчыны беларускамоўных. А асацыяцыя

з апазыцыйнасцю, нават на ўсходзе, апошнім часам стала, хутчэй, плюсам, чым мінусам.

Без нацыянальнага адраджэння нам цывілізаванай заможнай краіны не пабудаваць. Тым, хто сумнецца, варта паглядзець на досьвед эўрапейскіх краін. Іх поспех грунтуецца на развязвіціі рынкавай эканомікі, самакіраванні грамадства і нацыянальнай культуры. І рэцэпт не працуе бяз трэцяга складніку. Менавіта з гэтай прычыны проблема адраджэння мовы павінна вярнуцца ў цэнтар і нашых дыскусій, і нашай дзейнасці. Ну, а тым «дурням», хто гэтага не разумее ці ня хоча разумець, каго сусветныя прыклады не пераконваюць, ня грэх і нагадаць, што яны ёсьць.

Схема барацьбы

Трэба прапанаваць эўрапейцам рэалістычную схему дзейнасці — з улікам іх комплекса і аблежаванняў.

Эўракамісія абвясціла тэндэр, у выніку якога новае вічашчанне на Беларусь можа распачаць адзін з эўрапейскіх радыёгігантаў (можа, зноў «Нямецкая хвала»?), прычым вельмі магчыма, што на расейскай мове. Віце-спікер Эўрапарламэнту Януш Анышкевіч з таго абураеца і намагаецца змяніць умовы тэндэру.

Справа, канечне, добрая, дзякуючай яму, але шанцаў мала. Лепей думаць, што рабіць у гэтых умовах, і пачынаць гэта рабіць як мага хутчэй.

Хвала эмацыйных зваротаў абураных грамадзян тут дапаможа мала. З эўрапейцамі трэба інакш — трэба быць рацыянальнімі, прагматычнымі, рэалістычнымі.

Трэба давесці да кірауніцтва і экспертаў Эўракамісіі, да кожнай з буйных радыёстанцый аргументы на карысць таго, што выкарыстайна беларускай мовы на будзе марнаваннем грошай.

Аргументаў не бракуе, і найлепшым дарацдам у іх зборы будзе, пэўна, ТБМ. Тут можна згадаць і тыражы беларускамоўных газет у найлепшыя іх часы, параўнаны з найлепшымі тыраожамі іх цяперашніх расейскамоўных аналягаў; і пераход многіх сусветных кампаній на рэкламаванне прадукцыі па-беларуску.

Потым надыдзе часра і аргументаў на карысць ужывання беларускай мовы як фактарту дэмакратызацыі Беларусі, узмацнення яе ёўрапейскасці.

Нарэшце, трэба прапанаваць эўрапейцам рэалістычную схему дзейнасці — з уліком іх комплекса і аблежаванняў.

На прыклад, прапанаваць у якісці кампрамісу арганізація вічашчанне спачатку на дэзвюю мовах на парытэтнай аснове з дэклараціненем пераходу ў найбліжэйшы час толькі (ці пераважна) на беларускую мову. Пропанаваць радыёстанцыям пэрсаналії беларускамоўных радыёшчыкаў, рэальную дапамогу ў разгортванні вічашчання, карэспандэнцкай сеткі, рэкламы.

І апошніе — найлепшым чынам дзянесці гэтыя аргументы да кірауніцтва Эўракамісіі і радыёстанцыі. Тут спачатку трэба падабраць аўтарытэтных, вядомых у Эўропе аўтараў звароту (Шушкевіч, напрыклад, будзе ў гэтым сьпісе дарэчы). Потым скарыстацца дапамогай таго ж Анышкевіча, каб давесці нашы аргументы да адрасатаў, прыцягнуць да іх увагу, а не заслаць у бюрократычную бэздану.

А далей — пераконаць, даходзіць да грамадзкасці і нацыянальных урадаў краін Эўропы, да журналісткі і ваколрадных НДА. І працаца на базе рэальных, прагматычных, пераканаўчых аргументаў і фактаў, а ня ёнкаў-заклінанія пра тое, як «рука Бэрліна» мые «руку Масквы».

IX, Менск
Чым мы горшыя за літоўцяў

Далучаю свой подпіс да закліку аба байкоце «Нямецкай хвалі», а зъяненіні яе моўнай палітыкі. Аднак адначасова хачу зрабіць не-

калькі заўваг да артыкулу сп. Сіліцкага «Дзе выгадуецца новых Быковых?» («НН», №31).

Але чаму мы ня можам абысьціся без расейскай мовы? Прыбалты могуць абысьціся, украінцы, грузіны, а мы ня можам? Прайраныне моўнай сцятыцай Украіны і Беларусі (хочь і ў Інтэрнэце) — уядзеніне ў эманація: на Украіне ўсе дзяржаўныя асобы — ад презыдэнта да простага чыноўніка — размаўляюць па-ўкраінску.

«Расейскамоўныя беларускія цыяналізм» — паніцыце штучнае, кабінэтнае, і някі ён на наш падтунак. Калі выступаць і за нашых, і за ваших, то нічога з гэтага не атрымаеца.

Гэтак, калі хочаце, каб у краіне была адна дзяржаўная мова (беларуская), трэба, каб была адукцыя на дзяржаўнай мове на ўсіх узроўнях. Будзе адукцыя — будзе будучыня.

В.Шаўроў, Горадня

Мы — сіла

Хопіць апраўдвацца перад манкуртамі за беларускую мову.

Гэта наша краіна, наша зямля. Хопіць казаць «камінаюць, не даюць». **Ты тутака гаспадар,** бяры і жыві, усё твае.

Страх перед віятыннем беларусаў да роднай мовы — цяжкая хвароба, і цяпіл патрэбны лекары для выяўчэння нашае Айчыны. Усё ўдасца. Прынамсі, для нас, беларусаў, выбару няма. Рана-позна, а прыйдзецца заняцца санітарна-асэнізатарскімі спраўамі — ачышчача, прыбраць родную нашу старонку. Мы тут

былі, мы ёсьць, мы будзем. І нікчэмць сябе тыя, хто зневажае мову нашу, съвятні нашы, пачуцьці.

Я.Зух, Вілейка

Biez reveransaў

Шаноўны спадару Silicki! Ja chaciej by dalačycza da zakliku bajkatavač «Niamieckuju chvalu». Ale kateharyčna niaznodny z adnym vašym skazam: «Ja nie vystupaju za vydaleńnie rasiejskaj movy ž bielaruskaj medyjnaj prastory».

Što heta za reveransy? Rasiejskaja mova moža tut žyć tolki zamiest movy bielaruskaj. Kali kažuč, što bielarusy hublajūc svaju movu — heta nia značyc, što jany stanoviaca niampja, jak ryby. Bielarskaja mova vierniecca da žycia tolki tady, kali zamienić ci, dakładniej, vydalič čužu movu nia tolki z medyjnaj, ale i innych prastoraў. U jakich proporecyach i jakim čynam — heta inšaja tema. Kali ja chaču zrazaū, to jak by ni liš ſlozy pa cialuku, ja mušu jaho zabic i žiešci. I pakul my sami, bielarusy, nia ūciamim hetuju lohiku, tak i budziem taptaccia ū reveransach, pakul nia stracim našu movu biezzvarotu.

Ci, moza, vy, sanoўny spadaru, u hlybini dušy — tajemnye viesztaryjaniec i, nasamreč, zusim nia chočacie zrazaū?

Z pavahaju, Henik Łojka, Miensk

P.S. Hety list ja napisau 13 žniipnia, ale zamarudziū z adpraučaj, i voš uzo čytaju štukoi adzak sp.Silickaha. Tami minie

taksama zachacielasia pašyguć svoi list u vyhľadzie post scriptum.

Vašya apanenty majuč racyu pa sutnašči. Niavarta vam vykručvacca, jak ujun na patelnī. Vašya adpirańi vyhľadajuc prylbzina tak: «Ja nie vystupaju za Žniščeniu rasiejskaj movy na 70%! Nie! Zusim naadvart, ja zakliku zachavač jaje (zaūvačcie, zachavač!) na 30%». Razhortvajem pustyj dyskusii, a historyja ciače, a mova hinie.

Šanouńny spadaru, navošta vy karystajecies rasiejskaj movaj? Vy chacieli, kab vas zrazumieli? Nu i cikava, jak vyniki? I džviuchmojuja vas nie zrazumieli, i ja, praklaty nacyjanalist, vas nie razumieju. Ale maju nadzieju, vy asensoúvacie, što palitolahaū vašaj chvali zaraz, rychtyk tych sieradniakoj, papierasadžvajúc, zaklajmūšy nacyjanalistami. Dyk stańcie ū pacizyciu i prymusie choć kahno-niebudz razmaulač z vami pa-bielarusku, kali vaš surazmōjca rasiejskamou. Bo bicca ū vietrakami niameckaj biurakratyi nia maje sensu, kali ū hety čas svajimi nahami topčaš svaju movu.

«Сябе ў паshanе мець прымусъ»

Хачу выразіць my поўную падтрымку выказаным у лісьце «Закліку да байкуту «Нямецкай хвалі» думкам доктара палітологіі Віталя Сіліцкага. Слова ў слова я пагаджаюся і захапляюся ягоными мудрымі і справядлівымі выказваннямі. Але! Вісі гінареце, мы байкатуем вашыя перадачы, якія ўзмацняюць русіфікацыю. Справядліва! «Свой край, сябе ў паshanе мець прымусъ!» Несъмартні янка Купала амаль sto

гадоў тыму нас заклікаў.
Dr. Raica Жук-Грышкевіч, Бэрэзі, Канада

Часоваму паверанаму ў спраўах Федэратыўнай Рэспублікі Германія ў Рэспубліцы Беларусь Яну Канторчыку

У часы больш як стагоддзі акупацыі Беларусі царскай Расіяй было забаронена ўжыванне беларускай мовы і праводзілася жорсткая русіфікацыя. У гады Першай сусветнай вайны акупацыінія ўлады кайзэрскай Германіі надалі беларускай мове статус афіцыйнай, дазволілі адукцыю на беларускай мове і наўвратылі развязвіцу беларускай культуры. Пазнейшы акупацыінія камуністычны рэжым зноў вярнуўся да палітыкі русіфікацыі беларускага народу. Радыёстанцыя «Дойчэ Вэлэ» плянует распачаць на Беларусь расейскамоўнае вічашчанне. Ні кайзэрская, ні наўвратылі фашыстоўская Германія ніколі не спрыялі русіфікацыі беларусаў. Выклякае наша бязьмежнэ зыдзіўленне і абурэнне, што да гэтага хоча спрыялі развязвіцу беларускай мове.

Я, Аляксей Колчын, прадпрымалік, далучаюся да да закліку аба байкоце «Нямецкай хвалі» да зъяненіні яе моўнай палітыкі.

А.Колчын, Маріліў

Зварот да часовага паверанага ў спраўах Нямеччыны ў Беларусі Яна Канторчыка з прапановай, каб беларуская праграма «Нямецкай хвалі» выходзіла па-беларуску, а не па-расейску, падпісалі

Генадзь Сагановіч, гісторык; Захар Шыбека, гісторык; Сяргей Антусевіч, прафсаюзны актыўіст, дэпутат Гарадзенскай гарсавету; Сяргак Салаш, грамадзкі дзеяч; Павал Батуеў, грамадзкі дзеяч; Вольга Калацкая, пе-рэкламадніца; Зыміцер Іваноўскі, мастак; Вадзім Саранчукоў, моладзеўскі лідэр; Уладзімер Хільмановіч, грамадзкі дзеяч; Анатоль Брусеўіч, паэт; Юры Пацюпа, паэт, выкладчык Гарадзенскага ўніверсітэту; Мікалай Воран, грамадзкі дзеяч; Валер Пазнякоў, гісторык; Святланна Курс, журналістка; Генадзь Лойка, мастак; Мара Бабенка, Алеся Майлі, Пав

Радзіма.org

Амаль трох тысяч месецінай Беларусі, наведнікі з 117 краінаў — вялізны краязнаўчы рэсурс «Радзіма майго духу» трymаецца на энтузіазме двух чалавек. Зь Віктарам Каліноўскім і Канстанцінам Шаštoўскім гутарыць Адам Воршыч.

На маніторы майго камптара — выява Мірскага замку. Подпіс паведамляе, што здымак узяты з сайту «Радзіма майго духу» (www.radzima.org). Апрача мноства прыгожых «шпалераў» на рабочы стол камптара, на сайце можна знайсці картачкі з усіх куткоў Беларусі, гісторычна-краязнаўчыя артыкулы пра гарады, мясцёчкі й вёскі. Для стваральнікаў сайту Беларусь — панятак не палітычны, а геаграфічны й гісторычны. Таму ў пераліку абласцей пазначаны таксама Браншчына й Смаленшчына.

Ідэя і распрацоўка сайту належала Віктару Каліноўскаму й Канстанціну Шаštoўскаму. Віктар — гісторык па адукацыі, але працуе ў сферы перавозак. Архітэктар Канстанцін — галоўным мастаком у выдавецтве. Дзякуючы спэцыфіцы сваёй працы Віктар аб’ездзіў усю Смаленшчыну й Браншчыну.

Ідэя стварэння краязнаўчага інтэрнэт-рэсурсу зь вялікай колькасцю краявідаў прыйшла ў галовы адначасова, калі яны яшчэ не былі знаёмыя. Віктар кажа, што падзяліўся сваёй задумай з сябрам, які зазначыў: «У майго брата такі ж намер». Так і пазнаёміліся.

Сайт Віктар і Канстанцін робяць уласнымі сіламі. Дапамагаюць добрахвотнікі — прысылаюць свае артыкулы, фота. Су-аўтары згадваюць, як на пачатку працы адзін знаёмы гісторык выказаўся дужа скептычна: надоўта вашага запалу ня хопіц! Аднак сайт працуе з 2002 г., паставянна дадаюцца новыя матэрыялы. У гэтым месяцы ўжо зъявіліся ангельская і польская вэрсіі, якія сёньня знаходзяцца ў стады напаўнення і тэставанья.

Канстанцін Шаštoўскі: Пачалося ўсё з «Збору помнікаў гісторыі і культуры Бела-

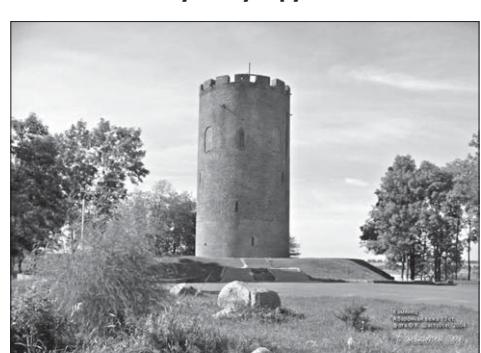
Укрыжаванне.

Нясвіскі Фарны касьцёл.

Сядзіба Шчучынскіх у Пружанах.

Камянецкая вежа.

За трох гады працы Віктар Каліноўскі (злева) і Канстанцін Шаštoўскі ўтрымлі на сайце толькі дзесятую частку беларускага сьвету.

руса» — гэта быў «шкілет». А потым ужо шукалі ў архівах і на старых мапах будынкі, пазначаныя крыжыкамі, — цэрквы ці касьцёлы. Потым узяліся за сядзібы, палацы, якія ў гэтых «Зборах» пераважна ўжо не разглядаюцца. Да зъвестак пра мясціны патроху пачынаем дадаваць зъвесткі пра людзей, якія нарадзіліся ў гэтым месцы. Літаральна сёньня дадалі колькі здымкаў помніка Караткевічу ў Воршы. Летасць зрабілі раздзел «Страчаная спадчына».

Сыярша мы кінуліся фатаграфаваць то, што ёсьць. А потым залезлі ў архівы, убачылі, што шмат якія помнікі проста «праехалі». І вырашылі: спачатку трэба зрабіць усю базу зъвестак. Цяпер яна ўдвая большая за друкаваны «Збор».

«НН»: А контакты з афіцыйнымі структурамі ў вас ёсьць?

КШ: Ніякіх. Ні мы да іх, ні яны да нас...

«НН»: Ці гатовыя вы да таго, што аўтары артыкулаў могуць выставіць прэ-тэзіз за парушынне аўтарскіх правоў?

КШ: У книгах «Паміш» бываюць фактаграфічныя памылкі. Іх лёгка заўважыць. Мы іх выдаляем. Але аўтара і крыніцу заўсёды пазначаем.

Віктар Каліноўскі: Шмат хто кажа: калі ласка, калі раскупіща наклад, бярыце і разъмяшчайце. Вядома, хацелася б больш аўтарскіх матэрыялаў. Хаця скардзіща нібыта няма на што.

«НН»: Краязнаўцы ці прафэсійныя гісторыкі?

КШ: Профэсійныя гісторыкі толькі абяцаюць. А краязнаўцы — так! Вось Уладзімер Скрабатун з Глыбокага, Кастусь Шыталь з Докшыцаў. Усяго ўдзельнікаў ужо больш за 150 чалавек. На старонцы «Аб праекце» ў нас пазначаны імёны ўсіх ўдзельнікаў, і мы ўсім вельмі ўдзячныя. Часта гэта людзі, якія самі даслалі нам свае матэрыялы, даведаўшыся пра існаванье праекту.

«НН»: Колькі наведнікаў бывае на вашым сайце?

КШ: За дзень 120—150. Спадзяюся,

што хутка запусцілі вэрсіі на польскай, русійскай і ангельскай мовах, — тады наведнікаў будзе значна больш. Цяпер большая частка ідзе з замежжа — Польшча, ЗША, Расея і невялікі адсотак іншых краін. Паводле зъвестак «Акавіты», атрымлівацца 117 краін. Гэта пры том, што інфармацыя падавалася па-беларуску.

ВК: Гэта пытанье далейшага развязвіцца: напаўненне ангельскай, польскай старонак... Ня ведаю, праўда, ці магчыма на аматарскіх умовах зрабіць самі пераклады.

«НН»: Вы самі робіце сайт, выбіраце ілюстрацыі, артыкулы. Гэта ж велічэсная праца...

КШ: Так, гэта вымагае шмат часу. Але ж да нас ніхто не надумаўся яс рабіць. Ёсьць праект «Глобус Беларусі». Фатадымкаў у іх болей, чым у нас, але ў нас база паўнейшая. Мы супрацоўнічаем з «Глобусам»: калі ім патрэбны нашы здымкі, мы даем з пазнакай radzima.org, калі нам трэба — мы пазначаем, што гэта зь іх сайту.

«НН»: Калі распрацоўвалася ідэя сайту, ці арыентаваліся вы на нейкія ўжо наяўныя рэсурсы? Ці ўсё ад пачатку да канца было цалкам самастойна?

КШ: Ад пачатку да канца! Потым ужо, праз год ці колькі, знайшлі сайт польскіх замкай. Нешта падобнае ёсьць у Літве, але там збольшага ідзе інфармацыя без фатадымкаў. У іх краіна маленькая, то яны ўжо склалі цалкам базу зъвестак па помніках.

«НН»: А якім будзе далейшае развязвіцё праекту?

КШ: Галоўнае цяпер — запусціць іншамоўныя старонкі. Месцын у базе — амаль 3000, помнікаў — больш за 6000. І кожны артыкул трэба перакласці на польскую і ангельскую.

«НН»: Зыбіраецся зрабіць і фатадымкі ўсіх помнікаў?

ВК: Гучыць як праграма-максымум!

КШ: Але пакуль яны звязыца, гадоў 10 пройдзе... Прайшло трох гады — і толькі працэнтаў 10, можа, удалося разъмесьціць. Потым у нас у плянах Віленшчына, Беласточчына, Латгалія.

Праект «Радзіма майго духу»

сystэматызуе і абнавляе краязнаўчу інфармацыю. Ён уяўляе сабой даведнік, а ў далейшым і ўнцыклапедыю краязнаўчых ведаў. На сайце багата арыгінальнага фотаматэрыялу, гісторычных зъвестак пра рэгіёны, дзе пражывае беларускі этнас.

Сайт існуе ў інтэрактыўным рэжыме. Кожны наведнік можа даслаць свой матэрыял, які будзе прагледжаны і апублікаваны. На старонкі дзеяйнічае сэрвіс электронных паштовак.

Прычыны стварэння:

Новае інфармацыйнае асяродзьдзе патрабуе новых падыходаў да існуючай інфармацыі, рэалізацыі новых сродкаў яе перадачы карыстальніку, а таксама дзе магчымасць цэнтралізацыі інфармацыі з шэрагу незалежных краін. Для Беларусі пытаныне цэнтралізацыі намаганняў у гісторыка-культурнай сферы застаецца адным з асноўных. Культурная спадчына на сёньняшні дзень зьяўляецца тым маркёрам, па якім адразу відаць народы й людзі адзін ад аднаго.

Геаграфія праекту

Берасцейшчына

Гарадзеншчына

Віцебшчына

Невельшчына

Магілёўшчына

Гомельшчына

Меншчына

Менск

Смаленшчына

Браншчына

У плянах:

Віленшчына

Беласточчына

Латгалія

наша страва

Якая з нашых страваў можа быць больш нашай, чым бульбяная бабка? Згатаваная ў печы, зъ мясам і прысмакамі, са съмтанаю альбо з халодным малаком на запіўку? Але карэнні гэтае спрадвечнае беларускае стравы маюць куды больш старажытнае паходжанне, чым сама бульба. Піша Сяргей Харэўскі.

Народжаная на Ўсходзе

У выглядзе запяканкі з драбнёй — дранай альбо щаткаванай — гародніны з дадаткамі муки і яек, страва паходзіць з Блізкага Ўсходу. Жыды рабілі яе ў біблейскія часы, і па-іхнаму яна завецца кугель. Гэта старажытная съвяточная страва на Пэйсах. Натуральна, пачаткова кугель — гэта запяканка з гародніны ў калівам муки. У сіных складніках зазвычай былі гарбузы, кабачкі, морква. Сіvezы кроп, зялёная цыбуля ў часы таксама былі распаўсюджанымі элементамі. У кухні жыдоў-сэфардаў падсмажаны на аліўкавым алеі кугель з хрумткай скарынкую быў абавязковая шчодра запраўлены шпінатам і цукіні. А вось у пэрсыдзкіх і турэцкіх жыдоў страва гэтая была немагчыма без цыбулі-парэю. Падаваўся кугель на съвяты з запечанай курыцай ці з малочнымі прадуктамі. Хоць у пост можна было абысьці ў выключна расыліннымі інгрэдыентамі.

Клясычны съвяточны кугель дзе-небудзь у Міжземнамор'і робіцца прыкладна гэтак:

На 6—8 порцый бярэцца 6 ст. ліжак аліўкавага алею, 2 буйныя пёры цыбулі-парэю, паўкілі прамытага шпінату, 1 кабачок, надраны на буйнай тарцы, 3 дробна нашаткаваных зубкі часныку, пару шчопцяў меленай куркумы, 3 ст. лыжкі муки з мацы, пару лыжак нарэзанага зялёнага кропу, 3 яйкі, соль, чорны й духманы перац, долькі лімону для прыгажоўцы.

Моцна разагрэць печ ці духоўку да 200°С. Тамака на алеі ў патэльні падсмажыць цыбулю. Пасыля выніць, дадаць абшпараны кіпнем шпінат, нашаткаваны кабачок і перамяшчаць з цыбуляю. Дадаць часнык, зялёную цыбулю, куркуму, соль ў перцам.

Дадаць у гародніну ўдосталь муки, каб атрымалася густое цеста. Дадаць ва ўзьбітая яйкі зялёны кроп і зъмяшачь з цестам. Пасыля выкласці ў ту ю ж патэльню ў запекчы. Па гатовасці падсыпца рэштаю дробна нарэзанага зяленика, спрыснцуць лімоннымі сокам і ўпрыгожыць ягонымі долькамі. Надаюцца маслыні.

Заваяваныне стала ліцьвінаў

У нашых краёх рэцэпт перажыў немалыя змены. Перадусім праз бульбу, што стала асноўным інгрэдыентам кугелю. XIX ст. стала часам поўнай бульбянай перамогі на палетках. Калі ў Гарадзенскай губерні ў 1822 г. было сабрана 7,1 тыс. чвэрцяў (1 чвэрць — 101,7 кг. — «НН»), то ў 1827 г. ужо ў 100 разоў болей! У справаздачах Менскай ды Віцебскай губерні за 1828 г. адзначалася, што «бульба зьяўляецца памочнікам да харчаваньня, родзіце выдатна, з посьпехам паўсюль тут разводзіцца».

Па-другое, праз зъядненіе беларускага габрэйства за расейскім часам, у страву дадавалі адно тое, што выстала пад уласнымі вонкамі. Нават перац быў прыкметаю раскошы.

Бэз-Карніловіч пісаў пра тыя часы: «...габрэй бедны да скрайнасці. Зазвычай на іхных сталах адзінай ежой ёсьць кугель. I то не заўсёды...». То бок, кугель, ці ўжо бабка, былі амаль сынтонімамі галечы.

Калі верыць нашымі краязнаўцам, кугель, які сёньня мы завём бабкаю, яшчэ ў сярэдзіне XIX ст. на сталы бела-

МАЛІОНАК СЯРГЕЯ ХАРЭЎСКАГА

Бабка — сястра кугеля

русаў. Але супольная нястача хутка зъмішила традыцыі. Да гэтага ж спрычыніўся і татальны распаўсюд бульбы ў нашым краі. На мяжы XIX—XX ст. беларускае бульбаводства было найлепшым і адным з наймацнейшых у межах Расейскай імперыі. На 1913 г. прыпадае пік дарэвалюцыйнай беларускай бульбянай вытворчасці — пасяўная плошча складаў 583,3 тыс. га, ураджайнасць — 6,4 т/га, валавы збор — 4 мільёны тонаў! Спажываная, простая і смачная страва з бульбы напачатку XX ст. стала, урэшце, зъмячайна на сталах і габрэй, і беларусаў, і летувісаў, і ўкраінцаў. Літоўцы нават не парупіліся вынаходзіць уласнага слова ў завучу гэту страву блізу па-жыдоўску — кугеліс. Робіцца ён прыкладна гэтак:

Калі тузвіна бульбінаў, 1 ст. лыжка шмальцу, ці сівежага сівінога тлушчу, 70 г сала, 1—1,5 яйка, 2 цыбуліны, 2 вялікія лыжкі съмтанаю, соль, перац.

Абабраную бульбу надраць на тарцы, дадаць соль, перац, яйка, добра перамяшчаць.

На нагрэтую патэльню ці працьвінню, шчодра змазаную сівінім тлушчам, раскладыць бульбянью масу слоем у 3—5 см, зъёгкую перамяшчаць яе з зашквараным салам. Выпякаць у гарачай духоўцы, пакуль не зарумяніцца верх. Гарачы кугеліс разрэзаць на чатырохвугольныя кавалкі, асабна падаць падсмажаную на сале цыбулю са шкваркамі, зъмяшаную са съмтанаю.

Відавочна, кугеліс — родны брат беларускага бабкі. І літоўцы ім надзвычай ганарыцаць. Яны таксама часам кладуць у кугеліс сівінія падвэнджаныя рулькі альбо, у пост, закладаюць у сярэдзіну сялянскі творог. Як бачыце, такую кухню называць постнай альбо дыстычнай не паверненца языккі.

Наш ідэал смакаты

Але адкуль пайшло беларускае найменыне гэтае жыдоўска-ліцьвінскага стравы?

Бабка самая-самая

Кіляграм бульбы, 60 г сушаных ці сівежых грыбоў (белых ці лісічак), 150 г сівінога выразкі, 2 цыбуліны, вялікая лыжка муки, столькі ж маргарыну, 50 г шкваранага сала, паўшклянкі съмтанаю, соль, духманы й чорны перац, лаўровы ліст, каляндра, кмен.

Загадзя падрыхтаваныя (замочаныя, калі сухія) грыбы зварыць, нарэзаць саломкаю. Сівініну нарэзаць кубікамі, папярчыць.

Грыбы зъ мясам абсмажыць на сале, дадаць съмтану, соль, патушыць 5—10 хвілінай.

Бульбу абабраць, надраць на тарцы, дадаць растоплены маргарын, грыбы й сівініну з цыбуляй, перцы, тоўчаную каляндуру з кменам, лаўровы ліст, перамяшчаць.

Падрыхтаваную масу выкладыць ў чыгуночкі ці глыбокую патэльню, папярэздэ змазаную тлушчам, і запекчы ў духоўцы ці ў печы. Пры канцы зъверху спрыснцуць ці тапленым маслам ці тлушчам. Інозясткі заставіць у печ літаральна на колькі хвілінай.

Зрабіць съмтанны соус, пагрэшы съмтану ў той самай патэльні, дзе смажылі грыбы й мяса з цыбуляю, дадаўшы шчодра драбнютка нарэзанага зяленика — кропу, пятрашкі, салеры й зялёнае цыбулі. У якасці гарніру надаюцца маласольныя гурочки з кропам.

Запіваць бабку сама лепей вельмі халодным малаком, можна ў кіслым. На здароўе!

.....

вячэрні Мінск» у 1973 г. паведаміў та-
кую навіну: «Дні беларускіх нацыяналь-
ных страваў адбываюцца на прадпрыем-
ствах трэсту сталовых Першамайскага
раёну па чацьвяртаках і пятніцах. У гэтыя
дні вы зможаце пакаштаваць беларускі
боршч, малочную зацірку, бульбяны суп з
салам, малочны суп з бульбянімі клі-
камі, мачанку з блінамі, бульбяныя пі-
ражкі з капустай, дранікі, бульбяную баб-
ку...». І гэта было прайдэю! Ці на ў кож-
най сталоўцы часоў БССР хоць раз на
тыдзень ды была бабка. Нацыянальны
ідэал смакаты ўежнасці.

Насамрэч бабка — страва ўніверсальная. Варты дадаць той ці іншы прадукт — і яна стане съвяточнай ці поснай, цалкам наскай альбо зусім экзатычнай. Варты толькі замест сівінога тлушчу скрыстацца аліўкавым алеем, альбо замест грыбоў дадаць чарнасльвіаў, морквы й курагі ці замест скварак зъ мясам дадаць ласасіны. Ці шчодра дадаць розных гатункаў сиру замест скварак. Таму эксперыментуйце ѹ каштуйце, разважаючы пра глыбіню на-
цыянальных традыцый і парадоксы іхна-
га паходжання.

«Галоўную скрыпку

ВАЛЕР БУЛГАКАЎ

Барыс Сачанка ў кніжцы «Беларуская эміграцыя» (Менск, 1991) пісаў: «Эмігранцкія крытыкі імкнуща сказіць рэальную карціну развіцця літаратуры і самой савецкай рэчаіснасці, займающа недазволенымі прыёрамі дадумваньня за аўтараў, прачытаюць тое, чаго няма ні ў тэксце, ні ў падтэксце, — словам, займающа непрыкрытай правакацыяй... Галоўную скрыпку тут іграў і іграе цяпер Антон Адамовіч...»

Сачанка яўна не дагаворваў да канца, чым заслужыў такую сур'овую ацэнку Адамовіч. За бяс-кryўдным прыпісваньнем творам неіснуючых сэнсаў тут стаіць вялікшы грэх, невыкупляльны ў ваччу барацьбіта за чысьціню савецкай рэчаіснасці. Чалавек тут замахнуўся на святое — на дух і літару беларускага савецкага літаратурразнаўства. (У систэме, дзе ўлада трymаеца на татальнym кантролі за публічным, у тым ліку і за акадэмічным жыццём, усё цесна звязанае: разбуры сёньня пануючы парадак выглумачэння літаратурнай рэчаіснасці — зайдра ланцуговая рэакцыя прывядзе да таго, што будзеш жыць у іншай краіне...) Пры дапамозе ўнікальной базы крыніцай (асабліва зь беларускай літаратуры 1910—1920-х гг.), абапіраючыся на «працу чыя» мэтадалёгіі і свой багаты досьвед жывога ўдзельніка беларускага жыцця, А. Адамовіч пе-раконліва даводзіў, што гісторыя беларускай літаратуры апошняга стагодзьдзя ў савецкай трактоўцы трymаеца на широкім спектры фальсифікацыяў і наагул не вытрымлівае крытыкі.

Для Адамовіча працэс ператвара-
рэння нацыянальнай літаратуры
з каталізатара нацыянальнай
съядомасці ў адзін з сымбаліч-
ных падмуркаў каляніяльнага
панавання, які прыступляе на-
цыянальныя пачуцьці і з'янеах-
вочвае да свайго, быў асноўнай
падзеяй у гісторыі беларускага
пісьменства XX ст. Тэхналягіч-
ныя аспекты гэтага працэсу ня
зводзіліся толькі да перара-
джэння калішніх нацыянальных
прапоектуў у савецкіх куміраў, уся-
лякіх самаперапісанняў-сама-
бічаванняў, негатыўнай сэлек-
цыі літаратурнай моладзі і па-
шырэння эстэтыкі сацыялістыч-
нага рэалізму. Яны ўключалі ў
сябе замоўчаныні, тэндэнцый-
ныя трактоўкі, гістарыяграфіч-

ныя падтасоўкі, — інакш кажучы, пагружэньне пісьменьнікаў і іх твораў у цень, зъ яго тырчэлі толькі асабныя фрагмэнты чагосяні большага.

Дэфармацыя гісторыі літаратуры коштам яе суцэльнай ідэялізацый і кантымінацыі журналістыкай і ідэалёгіяй (Рыгор Грабовіч) дыскрэдытавала сам літаратурны матэрыял і абясцэнвала самі дасьледчыя тэмы. Літара-

У субкультуры беларускай савецкай інтэлігэнцыі 1930—1940-х данос успрымаўся як натуральны атрыбут жыцця

турны працэс звужаўся ѹ цэнзу-
раваўся, на палітычныя, гісторычныя
и культурныя падзеі
мінуўшчыны накладалася забара-
на памяці. Адсюль гісторычна
страшная помста энтаграфізму і
папулізму ѹ дасьледаваньнях на-
шай літаратуры.

Цяпер да правакацыйнасці Адамовіча. Яна палягала ў тым, што ён на высокім прафэсійным узроўні выдаў і пракамэнтаваў творы Ўладзімера Жылкі, Андрэя Мрыя, Лукаша Калюгі, Алеся Гаруна і інш. на 30—40 гадоў раней, як яны былі наноў адкрытыя на бацькаўшчыне (і тым самым прымусіў перавыдаўцу грунтоўна пачытаць першавыдаўца). Яна вынікала зь несупыннай палемікі Адамовіча зь беларускім савецкім літаратуразнаўствам, якая зь неабходнасцю выяўляла вузкія месцы апошняга. У савецкія часы *tam, дзе трэба*, Адамовіча ўважліва чыталі. Напрыклад, у першай палове 1960-х чытач закрытых кадэбісцкіх архіваў Максім Лужанін пазнаміўшыся з артыкуламі

жанін, познаемгушыся з артыкулам «Да пабудовы навуковая гісторыі беларускае літаратуры», у якім на падставе пэўных сведчанняў выказвалася думка, што магчымы аўтар хрестаматыйнай паэмы «Тарас на Парнасе» — Канстанцін Вераніцын, падзяліўся навіной з работнікамі акадэмічнага Інстытуту літаратуры. І ў 1978 г. вышла кніжка Генадзя Кісялёва «Пошукі імя», у якой пад гэтую гіпотэзу падводзілася пачатковая фактычныя базы.

пэуная фактычна база.

Адамовічавы творы вывучалі і пасцля таго, як яны сталі даступныя ў звычайных бібліятэках. Так яго думкі, часта без пазнанчэння аўтарства, зажылі другім

ЖЫЦЬЦЁМ.

Да таго ж Адамовіч уздымаў і аналізаваў праблемы, на якія ту-тэйшая наука не дала здаваль-нільнага адказу ці якіх наагул імкнулася не заўважаць. Каб ад-казаць на ключавое для мадэр-най беларускай літаратуры пы-танье, калі і ў якіх гістарычных варунках у ёй адбыўся пераход ад правінцыйнай да нацыяналь-най мадэлі быцця, ён першы даў аналіз існых на Беларусі літара-турных працэсau: «славяна-кры-лаўскага» (X—XIII ст.), «славя-на-рускага» (XIV—XVII ст.), польскага «краёвага» (XVII— XIX ст.), расійскага «абласнога» (XIX ст.) і, урэшце, беларускага «нацыянальнага», запачаткованыне якога звязаў з Францішкам Багушэвічам. Гэты аналіз, у пры-ватнасьці, тлумачыў прычыны палемікі Багушэвіча з Дунінам-Марцінкевічам («ксёнжакі» якога «як бы съмечоцься з наша-га брата пісаны»). Для апошняга беларуская культура была «ніз-кай» культурай, а літаратурная творчасць на беларускай мове — правінцыйнай літаратурай, якая патрабавала запішанай паз-

якая патрабавала заніжанай пастычнай стылістykі, для першага ж яна была культурай паўнавартай, аксіялягічна і нэўтральнай. Падобны канфлікт ува ўкраінскай літаратуры першай паловы XIX ст. апісаў літаратуразнаўца й філёзаф Дзьмітро Чыжэўскі. Нешматлікай па колькасці прафесійных літаратараў і па аб'ёме створаных імі літаратурных твораў літаратура на ўкраінскай мове да 1825 г. пісалася ў травестыйных жанрах. Новае пакаленне пісьменнікаў, захоплене рамантычнай ідэалёгіяй і заклапочанае адраджэннем нацыі, адчувала адчужэньне да яе. Як сцірша Тарас Шаўчэнка, так пасылья і Францішак Багушэвіч бачылі ў ёй «насыміханье» з народу і мовы.

Апрача гэтага, мэтадалягічны ўзровень, закладзены Адамовічам у далёкія 1920-я, для бальшыні яго сучасных калег застаецца непераўзыдзеным. Асабліва эфектна Адамовіч выглядае на фоне крытыкаў, якія ўжывалі т.зв. народніцкую мэтадалёгію: Вацлава Ластоўскага, Лявона Гмырака, Антона Луцкевіча і г.д. А гэта стварала падставы для насьцярожанасці.

Нарышце, як пісьменьнік і «малазначны раманіст» пчолы (Арнольд Макмілін), Сачанка ня мог дараўаць Адамовічу «кінжалльных» ацэнак беларускай савецкай літаратуры. Нейкай асаблівай безвыходнасцю яны адзначаліся ў 1950-я гг., калі слова злучэньне «беларуская савецкая літаратура» ў Адамовіча фігуруе з азначэннямі «мёртвая», «бяздушная» й «безгалосая». (У фармулёўцы Р. Грабовіча, росквіт графаманіі ёсьць наступствам адсутнасці інстытуцыйных структур аўдыфэрэнцыяцыі эстэтычнага адсеву, калі крытыка не адразнівае кепскага і добрага; ужо ад сябе дадам, што параснша ба-

ларускае пісьменства, як правіла, было графаманій і як вынятак — літаратурай.)

Але ў чымсьці Сачанка ўсё такі меў рацыю. Адамовіч сапраўды дадумваў (але ці магчыма як літаратурная крытыка без дадумваньня?), праяўляў катэгатычнасць, быў схільны да ідэалія лягічных канфрантаций, а яго мэтад адлюстраваўся ў часы захаплення марксізмам, вызначаўся схільнасцю да «маналітнай» насыці, эксклюзіўнасці і гегемоніі.

непарыўна звязаны з раннімі гісторыямі Беларускага дзяржаўнага ўніверситету. Університет і тыя прыступкі, якія ён прайшоў на шляху да яго, і зрабілі з гэтага таленавітага студэнта-менччука (Мікола Ўлашчык) літаратурнага крытыка.

Заснаваньне БДУ дало моцны імпульс нацыянальнаму руху. Маладыя і паджылыя пісьменьнікі і палітыкі лічылі справай горну атрымаць універсытэцкую адукацию.

Праўда, менская вышэйшая адкукацыя не ішла ў параўнаньне з маскоўскай ці ленінградзкай, што адразу зразумела студэнцкая моладзь. Уладзімер Дубоўка вучыўся ў Маскве, Язэп Пушча зь Міколам Улашчыкам давучваліся ў Ленінградзе (апошняму належыць назіраньне, што БДУ другой паловы 1920-х нагадваў правінцыйны пэдінстытут). На-вучаныне і навуковыя дасьледаваныні ў БДУ таго часу сконцэнтраваліся, з аднаго боку, гэтай правінцыйнасцю, а з другога — характарам камуністычнай культурнай рэвалюцыі, якая й вынесла яго на паверхню жыцця. Для дасьлед-

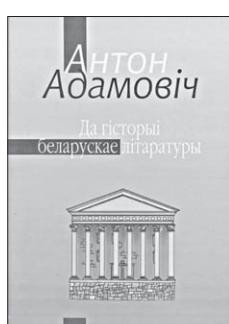
наверху ліквідцаць для даследа-
ніка літаратуры гэта азначала
падвойную несвабоду: па-пер-
шое, у выбары аб'екта даследа-
вання, па-другое, у мэтадалёгії,
г.зн. беларускую літаратуру ад-
сталых грамадзкіх фармацыяў
(ад пачатка і да другой палаві-
ны XIX ст.) даследаваць было
непажадана зусім, а пачынаючы
з эпохі зараджэння і перамогі
праполетарскага руху належала
разглядаць з пазыцыяў марксіз-
му-ленінізму.

Адамовіч, як і яго старэйшыя таварыши, тонка адчуваў гэтыя нябачныя рамкі і стараўся памагчымасці за іх не выходзіць. Яго дасьледаванні мелі «правільнны» прадмет (толькі найноўшая літаратура) і адзіна правильную мэтадалёгію. Гэта, праўда, ня значыць, што Адамовіч зусім не дазваляў сабе вольнасцяй. Пры канцы 1920-х яшчэ можна было цытаваць радкі Гарэцкага пра «камісарскае злачынства і няўмельства» і чыніць пурстычныя эксперыменты з мовай. Наагул распрацоўка тэмы «Межы дазволенага ў гуманістыцы БССР канца 19—20-х» магла бытварамі асобны інтэлектуальны сюжэт, але для гэтага патрэбны талент сацыёляга.

У гэты час Адамовіч яшчэ, напэўна, і ня думаў пра разрыў з марксізмам і адыход на пазыцыі крытыка сымбалічных асноваў каляніяльнага панаванья. (Характэрна, што Сачанка бэсыціць толькі позняга, эміграцыйнага Адамовіча, ранняга ж, бэсэс-сэраўскага, ён хваліць.) Арышт 25 ліпеня 1930 г. ува ўзросце 21 году і пасльейшыя блуканіні па пакутах змусілі знайсьці ў сабе новыя таленты.

Інфарматар савецкіх спэцслужбаў

Верны самому себе, за пару
гадзін да арышту Адамовіч аб-

Першы Аламовіч

Адамовіч Антон. — Да гісторыі беларускай літаратуры. — Менск, 2005.

У выданьні ў храналягічным парадку зъмешчана пераважная бальшыня матэрыялаў, якія можна аднесці да літаратуразнаўчай спадчыны Антона Адамовіча. Зъмешчаны тут артыкул У Булгакава — гэта прадмова да выдання

Мэтадалягічны ўзровень,
зкладзены Адамовічам
у далёкія 1920-я, для
бальшыні яго сучасных
калег застаецца
непераўзыдзеным.

іграў Адамовіч»

Антон Адамовіч у прытулку для састарэлых у Нью-Ёрку. Апошні прыжыцьцёвы здымак.

мяркоўваў з Адамам Бабарэкам ідэю новага артыкулу, гэтым разам аб творчасці Максіма Лужаніна. Аднак найбольшы Адамовіч аў твор часу зняволенія і высылкі пра іншае. Гэта — інфарматычна насычаная расейскамоўная аўтабіографія, напісаная ў 1935 г. адмыслова для «органаў» і не прызначаная для друку. Яна даўвяляе глыбей зазірнуць ува ўнутраны съвет дванаццацігадовага ссыльнага.

Аўтабіографія паказвала, што яе аўтар расказаўся ў сваіх памылках і ўхілах, перавыхаваўся, засвоіў правильны лад мыслення і не ўяўляе небяссыпекі савецкай систэмы. Каб засвідчыць сваё ідэйнае перараджэнне, Адамовіч выкарыстоўваў моўныя знаходкі тагачаснай савецкай прапаганды, ацэніваў творчасць зняволеных пісьменнікаў у пралетарскім духу, доўгія пакутліва каяўся (часам не без іроніі — «мы ўсе, насыядуючы парадам Пушчы яго сабаку, насыцярожана ставіліся да ўсяго расейскага»).

У той час пажадана было

рабіць даносы, і Адамовіч іх рабіў. Упершыню ён данёс на свайго калегу на высылцы, былога студэнта педагогічнага факультэту БДУ, Зымітра Дунька начальніку раённага аддзялення НКУС у 1934 г. У аўтабіографіі ёсьць звесткі, якія маглі паламаць лёс Паўлу Тараймовічу, жонцы Ф. Купшэвіча і асобліва Кандрату Сяледчыку, даносам на якога тэкст завяршаецца (той, маўлюй, парыноўваў палітыку савецкай улады з калянільнай палітыкай Мікалая I).

Тое, што гэтыя паводзіны амаральныя і заслугоўваюць самай суроўай ацэнкі, ясна кожнаму съядомаму чалавеку. Значна цікавей, аднак, паразважаць, што падштурхнула Адамовіча да гэтага падзення.

У субкультуры беларускай савецкай інтэлігенцыі 1930—1940-х г. данос успрымаўся як натуральны атрыбут жыцця. Паўліна Мядзэлка даносіла на Янку Купалу, Алесь Дудар — на Міхася Зарэцкага, Язэп Лёсік падчас съездзіцтва аб «Саюзе высыленія Беларусі» каго

толькі не абгаворваў. Верагодна, нечы данос зламаў жыцьцё ю самому Антону Адамовічу. Мікола Ўлашчык у 1944 г. жыв разам з супрацоўнікамі Беларускай акадэміі наукаў у маскоўскай гасцініцы «Якар», пастаянна баючыся даносу: «Я ведаў, што сустракацца зь мянчанамі ня трэба, саме лепшае, каб ніхто ня ведаў, што я ў Москве, іначай хто-небудзь скажа каму-небудзь і г.д.». Тоё ж саме іншымі словамі падкрэсліваў Адамовіч у «Аўтабіографіі»: «Побач з гэтым настроем невінаватасці вельмі харектэрны й настрой боязі адзін аднаго, боязі праваць і даносу».

На чым іншым, як публічным даносам, нельга назваць і калектыўныя звароты беларускіх пісменнікаў з патрабаваннямі суроўага пакарання сваім зняволеным калегам. Ужо ў лістападзе 1930 г. засталыя на волі сябры «Ўзвышша» (Кандрат Крапіва, Максім Лужанін, Пітэр Глебка і г.д.), каб адхрысьціца ад сваіх зняволеных калегаў (Адама Бабарэка, Уладзімера Дубоўкі, Ан-

тона Адамовіча і інш.), ухвалілі такі публічны данос. Пры канцы 1930-х свае подпісы пад падобнымі дакументамі давядзенца ставіць і Коласу з Купалам.

Такім чынам, мы маем справу з калектыўнай паталёгіяй у асяродзьдзі нацыянальнай эліты, для якой шырока зразуметы данос стаў спосабам барацьбы за існаванье.

Гэтую «субкультурную» матывацію можна назваць суб'ектуёнай. Існавала яшчэ і аб'ектуённая матывація, якую ўдала сформуляваў ізноў-такі Адамовіч у «Аўтабіографіі»: «Прычыны... ува ўстаноўцы, што разглядае нас усіх як ворагаў грамадства. Усякі данос можа дзеяць толькі тады, калі той, на каго даносіць, ужо і падазраваны, і вывучаны з пункту гледжання этай устаноўкі, і, такім чынам, данос можа толькі аформіць або фарсаваць паводзіны таго, неабходнасць чаго ўжо вядомая і без даносу».

Тым самым да ранейшай высновы аб даносе як спосабе барацьбы за існаванье трэба да-

даць істотнае ўдакладненне: ...у варунках таталітарнай дзяржавы, якая плянамерна ўжывае тэрор супраць сваіх грамадзянаў для дасягнення бягучых палітычных мэтаў. Нацыянальна арыентаванаму інтэлектуалу ў такай сітуацыі застаецца або прыняць правілы гульні, створаныя систэмай, або фізычна згінуць.

І апошнє тут. Хаця дакладна невядома, хто ці што паспрыяла вызваленію Адамовіча зь менскай турмы НКУС у 1938 г., але гэта было б немагчымым без найжывейшага ўдзелу самога вязня, яго вострага інтэлекту і крайнага апартунізму. Гэта якасць будзе напоўніць запатрабаваная і пры чарговым крутым віражы Адамовічавага лёсу.

Ідэолягія беларускай калябарацыі

Для менскай інтэлігенцыі замена ў 1941 г. аднаго таталітарнага рэжыму другім, мала менш жорсткім, прывяла да зменаў у герархіі сымбаляў і нарацыяў, але не манеры мыслення. У такіх абставінах Адамовічава здольнасць да інтэлектуальнай мімікі прыдалася як найлепей і вывела яго на пазыцыю ідэолага беларускай калябарацыі. (Да свайго ад'езду ў 1943 г. у Бэрлін ён быў фактычным рэдактарам тагачаснага менскага афіцыйнага газеты — «Менскай (Беларускай) газеты».)

Пра ідэі, погляды, рыторыку і г.д. тагачаснага Адамовіча найлепш дае ўваженне яго тагачасная публіцыстыка. Зы ёт гэтае выданье ўвайшло колькі тэкстаў. Нягледзячы на вялізныя часам купюры, яны перадаюць дух свайго часу.

І савецкі, і нямецкі (да 1945 г.) этапы творчасці не былі асабліва прадукцыйныя для Адамовіча. Творы гэтага часу займаюць другараднае месца ў згаданым выданні. Куды больш плённым быў уласна эміграцыйны перыяд, на які і прыпадае росквіт яго крытычнага таленту. Гэта выявілася найперш у галіне якасці, г.зн. у набліжэнні да заходняга стандарту літаратуразнаўчага даследаваньня. (Хаця ранейшай аблежванасці што да аб'екту даследаванья так і не удалося пераадолець.) Акурат гэты, найбольш несавецкі даробак, быў такім правакацыйным для Станіслава. Як тут не сказаць пра дабратворны ўплыў ліберальнай демакратіі на даследаваньні беларускай літаратуры!

Эўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт у Вільні апублікаваў умовы прыёму аўттурыентаў на наступны навучальны год

Эўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт у Вільні (Літва) апублікаваў умовы прыёму аўттурыентаў на вочную форму навучання на праграмы бакалаврскага і магістэрскага ўзроўня на 2005/

2006 навучальны год.

Універсітэт плянуете набраць 170 студэнтаў на бакалаврскія праграмы па наступных кірунках: паліталёгія (эўрапейская даследаваньні); філозофія (гісторыя філозофіі, філагізофская антралепёгія і этыка, філазофія і сацыяльная тэорыя, філазофія і тэорыя культуры); візуальны дизайн, культурная спадчына і турызм, сучаснае мастацтва і камунікацыя; права (міжнароднае права); гісторыя і культурная

антрапалёгія (беларусістыка); мас-мэдія, культура і грамадзтва.

На магістэрскія праграмы па практычнай філозофії, візуальных і культурных даследаваньнях, гендерных даследаваньнях, эўрапейскіх даследаваньнях, міжнародным і эўрапейскім праве, адміністраціўні грамадзкіх арганізацій будзе залічана 90 аўттурыентаў.

Выпускнікі атрымаюць літоўскі дыплём, які признаюць краіны Эўрапейскага Звязу.

Заняткі ва ўніверсітэце будуть весьціся на расейскай, беларускай і іншых эўрапейскіх мовах.

Навучанье на ўсіх праграмах будзе ажыццяўляцца бясплатна за кошт грантаў, што выдзяляюцца замежнымі фондамі і некамэрцыйнымі арганізацыямі грамадзянам Беларусі.

Правілы прыёму і падрабязная інфармацыя для аўттурыентаў зъмешчаны на сایце ўніверсітэту www.ehu-international.org.

Сум па дому Твайму нішчыць мяне

Зыначаюца крокі:
Лякарні, душы, брамы.
Таемная выркі,
Расквечаная крамы.

Пустыя калідоры —
Адчужана прастора.
Бальсанавия норы
Вялебнага сабору.

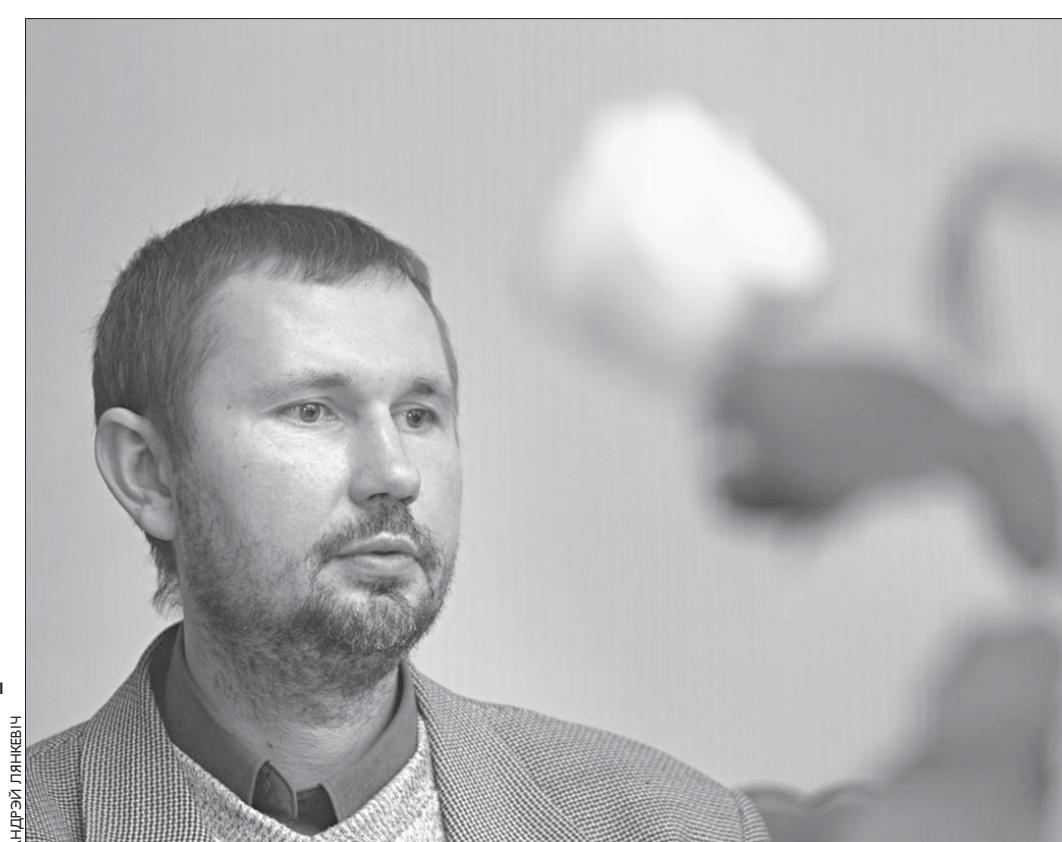
Нязбыўна, назаўсёды,
Адчайна, гожа, шэра:

Самотных вулак лёды
І цішыня, і вера.

* * * (сказала: хадзем, хадзем)

сказала: хадзем, хадзем
там, дзе раскінута пасьвіца неба пад сном
валажараў
дзе пастухі і авечкі разгорнуты на старонцы
дзевяць
дзе сэрца ціха пульсue

вечар
за акінам

АНДРЭЙ ЛЯЖКЕВІЧ

Знакі прыпынку

УЛАДЗІМЕР НЯКЛЯЕЎ

само па сабе.

* * *

Ён любіў слухаць музыку, лежачы...
Так слухаў і ў труне.

* * *

Захапляемся: як славуна ўсё, госпадзе,
наладзіў ты ў съвеце!.. И не адчуваю: як?

Вось для каго граюць на пахаваны?
Хіба для нябожчыка, якія чуе?.. Не. Зна-
чыць, іграюць для жывых. Тады чаму гэт-
ак сумна?.. Гэта ж радасьць: ён ужо там,
а мы яшчэ тут!

Жыцьцё, уладкаванае людзьмі, якраз і

не дае адчуць яго так, як яно ўладкаванае
Богам.

* * *

Сыс прычапіўся: «Аддай мне тэлевізар!
Ты ўсё адно яго не ўключаеш, а я футболь
пабачу...»

Аддаў яму тэлевізар.

Праз пару дзён звоніць: «Ты нашто мне
даў тэлевізар такі гаўніны! Я лёг гля-
дзець, а насы праигралі!»

Пытаюся (бо размова пра чэмпіянат
Эўропы, дзе беларусаў не было): «Якія
насы?»

«Рускія!»

Во табе і нацыяналіст. «У рассіцаў
шаблі касыя, у рассіцаў вочы Батыя...» І
этакі нацыяналізм доўжыцца ў Беларусі
ужо больш за тро стагодзьдзі. Ад Тры-
наццацігадовай вайны, у якой насы (ужо
і на ўціміць, якія?) праигралі. У чым пас-
прыялі таксама насы: украінскі казакі,
якія выступілі супраць Вялікага Княства
Літоўскага на баку маскоўскага цара. І у іх
таксама былі «шаблі касыя».

Скрозь насы — і ўсе насы праигра-
юць.

НОВЫЯ КНІГІ, ДАСЛАНЫЯ Ў РЭДАКЦЫЮ

Bumblauskas, Alfredas. Senosios Lietuvos istorija 1009—1795. — Vilnius: R.Paknio leidykla, 2005. — 486 p. [Бумблай-
скас, Альфрэдас. Гісторыя старажытнай Літвы, 1009—
1795.]

Ілюстраваная гісторыя ВКЛ —
1200 ілюстраций. Падобны візу-
альны жанр цяпер вельмі папулярны, і можна казаць, што кніга вы-
расла з цыклу, тэлевізійных пера-
дач, якія А.Бумблайскас вёў разам з
патрыярхам літоўскай гісторыя-
графіі Э.Гудавічусам і якія былі па-
будаваныя паводле канонаў шоў.
Парарадаксальныя думкі агучваліся
аўтарам як на тэлебачанні, так і ця-
пер у кнізе.

Lietuvos archeologija. T.28: Skiriamas Vytauto Urbanavičius — 70-мiecio jubilejui. — Vilnius: Diemedžio leidykla, 2005. — 238 p. [Літоўская археалёгія. Т.28: У
адзнаку 70-годзьдзя Вітаўтаса Урбанавічуса.]

Найноўшы том сэрыялага вы-
дання «Літоўская археалёгія»
ўшаноўвае юбілей выдатнага
літоўскага археолага Вітаўтаса
Урбанавічуса — вядомага дасьлед-

чыка Ніжняга замку ў Вільні. Адпа-
ведніца падабрана і тэматыка тому —
з большшага артыкулы пра замкі. Вар-
та адзначыць, што аўтарству Ўрба-
навічуса належыць таксама фантас-
тычная інтэрпрэтацыя прыступакавай
канструкцыі, знойдзенай у сутарэн-
ях Віленскай арцыкатэдры. Пры

адсутнасці надзеі на датаванага ма-
тэрыялу, рэшткі першай катэдры за-
лічваюцца да сярэдзіны XIII ст. Гэта
звязваецца з хростам Міндоўга,
вартаннем Літвы ў паганства і новым
хростам у 1387 г. Рэшткамі паганс-
кага капішча і лічца дзве лесьві-
цы невядомага прызначэння, зной-
дзены ў паўночнай наве катэдры.
Паводле меркаванняў прыхільнікаў
віленскай канцепцыі каранацыі
Міндоўга, на гэтым месцы знаходз-
іліся прыступакі паганскаў аўтары.

Гэтыя аўтары нібыта былі ўзведзе-
ны наверсе разбураных калён пер-
шай катэдры, на якія і мусілі абапи-
рацца згаданыя лесьвіцы. У 1387 г.
на тым жа падмурку нібыта дабудо-
валі верхнюю частку, і капішча зноў
не друкуюцца. Актыўна выкарыста-
ныя беларускі ілюстрацыіні матэ-
рыялы. Так, на вокладку кнігі выне-
сены бурштынавыя крыжы, узятыя з
кнігі «Краіна Беларусь» (2003),

Вільні Гедымінам. Згаданая канцеп-
цыя выклікала ў Літва цікавасць,
але таксама скептычныя водгукі
спэцыялісту.

Mindaugo knyga. Istorijos šaltinių apie Lietuvos karalių / Lietuvos istorijos institutas; parengé
ir į lietuvių kalbą išverté Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis (atsakomasis redaktorius), Rimvydas Petrauskas. — Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005. — 424 p., iliustr.

**[Mіндоўгава кніга. Гістарыч-
ныя крываці пра літоўскага ка-
раля]** / Інстытут гісторыі Літвы;
Падрыхтавана і перакладзена на
літоўскую мову Дарусам Антанаві-
чусам, Дарусам Баронасам, Артура-
сам Дубонісам (адказны рэдактар),
Рымвідасам Пятраўскасам.

У кнізе зьмешчаны ўрыйкі з гістарычных крываці XIII—XVII ст., у якіх
апавядаецца пра карала Міндоўга.
Тэксты крываці пададзены ў перак-
ладзе на літоўскую мову, арыгіналы
не друкуюцца. Актыўна выкарыста-
ныя беларускі ілюстрацыіні матэ-
рыялы. Так, на вокладку кнігі выне-
сены бурштынавыя крыжы, узятыя з
кнігі «Краіна Беларусь» (2003),

ілюстраваная частка якой падрыхта-
вана мастаком З.Герасімовічам.

Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys / Vilniaus universitetas [sudaré Irena Valikonyté ir Lirija Steponaviciénė]. — Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. — 302 p.

**[Першы Літоўскі статут і эпо-
ха: зборнік артыкулаў]** / Віленскі ўні-
вэрсітэт; Укл. Ірэна Валіканітэ і
Лірыя Сыцяланавічэнэ.]

Зборнік складаючы матэрыялы,
агучаныя на аднайменнай канферэн-
цыі, якая адбылася ў Віленскім уні-
вэрсітэце ў верасьні 2004 г. і была
прысьвячана 475-годзьдзю ўнікаль-
нага помніка права ВКЛ. Месца пра-
вядзення канферэнцыі не было вы-
гадковым. У Вільні ўжо склалася ста-
лая традыцыя дасьледавання пы-
танняў права эпохі ВКЛ, і можна га-
варыць, што ёні нават пра ўтварэнне адпа-
веднай гісторыка-прававой школы.
Тэксты аўтараў друкуюцца ў арыгіна-
ле: на літоўской, беларусай, польскай,
украінскай, расейскай, німецкай мо-
вах — так, як дасьледчыкі выступалі
на канферэнцыі.

ADz

ІГАР БАБКОЎ

АДАМ
ГЛЁБУС

2005. Маша і домработніца

Пра размову домработніцы з Машаю
рассказала Машына мама — Кася. Яна
мае дом на беразе возера, заможнага
мужа, сына — брытанскага студэнта і
домработніцу. Кася яшчэ шмат чаго
мае, але тое не істотна для гэтай
гісторыі. Аднойчы Кася пачула, як
домработніца ўшчувае дзесяцігадовую
Машу: «Ты раскідаеш рэчы, а я іх за
табою збіраю. А некалі даўно, Маша,
калі я была такою, як ты, у майго таты-
генэрала быў вялікі дом, у тым дому
працавала домработніца. Я, як і ты,
раскідала рэчы абы-дзе і абы-як
абыходзілася са сваёю вонраткаю і
свайм абуткам. Домработніца
прыбірала за мною, а потым сказала,
што надыдзе іншы час, калі я сама
буду прыбіраць чужое. Вось я
прибіраю чужое, але не хачу, каб ты,
Маша, празней нейкі час апынулася на
май месцы і пачала за кімсці
прыбіраць. Лепей ты паслухай мяне і
навучыся прыбіраць сама за сабою». На
Машу навука работніцы ніякага
ўражання не зрабіла — як раскідала
рэчы, так і раскідае, — а вось на
Касю падзейнічала. «Сапраўды, так
хутка прывыкаеш і да садоўніка, і да
шоффера, і да той жа домработніцы, што
забываєшся пра зыменлівасць
жыцця, забываешься, што з гаспадыні
можаш у адно імгненне ператварыцца
у работніцу, у самую звычайную
домработніцу, і толькі калі табе зноў
моцна пашанце, ты апынесься ў
вялікім і сьветлым дому».

2004. Пя traю і ўзнагароды

Жыў у Менску генэрал Васіль
Пя traю, а сябраваў з генэральскім
сынам, таксама Васілем. Сын-Васіль
не любіў дэтэктываў, не любіў
войскоўшчыны, не любіў мілітарызму.
Сын-Васіль любіў музыку, паэзію
любіў. Таму і сябраваў ў зынам, а не
з генэралам. А калі генэрал Пя traю
выправіўся ў незваротную вандроўку,
да мяне пачалі звяртацца людзі, якім
карцела пазнаёміца з Васілем-
малодшым, каб купіць у яго бацькавы
ўзнагароды. Варты сказаць, што
ўзнагарод засталася поўная шафа.
Генэрал Пя traю практыкую доўгасе баявое
жыццё, перамогі зъмяняліся паразамі,
але перамогі, пазначаных дзяржавнымі
ўзнагародамі, было шмат. Я нікога не
пазнаёміў з малодшым Васілем, бо не
хацець удзельнічаць у гандлі чужымі
мэдалімі і ордэнамі. І яшчэ мяне
зъдзіў кантынгент людзей, якія
цікавіліся такай спадчынай. У
большасці сваёй гэта былі людзі, што
служылі разам з генэралам Пя traю,
людзі, якія маглі б, як генэрал,
атрымаць падобныя ўзнагароды —
маглі б, а не атрымалі і вырашылі іх
напротесту прыдбашыць. Дзіўнавата яшчэ й
тое, што яны ўсе як адзін тлумачылі
придбаны ўзнагароды тым, што сын-
Васіль на варты таго, каб мець тая
мэдалі. Праз гэта я нікога і не знаёміў
з ім.
P.S. Ад бацькі ў нашай сям'і застаўся
ордэн. Ня буду казаць, што ён для мяне
зъяўляецца рэлігійай, але і прадаваць
яго ня стану, бо ўсе патэнцыйныя
пакупнікі ордэнаў апрыёры горшыя за
іх першых гаспадароў.

Багемныя «загоны» Барыса ды Антона

Багемны стиль жыцьця
заразны. Піша Тэда Лі.

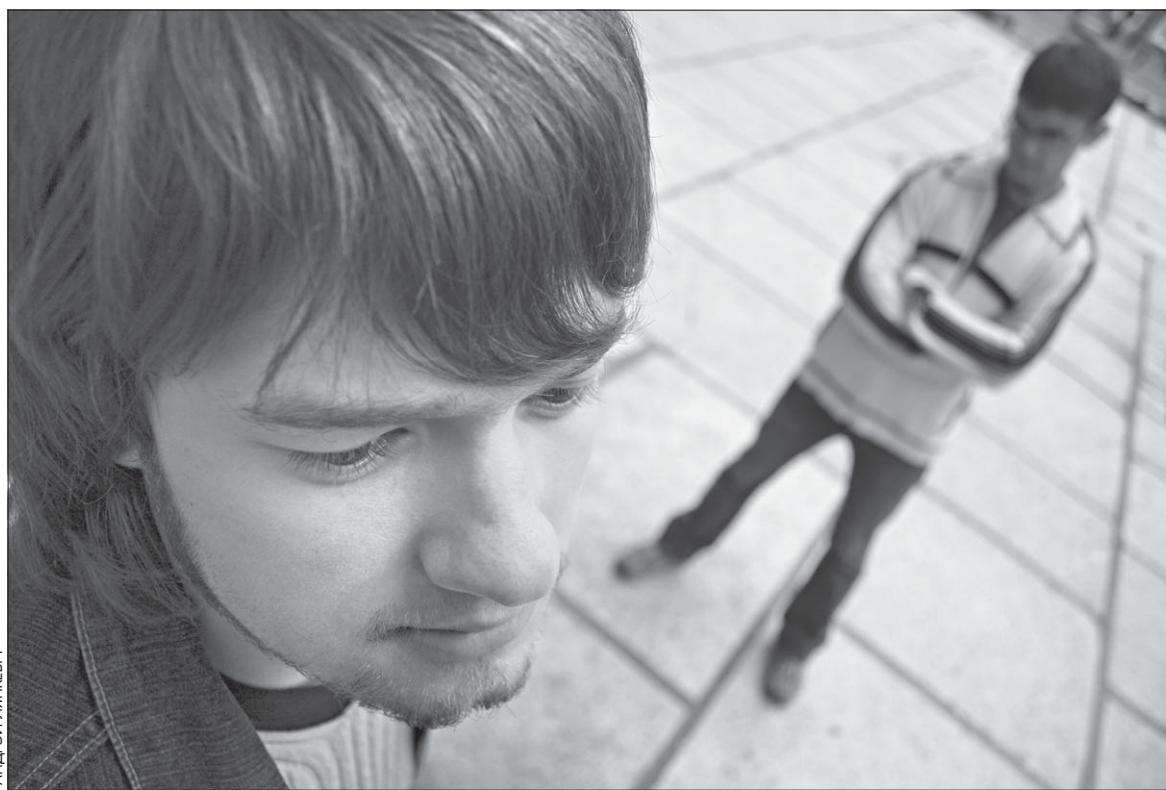
Менская празнасьць

Антон і Барыс, хошь і паасобку жывуць, перажываюць самыя істотныя моманты разам. На размову яны таксама прыходзяць разам і радасна апавядоць пра свой багемна-лайдачы, па-нахаб-наму безадказны і гэтым вельмі заразны стыль жыцьця.

Антон Кашлікаў — ужо амаль што вядомы пісьменнік. Зь нядайных часоў беларускі. Катаща на іртах беларускамойнай творчасці яго наўчуючы мансавіт Барыс, які аднойчы завёў яго ў рэдакцыю часопісу «Студэнцкая думка». Антон хварэе на сучасную літаратуру, асабліва літаратуру для маладых, напісаную маладымі. Ён трэці год вучыцца на журфаку, шануе прыгожых паненак і піша мыльнія апавяданні з мядова-рамантычным пачаткам, беларускімі рэаліямі і па-жыцьцёваму абломнымі канцам. Апавяданні чытае ўвесце факультэт, але Антон не баіцца крытыкі і не саромеецца сябе самога.

Барыс Мікалайчык жыве па невытлумачальным графіку. Робіць што хоча. Кінуўшы журфак на першым курсе, ён зноў вярнуўся ў шэраг сёлетніх першакурснікаў, трэх гады адправаўшыся «чорнарабочым». Дзе-ля вонкі працы, дачыненія і «досьведу быцця лузэрам». Ка-залі нават, што некаторы час ён зьбіраў алюмін на бабуліных градках да вёз яго ў Рассю. Іншы расказвалі, што самі ба-чылі, як ён пасъвіў горных казлоў на Алтаі. Паводле слоў Антона (прамоўленых прыглушаным ад зайдзрасці голосам), Барыс вельмі лёгка сыходзіцца з людзьмі, а тая яму давяраюцца. Адным словам, сапраўдны «журык». Ужывае слова «пія-рыць», — дадае Барыс.

Антон пааспрабаваў заніць кавалак гэтай нішы ў Рассеі і заадно вывесьці адтуль пару сотняў (тысяч, сотняў тысяч?) дзеля свайго росквіту. Барыс, пачытаўшы твор, як і належыць сябру, пахвалиў першыя дзівye часткі і шчыра незалюбіў апошнюю. Антон кажа, што ў жыцьці кожнаму

Антон Кашлікаў (на пярэднім пляне) і Барыс Мікалайчык.

Сыквэл

Улетку Антон напісаў бульварны раман па-расейску. Сам кажа, што, нягледзячы на тое, што пісаць раман яго вельмі «перла» і сам працэс вельмі захапляў, усё ж гэта была праца дзеля грошай. Нейкае піцерскае выдавецтва ўжо зацікавілася Антонавай працай, і цяпер Кашлікаў нэрвова пасірае далонькі ў чаканыні свайго першага выдання. Антон лічыць, што ні ў Рассеі, ні тым больш у Беларусі сёсніня няма таленавітых маладых пісьменнікаў. А калі і ёсьць, то іх ніхто не чытае і ня ведае. «Проста іх ніхто не піярыць», — дадае Барыс.

Антон пааспрабаваў заніць кавалак гэтай нішы ў Рассеі і заадно вывесьці адтуль пару сотняў (тысяч, сотняў тысяч?) дзеля свайго росквіту. Барыс, пачытаўшы твор, як і належыць сябру, пахвалиў першыя дзівye часткі і шчыра незалюбіў апошнюю. Антон кажа, што ў жыцьці кожнаму

творцу патрэбен свой Барыс, які выклікае давер і ніколі ня слухаецца.

Праз некаторы час хлопцы зьбіраюцца заніцца зусім іншымі справамі. У іх плянах — раман «Сыквэл». Барыс не бяз гонару прызнаўся, што раман выйдзе тарашкевіцай. Канцэпцыя наступная: раман апіша нашу Бацькаўшчыну праз 30 год, съёбку і съёбных рэалій там будзе настолькі шмат, наколькі гэта патрэбна, каб атрымаць славу, аплядымэнты ды прызнаньне маладога чытача. Абодва рыхтуюць сябе да таго, што, апрач духоўных узнагарод, з раману нічым узбагаціца ня выпадзе. Але на тое і ёсьць «старэйшая сястра».

Мандарыны і салодкі пах халавы

Барыс і Антон частва наведаўшыся на прэс-канферэнцыі, дзе ёсьць халавыя пірожныя, бутэрброды, напоі. У самы апошні

раз Антон частваўся на фуршце ў гонар прэзентацыі першай песьні гімнасткі Натальлі Пальчэўскай, якая, адсіпяваўшы праграму, у адзіноце паядала мандарынкі. Пасля яны з Барысам наведаліся на прэзентацыю новага кампакта гурту «Куклы». «Толькі не халава дзеля халавы, — у два галасы крываць хлопцы. — Менавіта так зьбіраецца новы матэрыял. Апроч таго, калі ты галодны, ты не павінен ісьці ў каварню і траціць гроши. Заўсёды можаш завітаць і пасесьці, заадно налавіць патрэбнай інфармацыі».

Мандарынкі вабяць хлопцаў, але альтэрнатывы шмат, і, калі падвернеша якая цікавая прапанова, абодва на супраць паспрабаваць слёб ў розных сферах дзейнасці. «Існуе думка, што варта выбіраць ношу па сабе, — філязофствуе Антон. — Але гэта поўная лажа, бо браць трэба як мага больш і цягнуць як мага дзялей. Калі гэта будзе звалівацца

зы цябе, то так яно і трэба. Нешта ўсё роўна даягнеш да канца». Барыс больш паспрабаваў за жыцьцё, і яго не палахае ніякая праца. «Кліч, калі што-небудзь падвернеша. Нам ўсё шкава».

У краіне пад шэрым небам

Барыс называе Беларусь «краінай забароненых учынкаў», паколькі забараняеца так шмат, што не парушаць забарон не выходзіць і ў тых, хто хоча іх не парушаць. У прынцыпе, хлопцы ня чыняць анікага крыміналу. Пісь гарэлку ў нас у краіне можна (модна?), а калі яна яшчэ ў дапамагае зрабіць інтэрв'ю на пару градусаў шчырэйшым, дык увогуле цаны ёй ня знайдзеца. У журналісты щырыасць — гэта вельмі важна, і яшчэ важна — правакацыя. Нягледзячы на тое, што забаронаў больш за дзволы, правакаваць трэба і трэба ўмець.

«Ці зьбіраецся вы лініяць адсюль, хлопцы?» — пытаюся я.

Не, яны не зьбіраюцца. Ні на заход, ні на ўсход. Маўляю, што мы там забылі... Ім утульна тут.

Антон кажа, што трэба ўсяго дасягнуць дома, а пасля ўжо можна кудысьці ехаць, глядзець на інакшы сьвет. Дасягнуць — гэта значыць пэрыядычна выдавацца і атрымліваць нармальныя гроши за гэта. Зарабляць тым, што табе ў радасць. Так банальна і так слушна.

Свайм розумам

Антон не зусім сябре з роднай мовай. Пішучы артыкул, адным вокам сядзіць у слоўніку. Гэта ўсё съмешна і кранальна. Таму што рана ці позна гэты чалавек панапісвае модных бэстселераў, і мы перастанем пакутаваць ад нэрвовага ціку, праходзячы міма беларускіх стэляжоў у кнігарні.

Барыс сталес незалежна ад органаў сталеньня. Ён набіраецца таго вонкі, які яму цікавы, які сам лічыць патрэбным. Калісці ён марыў працаўца ў «CD», а цяпер піша для гэтага часопісу. Цяпер ён таксама шмат пра што марыць. І праз нейкі час мы пра гэта пачуем.

Адзінае незвычайнае ў гэтых хлопцаў — гэта жаданьне жыць свайм розумам. Гэта і ёсьць самая забароненая реч, якую яны робяць. Ви ж разумееце, сёснія «жыць свайм розумам» — гэта ўжо цэлы стыль жыцьця.

СПОРТ СЪЦІСЛА

Бялькевіч сыходзіць са зборнай

Паўбаронца кіеўскага «Дынама» Валянцін Бялькевіч вырашыў больш не выступаць за нацыянальную зборную ды папрасіў галоўнага трэнэра Анатоля Байдачнага не выклікаць яго на кастрычніцкія матчы адборачнага турніру чэмпіянату съвету супраць Шатлянды і Нарвегіі. 32-гадовы футбаліст пракаментаваў рашэнне

ў інтарвію газэце «Прэссбол»: «Я прыняў рашэнне, што ў наступным адборачным раундзе выступаць за зборную ня буду. Калі ён пачненца, мне пойдзе 34-ты год. Гады. А раз так, які бачу нікага сэнсу ўз заключных матчах за зборную ў гэтым кваліфікацыйным цыклі, якія ўжо нічога не вырашаюць. Прыйшоў час саступіць дарогу маладым». За нацыянальную

зборную Валянцін Бялькевіч правёў 56 матчаў, забіў 10 голоў.

Кацюга дышкваліфікавалі

15 верасня дысыплінарная камісія Міжнароднага саюзу канькабежцаў распаўсюдзіла заяву: у допінг-пробе беларускі Анжалікі Кацюгі падчас фіналу Кубку съвету ў галандскім Гэрэнвэні былі знайдзены забароненыя прэпараты — тэстастэрон і

нарандрастэрон. Кацюга дышкваліфікавана на два гады: яна прапусціць Зімовую алімпіяду ў Турыне і пазбуйлена залатога мэдаля, заваяванага на дыстанцыі 500 м на Кубку съвету па канькабежным спорце. Спартouка абскардзіла вэрдыкт.

«Тарпэда-СКА»:

вяртанье
Менскі футбольны клуб «Тарпэда-СКА» датэрмінова, за пяць

тураў да фінішу, заваяваў пущёўку ў першую лігу беларускага чэмпіянату. У мінульы выхадны «аўтазаводцы» перамаглі ў гасціях «Палесьсе» з Мазырскага раёну. Яшчэ летас «Тарпэда» гуляла ў вышэйшай лізе айчыннага чэмпіянату, але праз юрыдычныя і фінансавыя цяжкасці мусіла пачаць сэзон у другой лізе.

Скураны мяч

Каманда са Стоўпцаў перамагла на

агульнацянальных спаборніцтвах сярод дзяцей і падліткаў «Скураны мяч».

Фінальныя спаборніцтвы праходзілі ў Воршы, на гарадзкім стадыёне.

Другое месца заняла каманда «Прынёманскі», трэцяе — «Крыштал» (Менск). Спаборніцтвы «Скураны мяч» нарадзіліся ў СССР 40 гадоў таму і карысталіся шалёнай папулярнасцю.

AP; football.by,
pressball.by

ІНФАРМАТАР

Менскія хімчысткі

АДЗЕНЬНЕ

«Альтэрэс»
вул.Герасіменкі, 28
238-38-71
вул.Прытыцкага, 23
216-91-02
пр.Ракасоўскага, 79
238-38-71

Белхімчыстка
№1 — зав.Альшэус-
кага, 12
254-10-74
№2 — вул.Сухараўс-
кага, 26
213-32-13
№4 — вул.Адзінцова,
36
258-89-37

№21 — вул.В.Хару-
жай, 24/1
234-59-47

№70 — пр. газэты
«Правда», 20
272-50-90/21

вул.Гая, 6
213-95-55

«Гестыя»
пр.Ф.Скарны, 131/1
263-13-39

«Ілія»
зав.Паўночны, 17
220-13-39

«Хвілінка»
№8 — вул.Маякоўс-
кага, 158
221-90-83

№53 — пр.Ракасоўс-
кага, 17/1
248-35-40

вул.Тухачэўскага, 9
245-43-14/21-02

«На Кальварыйс-
кай»
вул.Кальварыйская, 1
220-07-48

«Самас»
№45 — пр.Ф.Скарны,
40а
284-88-39

№65 — вул.Русіяна,
11
260-81-22

№66 — вул.Сурганана-
ва, 40
232-96-44

вул.Бялінскага, 5
266-25-32

«Сатурн-экспрэс»

Хімчыстка «Тайдзі» на праспекце Машэрава.

вул.Кульман, 5	227-45-01	вул.Прытыцкага, 23
232-50-21	216-91-02	пр.Ракасоўскага, 79
пр.Любімава, 26/3	253-62-19	238-38-71
272-23-90	вул.Прытыцкага, 76	«На Кальварыйс- кай»
вул.М.Танка, 30/2	258-03-10	вул.Кальварыйская, 1
223-12-09	«Чыстае адзенъне»	220-07-48
пр.Пушкіна, 41	вул.Мэльнікайтэ, 2	«Зъязнъне»
216-90-06	223-27-31	пр.Машэрава, 41
пр.Ф.Скарны, 54	вул.Ясеніна, 6/1	223-93-04
(ЦУМ «Менск»)	пр.Машэрава, 89	«Гайдзі»
вул.Якубоўскага, 32а		пр.Машэрава, 1
		226-99-56
«Тайдзі»		«Гіфон»
пр.Машэрава, 1, 6-ты		вул.Жукоўскага, 10/1
паверх	226-99-56	229-51-15
	«Гіфон»	«Унівэст»
	№3 — вул.Ташкенц- кая, 7	вул.Надзеядзінская, 2
	240-54-61	221-70-23
	№38 — вул.Жукоўс- кага, 10/1	Сэрвіс-служба
	229-51-15	Лагойскі тракт, 34/1
	№58 — пр.Парты- занскі, 147	248-93-91
	243-34-91	«Гіфон»
	вул.Маскоўская, 20	вул.Жукоўскага, 10/1
	222-20-62	229-51-15
	«Унівэст»	«Чыстае съятло»
	вул.Бурдзейнага, 13	пр.Ф.Скарны, 68-
	258-92-37	114
	вул.Гамарніка, 22	284-03-84/85
	261-12-32, 289-72- 83	
	вул.Лажынскага, 21	ХІМЧЫСТКА ВЫ- РАБАЎ З ФУТРА
	265-78-76	І СКУРЫ
	пр.Машэрава, 75/1	«Альтэрэс»
	250-18-56	вул.Герасіменкі, 28
	253-62-19	238-38-71
	вул.Прытыцкага, 76	
	258-03-10	

ХІМЧЫСТКА ДЫ- ВАНОЎ	ХІМЧЫСТКА ВЫ- РАБАЎ З ПЕР'Я
«Сунічнае аkenца»	«Чыстае съятло»
вул.М.Багдановіча, 66	пр.Ф.Скарны, 68-
283-24-14, 234-91- 75	114
	284-03-84/85

Пятніца, 23 верасня

НТВ, 22.45

«Калі Гары сустрэў Салі».
ЗША, 1989, рэж. Роб
Райнэр.

Рамантычная камэдия.

Гары і Салі (Білі Крыстал і Мэг Раян) — найлепшыя сябры з даўніх часоў. Яны разам вучыліся, дапамагалі адно аднаму, і, калі разыходзіліся, лёс зводзіў іх зноў. Але ші могучы мужчына і жанчына сябраўца па-сапраўднаму — і ці на скончыцца іхнє сяброўства каխаньнем?

Рамантычная камэдия Роба Райнэра прыхільна сустрэтае гледачамі. Актарка Мэг Раян, якая праславілася ролімі пяшчотных «ідэальных» жанчын, пасля карціны была ўзынесена на вяршыні папулярнасці.

Стужка намінавалася на «Оскара», «Залаты глобус», Білі Крыстал і Мэг Раян атрымалі прызы «Амэрыканскай кінакамэді».

АНТ, 23.15

«Вэнэцыянскі купец».

ЗША—Італія—

Люксембург—
Вялікабрытанія, 2004, рэж.
Майкл Рэдфард.

Камэдия паводле п'есы
Үльяма Шэкспіра.

Кінавэрсія Майкла Рэдфарда («Паштальён») — з Аль Пачына ў ролі ліхвяра Шэйлака, сапраўднай Энэціяй у якасці дэкарапы і шэксціпраўскім жарсыці, хаца сцэнарыст і скарашці дыялёті.

Субота, 24 верасня

СТВ, 20.15

«Чалавек-матылёк».

ЗША, 2002, рэж. Марк
Пэлінгтан.

Містычны трэйлер.

Праз два гады пасля съмерці жонкі журналіст Джон Клайн (Рычард Гір) трапляе ў маленьki барацьдок, дзе месцічы бачаць чалавека-матыльку з агнівымі вачымі. Але такую же істоту малявалі жонка героя напярэдадні съмерці...

Моцны й страшны містычны трэйлер з прафесійным рэжысэрскім почыркам. Атмасфера напруженага чаканья, палахлівия дэталі-прыметы, нэрвовая гульня Р.Гіра.

HTB, 21.00

«Уцякач».

ЗША, 1993, рэж. Эндрю
Дэйвіс.

Трылер.

Доктар Кімбл (Харысан Форд), несправядліва пакараны за забойства жонкі, уцякае з-пад варты. Герой шукае сапраўднага злачынцу, а па сълядах уцекача ідзе імпэтны й энэргічны судовы выканаўца (Томі Лі Джонз).

Карціна дынамічная, відовішчная, з бесъперынным дзеяньнем — і дакладнымі акторскімі харарактарыстыкамі.

«Оскар» Томі Лі Джонзу за найлепшую ролю другога пляну.

Нядзеля, 25 верасня

«Лад», 12.15

«Прымакі».

Беларусь, 2005, рэж. Уладзімер Бокун.

Дакументальны фільм.

Жывы, чалавечны, памайстэрску зроблены фільм пра беларускі ансамбль зь Белаосточчыны «Прымакі». Дзеці праваслаўнага съвятара, якія здаўна съпяваюць у царкоўным хоры, арганізавалі музычны гурт, у якім

гучаць народныя песні. «Прымакі» съпяваюць душой...

За высокі прафесіяналізм рэжысэр і сцэнарыст Уладзімер Бокун адзначаны прызам I Міжнароднага катаўскага фэстывалю «Магніфікат».

Актар Віктор Манаеў выкананы ў гэтым дакумэнтальным (!) фільме ролю хітраватага й простага вядучага з наўганнымі й трапнымі пытаннямі ад «пакутніцы Беларусі».

АНТ, 18.20

«Самагоншчыкі».

Расея, 1961, рэж. Леанід Гайдай.

Эксацэнтрычнае камэдія.

Тры недарэкі — Баязлывец, Балван і Бывалы — наладжваюць вытворчасць самагону. Але зарада сумленны сабака крадзе зъмеявік...

Першае зъяўленыне на публіцы знакамітай тройцы (Віцын, Маргуной і Нікулін).

СТВ, 22.10

«Індакітай».

Францыя, 1992, рэж. Рэжы Вар'е.

Гістарычнае мэлядрама.

У марскога афіцэра закахалася выхавальніца багатай плянтатаркі. Дзяўчынка (Лін Дан Фан) адправілася за сваім кахраным (Вэнсан Перэс). І ўсё гэта на тле антыкаляніяльной вайны...

Ролю плянтатаркі выканала жывая легенда сусветнага кіно — Катрын Дэнёў.

БТ, 22.05

«Міля месячнага съятла».

ЗША, 2002, рэж. Брэд Сілберлінг.

Мэлядрама.

Наконадні вясельля гіне нявеста Джо Наста. Малады чалавек лічыць сваім абавязкам застацца ў сям'і памерлай, але зато у ягоным жыцці зъяўляецца іншая дзяўчына...

Рэжысэр Брэд Сілберлінг вядомы карцінай «Каспэр».

Ролі ў фільме выконваюць Дастан Хофман, Сьюзан Сарандон, Джэйк Гіленхал.

Андрэй Расінскі

ЛЕВЫМ ВОКАМ

Лукашэнка ў ААН

Калі другога полюсу няма, яго трэба стварыць. Фэльетон Лёліка Ушкіна.

Адзін полюс добра, паўтара лепш. Выступ «нашага» на саміце ААН нарабіў шухеру. Тыраду «Спадзяюся, гэта зразумеюць і моцныя гэтага съвету» шмат хто ўспрыняў як рэмэйк фразы «Мы вас пахаваем» і чачоткі, якую Хрушчоў «збацаў» зънятым з нагі красоўкам на tryбуне ААН.

Мянне ў «Адкрытым поглядзе на сучасны съвет» (так «Саўбелка» назвала выступ свайго працадаўца) зацікавіў фрагмент пра перавагу двухпалалярнага съвету над аднапалалярным. Па лёгіцы Менску, каб вярнуць сусьветную стабільнасць, трэба адрадзіць на плянэце другі геапалітычны

полюс. Раней тут халтурыла Москва. Аднак савок, а за ім і ўвесь другі полюс скапыціліся. Калі гэтае аднапалалярнае бязьмежжа так і пакінуль, чалавецтва чакаюць жудасныя вынікі: усіх дзяяцей і жанчын загоняць у рабства, а астатніх дастануць тэрарысты.

Было б вельмі прыкольна, калі б ААН пагадзілася зь беларускім лідэрам, прызнала неабходнасць альтэрнатыўнага ЗША полюсу і вынесла на разгляд сесіі адпаведны праект: «У мэтах дасягнення сусьветнай гармоніі стварыць альтэрнатыўны ЗША геапалітычны полюс у выглядзе краіны X, выдаць ёй атамную бомбу і іншыя прычындалы геапалітычнага полюса. Палове краіны съвету стаць сатэлітамі краіны X у фармаце блёку, які можна назваць «Блён другіх палалярнікаў». Хто

«за»? Аднаголосна.

Застаеща чыста тэхнічнае пытаньне: знайсці гэты самы другі полюс. Але як і па якіх крытэрах? Прывесацьне, напрыклад, Кітаю ганаравага тытулу «другі полюс» было б несправядлівым у дачыненні да Індіі і наадварот. Па справядлівасці было б абвясціць сярод краін глябальны конкурс на тытул «краіны — другога полюса». Гэта было б супэр-шоў!

Аднак баюся, што карумпаванасць ААН зноў дасьць аб сабе знаць. Кофі Адан не ўтрымаецца, возьме на лапу і ў фінальнім пулі паставіць за выкананыне нацыянальных танцаў Пуціну 2,1 бала, а неікаму Мбэку з багатай на алмазы ПАР — 9,9.

Таму геапалітычным Амундсэнам трэба ісьці іншым румбам, кіруючыся здаровымі лягічнымі сылягізмамі. Відавочна,

што полюс, альтэрнатыўны ЗША, павінен ляжаць па той бок амэрыканскіх каштоўнасцяў, эканамічнага ладу і палітычных нормаў. Справаўды, не прызначаць жа на ролю другога полюса Канаду, хай сабе тая па вайсковым патэнцыяле, можа, амаль і не саступае ЗША. Карысці ад такога «полюса», як ад саюзу Беларусі і Расіі. Трэба татальны антыпод ЗША. Знайсці яго няцяжка: паглядзець, якая краіна ў індэксе чалавечага разьвіцця займае тое саме месца, што і ЗША, аднак з адваротнага канца сілісу. Глядзім — Гандурас.

Вось вакол каго мусіць яднаща ўсе прагресіўныя гома сапіенсы. Тэгусыгальпа (століца Гандурасу) — трэці полюс, а чацвёртому не бываець!

АБВЕСТКІ

Беларускі калегіюм

Прапануе дадатковае навучаньне па спэцыялізацыях:

- журналістыка;
- найноўшая гісторыя;
- філозофія / літаратура.

Запрашаюцца студэнты старших курсаў альбо асобы з вышэйшай адукацыяй. У асобынных выпадках прымаюцца й студэнты малодшых курсаў. Навучэнцам БК можа быць толькі той, хто пастаянна альбо на час навучанья пражывае ў Менску.

Навучальнаяныя праграмы БК арыентаваныя на выкладаньне найноўшых фрагментаў сучаснай веды і не дублюць існуючыя праграмы дзяржавных і нездаржаўных універсітатаў. Сэргіт-фікат Калегіуму не замяняе дыплём аб вышэйшай адукацыі. Навучанье ў БК — бясплатнае. Пачатак заняткаў з 3 кастрычніка.

Запіс на сумаўе — да 27 верасня. Абавязковай умовай запрашэння на сумаўе з'яўляецца падача да пазначанай вышай даты аднаго альбо некалькіх уласных тэкстаў памерам ня меней 5000 знакаў. Тэкстамі лічацца як друкаваныя, так і недрукаваныя матэрыялы (журналіцкія, паэтычныя ці празайчыя тэксты, тэксты дасьледніцкага, рэфэратаўнага ці іншага характеру, эсэ на вольна абраную тэму і г.д.). Фармульянная ўмова на тычыцца спэцыялізацыі «Найноўшая гісторыя».

Даведкі і запіс па тэл. 264-66-27 з 14.00 да 18.00 штодня, акрамя суботы і нядзелі. Дадатковую інформацыю пра БК можна знайсці на саіце: www.bk.baj.ru.

Наша Ніва

незалежная газета

заснаваная ў 1906, здоўленая ў 1991

галоўны рэдактары «Нашай Нівы»:
З.Вольскі (1906), А.Уласаў (1906—1914),
Янка Купала (1914—1915), А.Луцкевіч,
У.Знамяроўскі (1920), С.Дубавец (1991—2000).

сакратары рэдакцыі Наста Бакшанская

галоўны рэдактар Андрэй Дынько

фотарэдактар Арцём Ліва

нам.галоўнага рэдактара Андрэй Скурко

мастакі рэдактар Сяргей Харэўскі

выдавец і заснавальнік Фонд выданьня газеты «Наша Ніва»

АДРАС ДЛЯ ДОПІСАЎ:

220050, Менск, а/c 537

Tel/fax: (017) 284-73-29, 8-029-613-32-32,

8-029-707-73-29.

E-mail: nn@promedia.by

On-line: www.nn.by

© НАША НІВА. Спасыліца на «Нашу Ніву» абавязковая. 12 пасос фармат А2, 6 друк. арк. Друкарня РУП «Відэвідцаўца «Беларускі Дом друку». Менск, пр. Ф.Скарбілы, 79. Радакцыя не нікса адказнасць за змест рекламных аўбесцак. Кошт свабодны. Пасведчаныя аб реістрацыі перыядичнага выдання №581 ад 4 ліпеня 2002 г., выдадзенне Міністэрствам інфармаціі Рэспублікі Беларусь. Юрдычычны адрас: г. Менск, вул. Калектарная, 20а, п.2а. Р/р 301521200012 у МГД ААТ «Белінвестбанка», Менск, код 744.

Наклад 3345. Газета выдаецца 48 разоў на год.

Нумар падпісаны ў друк. 20.00 21.09.2005.

Замова № 5443.

Рэдакцыйны адрас: Менск, Калектарная, 20а/2а

Пачаўся сэзон Даждынак. Модна стала сумяшчаць гэтыя ўшанаваныні калгаснае працы зь сераднявечнымі фэстамі а-ля Вялікага Княства. На фота: у Лідзе камбайнэраў віталі рыцары.

ПРЫВАТНЫЯ АБВЕСТКІ

ШУКАЕМ ФЛЕЙТЫСТА

Гурт «Стары Ольса» аўлячшае конкурс на месца флейтысті/флейтыста для стаўлай працы ў складзе гурту. Вітаецца волыт і веданы гісторыя музыки. Адукацыя значэння ня мае, неабходна вадоданыя блёк-флейты. Задзюкі і прапановы прымаюцца на тэл.: 401-70-01 (Ільля).

ФЭСТЫВАЛЬ

Талькаўскі фэстываль запрашае сяброў 2 кастрычніка а 12-гадіне ў мясцовы Дом культуры

КАНТАКТЫ

Пазнаёмлюся! Ігар, 36 гадоў. Т.: 692-14-22

Сыцілі і самотны хлопец здыме пакой. Т.: 8-029-251-25-31

«Малады фронт» за Беларусь! Далучайся! Т.: 755-69-90, 509-

00-62. <http://mfront.net>

КНІГІ

Кнігі з хатнія бібліятэкі па беларусістыцы і літuanістыцы. Вышлю сьпіс кніг. Заказайце: e-mail: viktoraskaributas@yahoo.com або праз тел.: 388-48-46, 400-45-91

Энцыклапедыі: «Археалёгія і нумізматыка Беларусі», «Этнографія Беларусі», «Асьветнікі і мысліцелі Беларусі», часопісы, CD, значкі, майкі на Румянцева, 13 (ТБМ). Панідзелак—пятніца (15.00—19.00). Т.: 707-40-01

Кнігаабмен: 753-91-96

Прадам кнігі: «Слоўнік беларускай мовы» І. Насовіча 1870 г., факсым. выд. «Статут ВКЛ 1588 г.», падарункавае выд. 1989 г., «Беларуска-расейскі слоўнік» Байкова і Некрашэвіча, факсым.

ПАДЗЯКА

Дзякую Раісе Жук-Грышкевіч з Бэры, Канада, за ўчастную падтрымку.

ПРАВАЧНАЯ АБВЕСТКІ

Выд. 1926, «Абарончыя збудаванні заходніх зямель Беларусі XIII—XVIII ст.» М. Ткачова ды шмат іншых, багаты выбар кніг. Т.: 753-70-05

Прадам кнігі: «Тэўтонскі орден», «Беларускі кнігазбор»: Ян Барщук, «Летапісы і хронікі», К. Каліноўскі, «Філіматы і філарэты», «Армія Краёва на Беларусі», Л. Генюш, С. Граховскі, «Сапраўднае аблічча» Зянона, «План Тадэвуша», «Наша доля», факсым. выд. 1906 г. ды шмат інш. Т.: 753-70-05

ПРАЦА

Яканса выканала пісмовыя працы па беларускай гісторыі, літаратуры і мове. Звязацца загадзя пасля 17-й. Т.: 235-18-72. Юры

САЛОМКА

Беларус! Калі ты сапраўдны патрыёт, дык мусіш умець племсыці з саломы. Помні! «К топісься, дык і з саломінку ўхопісься». Заняткі на Кірава, 14 (НЦТДМ). Часцвер, пятыціца 16.00—20.00, субота 13.00—17.00. Уваход вольны. Выход — нарад ці. Т.: 250-98-67. Пані Валянціна

ПАШТОВАЯ СКРЫНКА

Я. З. з Вялікай. Рэшта — афектавана-нецензурная. Трымайцесь.

Кацырэне 3. з Вільню. «НН» выходитці т. з. клясычным правапісам беларускай мовы — такім, які існаваў да «реформы правапісу», праведзенай з мэтамі русіфікацыі камуністычнымі ўладамі.

Паўлу Л. з yahoocom. Дзякую за ідэю. Яны няпросты ў рэалізацыі. Заўважце, што нямала цікавага для сябе ў гэтым сэнсе Вы знойдзеце ў часопісе «ARCHE».

«НН» 100 ГАДОЎ З ВАМИ

Г. Стары Быхаў, Магіл. губ.

2 сэрпня тутайшы спраўнік падехаў на палаўнанье на зайдоў, узяўшы ў помач сабе двох стражнікаў. Але быў, знаць, нешчасльві дзень: спраўнікаў конь, убачыўшы зайца, з пуду падняўся на дыбкі, і спраўнік руцаваў на зямлю. Да небаракі на ратунак кінуўся стражнік. Толькі стаў ён падымамі спраўніка, як стрэльба спраўніка выстраліла і адарвала на назе стражніка пальцы з ладыжкамі.

Саўка

Жарты

— Ай, куме,